

III науково-практичний круглий стіл

Сучасні виклики для міграційної політики: правові, освітні та історичні аспекти

Co-funded by the
European Union

Суми 2025

**Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет**

**СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ: ПРАВОВІ,
ОСВІТНІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ**

**Матеріали
III науково-практичного круглого столу
(Суми, 20 червня 2025 року)**

**Суми
Сумський державний університет
2025**

Редакційна колегія:

В. М. Завгородня, кандидат юридичних наук, доцент;

А. М. Куліш, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України;

А. В. Гончаренко, кандидат історичних наук, доцент;

М. В. Плотнікова, кандидат юридичних наук, доцент

А. С. Славко, кандидат юридичних наук, доцент;

А. Л. Чернявський, кандидат юридичних наук, доцент;

О. А. Швагер, кандидат юридичних наук, доцент.

Видання рекомендоване до друку рішенням вченої ради Навчально-наукового інституту права СумДУ (протокол № 8 від 19 червня 2025 року)

С 91	Сучасні виклики для міграційної політики: правові, освітні та історичні аспекти : матеріали II науково-практичного круглого столу, Суми, 20 червня 2025 р. / ред. колегія: В. М. Завгородня, А. М. Куліш та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2025. – 95 с.
------	--

До збірника ввійшли наукові статті та повідомлення викладачів, студентів, учених та аспірантів ЗВО і наукових установ, викладачів закладів вищої та фахової передвищої освіти, вчителів шкіл, виголошені під час проведення III науково-практичного круглого столу «Сучасні виклики для міграційної політики: правові, освітні та історичні аспекти», присвяченого актуальним питанням європейської міграційної політики, історії та права і проведеного в межах реалізації освітнього проєкту «101098859-EU4Migration-ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH-UA-IBA / ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH «Міграційна політика та право ЄС у контексті цілей сталого розвитку» напряму «Жан Моне» програми Еразмус+».

Позиція організаційного комітету не завжди збігається з міркуваннями, висловленими учасниками. В збірнику збережено авторські орфографію, пунктуацію та стилістику. Відповідають за достовірність даних та дотримання принципів академічної доброчесності учасники науково-практичного круглого столу.

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

ЗМІСТ

<i>Варанкін К. С.</i> ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕЧОВИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ.....	5
<i>Гончаренко А.В.</i> МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ФРН У ПЕРІОД «КРИЗИ БІЖЕНЦІВ» 2015–2017 РР.	9
<i>Гуляєва Л.П. та ін.</i> ОСВІТНЯ ПІДТРИМКА ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПОТЕНЦІАЛУ ЖІНОК-ВПО НА РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	13
<i>Жучков Т. В.</i> ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПІДТРИМКИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ.....	17
<i>Завгородня В.М.</i> ПРАВО НА ПОВЕРНЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ	20
<i>Іващенко В. О.</i> ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ МІГРАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА	24
<i>Калюжна Л. М.</i> ПРАВОВИЙ СТАТУС ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ	26
<i>Клочко А. Р.</i> ІНКЛЮЗІЯ В МІГРАЦІЙНОМУ ПРАВІ І ПОЛІТИЦІ ЄС: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗБАР'ЄРНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ВИМУШЕНОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ.....	30
<i>Конон Я.В.</i> ПРАВА ДІТЕЙ-МІГРАНТІВ: МІЖ ДЕРЖАВНИМИ ІНТЕРЕСАМИ ТА ПРИНЦИПАМИ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ОСОБИ	33
<i>Корнева Т. В., Сірочук І.В.</i> ОКРЕМІ НОРМАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПЕРЕШКОДИ ЕФЕКТИВНОСТІ НАДАННЯ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ ВПО- СТУДЕНТАМ ЗВО.....	36
<i>Мовсесян Ц. Г.</i> РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ДІТЕЙ У МЕЖАХ ДИРЕКТИВИ ЄС ПРО ТИМЧАСОВИЙ ЗАХИСТ.....	39
<i>Мотіна В.С.</i> МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ПРИМУСОВІЙ ПРАЦІ МІГРАНТІВ.....	42
<i>Наумкіна С. М., Ключев Г. О.</i> ЕМІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ	44
<i>Ніколаїду Е.</i> МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ГРЕЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: МІЖНАРОДНО-ПОДІТИЧНИЙ, ІСТОРИЧНИЙ ТА ОСВІТНІЙ АСПЕКТИ	47
<i>Палько В. І.</i> АДАПТАЦІЯ МІГРАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ACQUIS ЄС	52
<i>Пільщиків І.С.</i> МІГРАЦІЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОСВІТНІЙ АСПЕКТ	55
<i>Плотнікова М.В.</i> СТАНДАРТИ РАДИ ЄВРОПИ ЩОДО РОЛІ МЕДІА У ВИСВІТЛЕННІ ПИТАНЬ БІЖЕНСТВА.....	58
<i>Політова А.С.</i> СОЦІАЛЬНА НАПРУГА В СУСПІЛЬСТВІ ЩОДО ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ З УКРАЇНИ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ ЗА КОРДОНОМ, ЯК ОДИН ІЗ ФАКТОРІВ ЗЛОЧИННОСТІ В СВІТІ	61
<i>Славко А.С.</i> ПРИМУСОВА МІГРАЦІЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ	65
<i>Солодка І. В.</i> РОЛЬ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ	67
<i>Stepanenko D.</i> HUMAN RIGHTS AND MIGRATION IN THE NUCLEAR AGE: GLOBAL AND EUROPEAN DIMENSIONS	70
<i>Трегубенко Г.П., Нестеренко Д.Р.</i> СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН	73

<i>Tuliakov V.</i> CRIMINALISATION OF MIGRATION: A DANGEROUS PRECEDENT	75
<i>Халевицька І.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ.....	78
<i>Ціватий В.Г.</i> МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ТА МІГРАЦІЙНА ДИПЛОМАТІЯ В СУЧАСНІЙ ЄВРОПІ: ЦІННІСНО-ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ І МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРСИ	81
<i>Черненко О. М.</i> ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС: ОГЛЯД ПАКТУ ЄС ПРО МІГРАЦІЮ ТА НАДАННЯ ПРИТУЛКУ 2024 РОКУ	85
<i>Чернявський А.</i> ВЛИВ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ЕВОЛЮЦІЮ ВИБОРЧОГО ПРАВА .	90
<i>Швагер О.</i> РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ІНСТИТУТУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В МІГРАЦІЙНІЙ ПОЛІТИЦІ ЄС	92

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕЧОВИХ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИМИ ОСОБАМИ

Варанкін К. С.

студент групи 501-П

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Речові права належать до фундаментальних прав людини, що закріплені як в національному законодавстві, так і в міжнародних нормативно-правових актах. В умовах збройного конфлікту питання їх реалізації набуває особливої значущості, адже значна частина населення змушена покидати свої постійні місця проживання. Внутрішньо переміщені особи (далі у тексті – ВПО), втрачаючи доступ до належного їм майна, стикаються з серйозними труднощами у здійсненні речових прав – зокрема, права володіння, користування та розпорядження нерухомим майном.

Метою дослідження є визначення ключових проблем при здійсненні речових прав внутрішньо переміщеними особами в Україні на основі статистичних даних та оцінки ефективності програм державної і міжнародної підтримки ВПО.

Актуальність теми обумовлюється й масштабами руйнувань та кількістю постраждалих осіб. Станом на листопад 2024 року в Україні було зруйновано або пошкоджено понад 236 тисяч житлових будівель, з них 209 тисяч – приватні будинки, 27 тисяч – багатоквартирні, а 600 – гуртожитки. Загальна площа пошкодженого житла перевищила 90 млн квадратних метрів, що складає близько 9% житлового фонду країни. Унаслідок цих руйнувань близько 3,4 мільйона осіб залишилися без житла або живуть у пошкоджених будинках [2].

Це означає, що ВПО не просто втратили доступ до своїх домівок, а й фактично були позбавлені можливості реалізовувати свої речові права. За даними на серпень 2024 року, понад 3,66 млн осіб мають статус ВПО, з яких 82% перебувають поза звичним місцем проживання більше року – в середньому 750 днів [3]. Це свідчить про системну втрату не лише фізичного доступу до житла, а й правового контролю над ним. Особливо складною є ситуація у прифронтових зонах, де проживає близько 30% усіх ВПО. Через бойові дії повернення до майна, його оцінка, ремонт або продаж – фактично неможливі. У результаті відбувається «заморожування» речових прав: вони формально існують, але реальні механізми їх здійснення відсутні [3].

Окрім того, у структурі потреб ВПО значне місце посідає житло, яке вказане як одна з трьох найнагальніших проблем після потреб у павербанках та генераторах. Зокрема, 14% ВПО вважають житло своєю першочерговою потребою [3]. Це демонструє дефіцит доступного і прийняттого житла навіть для тих, хто тимчасово оселився в інших регіонах, і посилює залежність переміщених осіб від державної або гуманітарної допомоги.

За даними звіту Міжнародної організації з міграції «Загальнонаціональне опитування ВПО», проведеного у квітні 2024 року, 67 % внутрішньо переміщених осіб, які потребують житла, надають перевагу грошовій допомозі для самостійного придбання або оренди помешкання [3]. Це свідчить про прагнення ВПО реалізовувати своє право на житло власними силами. Водночас через відсутність ефективних компенсаційних механізмів, недостатню правову підтримку та обмежений доступ до державних реєстрів ця можливість часто залишається недосяжною.

Окрему увагу слід приділити вразливим категоріям ВПО. Так, домогосподарства, які складаються з неповних сімей, мають підвищені потреби не лише в житлі, а й у доступі до

освіти, засобів гігієни та соціального захисту. Це підкреслює, що саме найбільш уразливі групи внутрішньо переміщених осіб стикаються з більшою кількістю перешкод у реалізації речових прав, оскільки не мають ані достатніх ресурсів, ані юридичних інструментів для захисту своїх інтересів [3].

Таким чином, зазначені дані свідчать про різноманітний характер проблем, пов'язаних із реалізацією речових прав ВПО: від втрати фізичного доступу до нерухомого майна – до браку ефективних правових інструментів його повернення чи компенсації, а також соціально-економічної вразливості, яка перешкоджає відновленню або придбанню нового житла.

Слід зазначити, що стаття 1 Протоколу №1 до Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод прямо гарантує право на повагу до власності [1], право власності гарантується статтею 41 Конституції України [6], однак в умовах війни реалізація цього права значною мірою ускладнена. Крім того, речові права ВПО в Україні регулюються Цивільним кодексом України [7], Законом України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» 2014 р. [8], а також Законом України «Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією Російської Федерації проти України» 2023 р. [9]. Незважаючи на наявність врегулювання речових відносин ВПО у національному праві, але ряд питань щодо механізму реалізації речових прав потребують додаткової уваги. Зокрема, йдеться про складні процедури подання документів на компенсацію, обмежений доступ до судового захисту та відсутність механізмів примусового повернення майна.

Проблеми виникають щодо повернення або компенсації за втрачене чи знищене майно. Так, непоодинокими є випадки самовільного захоплення житла чи транспортних засобів на тимчасово окупованих територіях. У таких умовах особа може звернутися до суду з позовом про відшкодування шкоди, однак проблема в тому, що майже неможливо встановити безпосереднього заподіювача збитків – з огляду на воєнний конфлікт, окупацію та відсутність контролю над територіями [4].

Ще однією серйозною перешкодою для здійснення речових прав ВПО є строки позовної давності, які залишаються без змін – три роки від моменту порушення права. Враховуючи, що перші протиправні дії стосовно житла ВПО мали місце ще у 2014 році, більшість таких осіб уже вичерпали строк на подання позовів, що унеможлиблює здійснення ними ряду своїх прав [4].

Не менш гостро стоїть питання доступу до правосуддя. У зв'язку з втратою територій, багато судових установ були переміщені, а громадяни, які проживають на тимчасово окупованих територіях, змушені долати значні відстані до судів на підконтрольній уряду території. При цьому часто втрачаються матеріали справ, відсутні засоби пересування, а сама участь у судовому процесі ускладнена небезпекою та відсутністю інфраструктури. Окрім цього, неможливо виконати або переглянути рішення судів, ухвалених на непідконтрольних територіях, адже документи та архіви залишилися в окупації [4].

Особливо проблематичним є визнання документів, виданих органами на непідконтрольних територіях. Згідно з правовою позицією Верховного Суду, такі документи можуть бути враховані судом як виняток, якщо їх невизнання призводить до обмеження прав особи, однак законодавчо ця практика не унормована [4].

На цьому фоні особлива увага зосереджується на сучасних програмах підтримки ВПО, спрямованих на захист їхніх речових прав:

- програма щомісячної допомоги на проживання: допомога нараховується у 2025 році у розмірі 2 000 грн на дорослого та 3 000 грн на дитину або особу з інвалідністю. Сума охоплює малозабезпечені сім'ї, пенсіонерів, людей з інвалідністю, дітей-сиріт та інших вразливих ВПО, якщо дохід сім'ї на одного члена не перевищує 9 444 грн. Такі виплати автоматично продовжені з 1 березня 2025 року, охоплюють близько 1,2 млн осіб і здійснюються без необхідності повторного звернення;

- програма «Прихисток» продовжує роботу – власники житла, які безкоштовно прийняли переселенців, отримують 450 грн на місяць за кожну особу, оформленням займається Пенсійний фонд;

- стартувала експериментальна субсидія на оренду житла: ВПО сплачують лише до 20 % свого сукупного доходу, а решту компенсує держава. Субсидія діє у вибраних регіонах і спрямована на зменшення фінансового тягаря для сімей, які винаймають житло [5].

З 2025 року продовжено проект «INSPIRE» за підтримки Світового банку – 1,2 млрд доларів для соціальних виплат, у тому числі для ВПО, а до кінця травня 2025 р. продовжується програма щомісячних доплат від ВПП ООН, яка доповнює пенсійну чи соціальну допомогу до рівня 3 250 грн для вразливих категорій ВПО [5].

Окрім фінансової компенсації в межах програми «Відновлення», в Україні впроваджуються й інші державні ініціативи, спрямовані на забезпечення реалізації речових прав внутрішньо переміщених осіб. Зокрема, програма пільгового іпотечного кредитування для ВПО («Оселя») дозволяє придбати житло за зниженими ставками або з частковим фінансуванням державою, що сприяє відновленню права на житло. Також діє механізм компенсації за зруйноване чи пошкоджене майно, який передбачає подання заяви через Дію та отримання грошової компенсації. На рівні громад реалізуються місцеві програми забезпечення тимчасовим або соціальним житлом, зокрема шляхом реконструкції гуртожитків, будівництва модульних містечок або викупу квартир за кошти місцевих бюджетів чи міжнародної допомоги. Усі ці заходи мають на меті створення умов для реалізації прав внутрішньо переміщених осіб на житло та майнову стабільність. Крім того, у рамках програми «Відновлення» станом на квітень 2025 року видано 6 021 сертифікат на купівлю житла загальною сумою 7,6 млрд гривень [5].

Таким чином, реалізація речових прав внутрішньо переміщених осіб в умовах збройного конфлікту в Україні суттєво ускладнена. Попри наявність правових гарантій на національному та міжнародному рівнях, фактична втрата доступу до майна, руйнування житла, складнощі з отриманням компенсацій, недосконалість процедур і обмежений доступ до судів створюють бар'єри для реалізації цих прав. Особливо вразливими залишаються категорії ВПО, які мають обмежені ресурси для відновлення житла та юридичного захисту. Багато осіб вже втратили можливість захистити своє право на майно через закінчення строків позовної давності, відсутність правового доступу до документів або неможливість довести факт порушення через воєнні дії та окупацію.

Попри низку державних і міжнародних програм фінансової та соціальної підтримки, зокрема ініціативи «Відновлення», «Оселя», субсидії на оренду житла, грошову допомогу та реконструкцію житлового фонду, питання забезпечення повноцінного здійснення речових прав ВПО залишається відкритим. Для подолання існуючих бар'єрів необхідне системне оновлення законодавства, створення спрощених і доступних механізмів компенсації за

втрачене майно, забезпечення рівного доступу до правосуддя, а також впровадження прозорих процедур визнання документів з тимчасово окупованих територій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Загальна декларація прав людини : Декларація ООН від 10 груд. 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 15.06.2025).
2. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на листопад 2024 року / [уклад.: Д. Андрієнко, Д. Горюнов, В. Грудова та ін.] ; Київська школа економіки. Київ : KSE Institute, 2025. 52 с. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/02/KSE_Damages_Report-November-2024-UA.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
3. Україна – Звіт про внутрішнє переміщення населення в Україні – Опитування загального населення – Раунд 19 – січень 2025 року // Displacement Tracking Matrix. URL: <https://dtm.iom.int/fr/reports/ukraine-zvit-pro-vnutrishne-peremischennya-naselennya-v-ukraini-opituvannya-zagalnogo> (дата звернення: 15.06.2025).
4. Ніколенко Л. М. Забезпечення реалізації та захисту прав внутрішньо переміщених осіб // Правовий часопис Донбасу. 2020. № 3 (72). С. 47–54. URL: <https://ljd.dnuvs.in.ua/wp-content/uploads/2022/01/5-nikolenko.pdf> (дата звернення: 15.06.2025).
5. Лукіна В. Допомога для переселенців у 2025 році: які виплати можуть отримати українці // РБК-Україна. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/dopomoga-pereselentsiv-2025-rotsi-kiviplati-1745594977.html> (дата звернення: 15.06.2025).
6. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254-к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 15.06.2025).
7. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15> (дата звернення: 15.06.2025).
8. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовт. 2014 р. № 1706-VII // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1706-18> (дата звернення: 15.06.2025).
9. Про компенсацію за пошкодження та знищення окремих категорій об'єктів нерухомого майна внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією РФ проти України, та Державний реєстр майна, пошкодженого та знищеного внаслідок бойових дій, терористичних актів, диверсій, спричинених збройною агресією РФ проти України : Закон України від 23 лют. 2023 р. № 2923-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2923-20> (дата звернення: 15.06.2025).

Науковий керівник: Черненко О. М., доцент кафедри публічного управління, адміністрування та права Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», кандидат юридичних наук.

МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ФРН У ПЕРІОД «КРИЗИ БІЖЕНЦІВ» 2015–2017 РР¹.

Гончаренко А.В.

*кандидат історичних наук, доцент
Сумський державний університет*

На початку ХХІ ст. Федеративна Республіка Німеччина була однією з найбільш привабливих європейських країн для мігрантів, що було обумовлено декількома причинами: 1) рівнем економіки та фінансовими можливостями країни; 2) більш м'якими умовами для надання політичного притулку; 3) фактичною відмовою багатьох країн Європейського Союзу від Дублінського регламенту про реєстрацію біженців у першій країні під час перетину кордонів ЄС тощо. Цьому також сприяла політика канцлера Ангели Меркель (2005–2021 рр.) щодо прийняття великої кількості біженців. В 2014 р. Берлін отримав більше 200 тис. заяв щодо надання політичного притулку (близько 40 % від загальної кількості в Євросоюзі). Влітку 2015 р. кількість заяв збільшилася до 800 тис., що дало привід аналітикам прогнозувати збільшення кількості біженців до 1 млн чоловік на кінець 2015 р.

Значне збільшення притоку мігрантів призвело до нестачі персоналу для реєстрації біженців та приміщень для їх облаштування, що спричинило серйозні проблеми для бюджетів федеральних земель, а також сприяло зростанню негативних настроїв щодо мігрантів у німецькому суспільстві. У вересні 2015 р. на питання, чи лякає їх те, що до Німеччини прибуває багато мігрантів, ствердно відповіли 38 % опитаних, в жовтні 2015 р. – 51 % [1]. Цікавим є те, що 76% респондентів іншого опитування зізналися, що готові приймати біженців з країн, в який йде війна, 57 % респондентів підтримали надання притулку тим, хто рятується від переслідувань з політичних мотивів, та лише 13 % респондентів відповіли, що готові приймати біженців, які приїжджають з економічних причин.

На думку багатьох дослідників, Німеччина гостро потребує притоку нової робочої сили (до 2030 р. німецька економіка може зіткнутися з нестачею близько 10 млн. працівників), а близько 70 % мігрантів – люди працездатного віку. Провідні німецькі компанії Deutsche Bahn і Daimler у 2015 р. розпочали багатомісячні проекти з професійної та мовної перепідготовки мігрантів. Також було створено нові робочі місця – 3 тис. у поліції та 1 тис. у Федеральному відомстві зі справ міграції. Закупівля для біженців продуктів та одягу, оренда житлових приміщень, оплата водіїв автобусів, лікарів, перекладачів стимулювали внутрішній ринок.

Більшість біженців, як правило, мали низьку кваліфікацією, не володіли німецькою мовою тощо. Лише 10 % з них могли розраховувати на те, що знайдуть у ФРН роботу в найближчі 5 років. Частина мігрантів не захоче шукати роботу, буде жити на соціальну допомогу, і тоді фінансове навантаження на державу почне стрімко зростати.

Критика міграційної політики уряду Ангели Меркель як занадто ліберальної та небезпечної для майбутнього Німеччини зростала в суспільстві, в правлячій коаліції і навіть усередині ХДС. У вересні 2015 р. президент ФРН Йоахім Гаук (2012–2017 рр.) зазначив, що можливості країни щодо прийому мігрантів «не безмежні», а також визнав, що серед них можуть бути фундаменталісти [2]. Внаслідок цього, 15 жовтня 2015 р. канцлер А. Меркель

¹ Дослідження проведено на виконання міжнародного проекту в сфері освіти «Міграційна політика та право ЄС у контексті цілей сталого розвитку (101098859)» (спільний проект СумДУ, Еразмус+ Жан Моне Фонду та Виконавчого агентства з питань освіти та культури за підтримки ЄС). Підтримка Європейською комісією випуску цієї публікації не означає схвалення змісту, який відображає лише думки авторів, і Комісія не може нести відповідальність за будь-яке використання інформації, що міститься в ній.

наголосила на необхідності зміцнення зовнішніх кордонів ЄС та посилення умов надання політичного притулку в Німеччині. Пізніше вона погодилася з вимогою союзницької партії ХСС щодо створення на кордонах ФРН транзитних зон, в яких би своєчасно проводилося відсівання біженців, що мають високі шанси для отримання притулку в Німеччині, від тих, які таких шансів не мають.

Проте це рішення не підтримали соціал-демократи на чолі з віце-канцлером Зігмаром Габрієль (2013–2018 рр.), які запропонували створити не транзитні зони, а в'їзні центри у федеральних землях. Різниця між цими пропозиціями була семантична.

Під час виступу на саміті ЄС у Брюсселі 25 жовтня 2015 р. А. Меркель охарактеризувала ситуацію з біженцями як дуже складну, підкресливши, що Німеччина не збирається приймати кожного бажаючого [3]. Наприкінці жовтня 2015 р. у ФРН набув чинності закон, який спрощував процедуру депортації мігрантів із країни. До того часу на території Німеччини перебувало близько 190 тис. здобувачів притулку, клопотання яких були відхилені. З них близько 140 тис. мали право на тимчасове перебування в країні відповідно до причин гуманітарного чи правового характеру.

Згідно з новим законодавством критерії надання цього статусу було переглянуто. Крім того, мігрантів вже не мали інформувати про дату примусового висилання, щоб вони не змогли сховатися, якщо клопотання про надання притулку відхилено, а термін добровільного виїзду з ФРН минув. Для висилання було заплановано використовувати регулярні пасажирські авіарейси, а також військово-транспортні літаки збройних сил Німеччини (згідно з правилами багатьох авіакомпаній заборонено приймати пасажирів без їхньої згоди).

Посилення міграційного законодавства збільшило кількість мігрантів, що висилалися, проте практично не торкнулося біженців із країн Близького Сходу, які масово прибували до ФРН. Висилці підлягали переважно вихідці з держав Балканського півострова, які вважалися «безпечними країнами походження» (до цього списку додали Албанію, Косово і Македонію), тому шанси біженців звідти отримати притулок у Німеччині було зведено нанівець.

Загальна кількість мігрантів-претендентів на одержання статусу біженців, які отримали відмову та були вислані за межі ФРН у першому півріччі 2015 р. становила понад 8 тис. чоловік, що майже на 42 % перевищувало аналогічний показник 2014 р. Близько 67 % з них були вихідцями із Західних Балкан. У листопаді німецький уряд погодив черговий пакет заходів, які мали посилити контроль над потоками біженців та прискорити процедуру розгляду їх клопотань щодо надання притулку. Також було ухвалено рішення про те, що біженці, які подали заявки, зможуть пересуватися лише тими німецькими регіонами, на які поширюються повноваження місцевих відомств щодо справ іноземців, де вони були зареєстровані.

Намагаючись впоратися з міграційною кризою Берлін у листопаді 2015 р. повернувся до Дублінської угоди, виконання якої було призупинено в серпні 2015 р. щодо біженців із Сирії. Надалі всіх біженців, які прибули до Німеччини після 21 жовтня 2015 р., мали відправляти до першої країни ЄС, кордон якої вони перетнули.

Федеральне відомство зі справ міграції мало здійснювати ретельні перевірки того, яким чином кожен мігрант перетнув кордон ФРН, і чи не перебував він до цього на території іншої європейської країни. Висилання біженців відповідно до Дублінських рішень було дуже складною справою для Німеччини, оскільки лише незначна частина мігрантів, які прибули до країни, була зареєстрована в іншій європейській державі.

Однією з найважливіших проблем для Німеччини, що була пов'язана із «кризою біженців» 2015–2017 рр., була відсутність в ЄС єдиної міграційної політики та наявність

значних суперечностей у цьому питанні. Уряд А. Меркель виступав за введення в Європейському Союзі нових та дотримання наявних загальних правил реєстрації, розміщення та депортації претендентів на притулок, а також за «справедливий розподіл» їх до країн згідно з узгодженими квотами. Міністр закордонних справ ФРН Франк-Вальтер Штайнмаєр (2013–2017 рр.) відзначав щодо цього: «...інакше уряди цих країн ризикують зіткнутися з тим, що громадяни перестануть ставитися з розумінням до масового припливу біженців [4].

Берлін був готовий допомогти країнам, з яких до ЄС прибувало найбільше біженців, створити сприятливі умови з метою не допущення збільшення міграційного потоку. Німеччина надала 1,2 млн. євро на гуманітарну допомогу біженцям Греції та близько 1 млн. євро Сербії і Македонії. Німецький уряд також наполягав на необхідності активізації співпраці з питань біженців між ЄС та Туреччиною.

Серія терористичних актів у Парижі, здійснена організацією «Ісламська Держава» 13 листопада 2015 р., яка позбавила життя 129 осіб [5, с. 11], посилила негативні настрої у німецькому суспільстві щодо мігрантів, а також сприяла активізації вимог зміни курсу щодо їх прийому. На думку генерального секретаря ХСС та міністра фінансів Баварії Маркуса Зедера (2011–2018 рр.), уряд, перш за все, мав дбати про німців і встановити верхній кордон прийому мігрантів – не більше 300 тис. чоловік на рік. Цікавим є те, що найбільш жорсткий критик міграційної політики уряду Ангели Меркель прем'єр-міністр Баварії Горст Зеєгофер (2008–2018 рр.) дистанціювався від свого підлеглого і наголосив на необхідності розділяти теми мігрантів та тероризму в зв'язку з небезпекою подальшої поляризації німецького суспільства.

В 2016 р. помітним стало падіння популярності політики канцлера ФРН А. Меркель та широке поширення антиемігрантських настроїв у суспільстві. Все це створювало серйозний політичний тиск на лідерів держав Європейського Союзу, які зробили ставку на збереження ліберального імміграційного режиму.

Серед причин цього можна виокремити наступні:

- 1) соціально-економічний розрив між країнами Східної і Південної Європи з країнами Західної і Північної Європи;
- 2) деякі верстви суспільства не відчували економічного зростання;
- 3) відчуження та розчарування, які переживала частина європейського населення (причому не лише у бідних, але і в благополучних країнах ЄС);
- 4) багато політичних рухів Європи успішно використовували ці настрої, збільшуючи електоральну базу («Альтернатива для Німеччини» тощо).

Внаслідок цього, А. Меркель втратила частину прихильників її політики, а також зіткнулася з опозицією всередині своєї партії ХДС. Через це урядом було прийнято рішення, що претенденти на притулок, які знаходяться на території Німеччини більше трьох місяців і мають гарні шанси на позитивне вирішення свого питання, отримали право на працевлаштування за умови, що на дану вакансію не претендують громадяни ФРН.

Крім того, в Бундестазі розглядалося питання щодо можливості надання спецслужбам більш широких повноважень стосовно збору даних, аналогічних тим, які в США отримало Агентство національної безпеки (АНБ) згідно з Патріотичним актом (Patriot Act), який був ухвалений Конгресом 26 жовтня 2001 р. (пропонувалося контролювати морські кордони з Грецією, розміщувати більше сирійців у таборах для біженців тощо).

«Безмежна культура гостинності» Берліну під час «кризи біженців» 2015–2017 рр. поступово трансформувалася в «культуру розуму та оцінки ситуації». При цьому не йдеться про політику «випровадження» мігрантів без перспектив для них отримання статусу

біженця. Крім того, уряд ФРН став значно частіше відмовляти мігрантам у в'їзді до країни – в перші два тижні січня 2016 р. було 2000 відмов, тоді як за жовтень 2015 р. – 400. Було впорядковано процес реєстрації біженців, значно зросла кількість мігрантів, які висилалися.

В лютому 2016 р. німецький уряд ухвалив нові, більш жорсткі правила прийому біженців. Наприклад, Алжир, Марокко і Туніс були визнані «безпечними країнами походження», це означало, що лише деякі мігранти звідти отримають право на проживання в ФРН і не будуть відправлені назад. Біженці, які отримали в Німеччині тільки тимчасовий дозвіл на перебування (субсидіарна допомога для тих, хто не має статусу біженця, але не може бути депортований, оскільки на батьківщині їм можуть загрожувати тортури або смертна кара) отримали право запросити до себе членів своїх сімей лише через 2 роки. Претенденти на надання притулку також могли отримувати соціальну допомогу, тільки якщо вони зареєстровані і проживають в зоні відповідальності відомства, що розглядає їхні документи. Більше жорсткі вимоги стали пред'являтися до медичних висновків, що перешкоджають депортації мігрантів.

Після подій у новорічну ніч у Кельні А. Меркель на конференції ХДС у січні 2016 р. констатувала наміри уряду посилити законодавство щодо претендентів на притулок, які вчинили злочини [6]. Варто зауважити, що ці заходи відразу викликали негативну реакцію з боку німецьких правозахисних організацій та представників лівих партій. Противники урядової міграційної політики критикували надання Алжиру, Тунісу і Марокко статусу «безпечних» країн (в них застосовували тортури, переслідували за переконання, обмежували свободу слова тощо), а також були обурені дворічною заборonoю на возз'єднання біженців із родинами.

Наприкінці лютого 2016 р. Бундестаг (більшість депутатів правлячих партій ХДС, ХСС та СДПН) схвалив законопроект, що передбачав обмеження можливостей для возз'єднання сімей, а також прискорював процедуру розгляду заявок для отримання статусу біженця. Опозиція (ліві та зелені) голосувала проти. Ухвалення другого пакету законодавчих змін щодо біженців було важливим заходом коригування міграційної політики уряду А. Меркель, що було необхідно в умовах небаченого напливу біженців до Німеччини.

Міграційна криза 2015–2017 рр. сприяла зростанню нетерпимості в німецькому суспільстві. Згідно з проведеними опитуваннями громадської думки, від 15 до 20 % респондентів підтримували ідеологію правого екстремізму, приховані симпатії цим ідеям приписували 40 % громадян. Почастішали підпали таборів та випадки вбивства біженців. Рух Pegida (Патріотичні європейці проти ісламізації Заходу) активно використовував помилки влади та намагався розширити свій вплив у Німеччині. Страхи населення перед ісламським фундаменталізмом, що посилювалися після терактів у Парижі, активно використовувалися партіями правого політичного спектру. У цьому контексті «Альтернатива для Німеччини», що виникла як група євроскептиків, поступово перетворилася партію з право-популістськими та екстремістськими гаслами. Її рейтинг піднявся до 7-8 %, що дало можливість цій партії на виборах до Бундестагу 24 жовтня 2017 р. збільшити свої попередні показники майже в тричі і набрати 12,6 % (94 депутати з 709) [7].

Отже, «криза біженців» 2015–2017 рр. суттєво вплинула на міграційну політику ФРН. У політиці канцлера Ангели Меркель чітко прослідковувалася тенденція, спрямована на побудову чіткої вертикалі управління міграційними потоками, яку вона намагалася перенести і в механізми Європейського Союзу. Берлін розглядав свою міграційну політику в напрямку курсу на збереження єдності ЄС з одночасною модернізацією Євросоюзу, у тому числі і нормативної бази у сфері міграційної політики. Міграційна криза засвідчила, що А. Меркель

продемонструвала всі якості ефективного менеджера, зберігши інтеграційну взаємодію з Францією, а також прагнення не допустити ерозії європейського проекту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Эни Э., Мищенко О. Рост числа беженцев все больше беспокоит немцев. 04.10.2015. URL: <https://www.dw.com/ru/социологи-массовый-приток-беженцев-все-больше-беспокоит-немцев/a-18759510>
2. Сотников И. Гаук: Возможности по приему беженцев ограничены. 27.09.2015. URL: <https://www.dw.com/ru/президент-фрг-возможности-по-приему-беженцев-ограничены/a-18744721>
3. Меркель ожидает в 2015 году миллион беженцев в Германии. 01.11.2015. URL: <https://korrespondent.net/world/3583653-merkel-ozhydaet-v-2015-hodu-mylllyon-bezhentsev-v-hermanyu>
4. Венкина Е. Штайнмайер за честное распределение беженцев. 27.08.2015. URL: <https://www.dw.com/ru/штайнмайер-требует-честного-распределения-беженцев/a-18678076>
5. Гончаренко А.В. Міграційна політика Франції під час «кризи біженців» 2015–2017 рр. Сучасні виклики для міграційної політики: правові, освітні та історичні аспекти: матеріали круглого столу, Суми, 24 червня 2023 р. Суми: Сумський державний університет, 2023. С. 10-13.
6. Дельфинов А. Меркель: Нужно ужесточить закон о мигрантах. 09.01.2016. URL: <https://www.dw.com/ru/ангела-меркель-необходимо-ужесточить-миграционное-законодательство/a-18968431>
7. So lautet das Wahlergebnis – 709 Abgeordnete im neuen Bundestag. 25.09.2017. URL: <https://www.handelsblatt.com/politik/deutschland/amtliches-endergebnis-bundestagswahl-so-lautet-das-wahlergebnis-709-abgeordnete-im-neuen-bundestag/20372134.html>

ОСВІТНЯ ПІДТРИМКА ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПОТЕНЦІАЛУ ЖІНОК-ВПО НА РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Гуляєва Л.П.

кандидат економічних наук, доцент

Академія праці, соціальних відносин і туризму

Олійник А.А.

кандидат економічних наук

Державний торговельно-економічний університет

Кравченко О.С.

кандидат юридичних наук, доцент

ВГО «Сила країни»

Ahrens A.

Professor Doctor of Engineering, Habilitated

Hochschule Wismar University of Applied Sciences Technology, Business and Design

Zascerinska J.

Doctor of Philosophy

Станом на 13.06.2025 року в Україні офіційно зареєстровано понад 4,5 млн внутрішньо переміщених осіб (ВПО), більшість з яких становлять жінки (2,7 млн або 59,7%) [1]. Проте лише третина жінок-ВПО працездатного віку мають офіційне працевлаштування, тоді як значна частина безробітні або залучені до неформального сектору економіки [2]. Жінки-ВПО продовжують зіштовхуватися з низкою бар'єрів на шляху до працевлаштування, серед яких: втрата або відсутність документів, перерви у трудовому стажі, труднощі з організацією догляду за дітьми, вікові обмеження, дискримінація за місцем реєстрації, а також брак вакансій у приймаючих локальних громадах. Додатковим ускладнюючим фактором є наслідки травматичних подій, зокрема, втрата житла, близьких, досвід евакуації, що погіршує психологічний стан жінок та ускладнює їхню інтеграцію до ринку праці.

Відповіддю на вказані виклики має стати освітня підтримка та реалізація потенціалу жінок-ВПО на ринку праці в умовах війни. Ці процеси охоплюють не лише сприяння працевлаштуванню, але й розвиток професійного потенціалу, доступ до перекваліфікації, підтримку жіночого підприємництва, а також усунення соціальних та інституційних бар'єрів.

Одним із ключових інструментів довгострокової економічної інтеграції жінок-ВПО є формальна освіта, зокрема можливості для здобуття нової професії, підвищення кваліфікації або отримання диплома, визнаного державою. Формальна освіта відіграє важливу роль у відновленні кар'єрних траєкторій, розширенні перспектив на ринку праці та подоланні нерівного доступу до стабільного джерела доходу. Для дорослих жінок, які вимушено залишили свої громади та зіткнулися з перервами у трудовій діяльності, актуальними є освітні можливості у межах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, які передбачають набуття державної кваліфікації, офіційного статусу та можливість зайнятості у формальному секторі економіки. Важливі освітні ініціативи, якими можуть скористатися жінки-ВПО для здобуття формальної освіти:

– **Освітні центри «Крим–Україна» та «Донбас–Україна» [3].** Центри створені при приймальних комісіях університетів з метою підтримки вступників з тимчасово окупованих територій або регіонів, де ведуться бойові дії. Вони забезпечують консультативну допомогу, супровід у процесі вступу та застосування спрощених процедур, сприяючи забезпеченню безперервності освіти для ВПО.

– **Державний грант на здобуття вищої освіти [4].** Цільова безповоротна допомога з державного бюджету, яка повністю або частково покриває вартість навчання у закладах фахової передвищої або вищої освіти. Такий механізм розширює доступ до освіти для соціально вразливих категорій, зокрема жінок-ВПО, які не мають можливості самостійно оплачувати навчання.

– **Ваучери на навчання від Державної служби зайнятості [5].** Цей інструмент дозволяє пройти професійне навчання, перепідготовку або підвищення кваліфікації за затвердженим переліком професій. Ваучери надаються за фінансової підтримки держави, а їхня вартість обмежена встановленим лімітом. У разі перевищення граничної суми витрати можуть бути частково покриті особою або роботодавцем. Програма орієнтована, зокрема, на жінок-ВПО працездатного віку, які не мають підходящої роботи.

– **Експериментальний проєкт «Організація професійного навчання жінок для працевлаштування у сферах, де вони були традиційно недостатньо представлені» [6].** У межах проєкту жінкам надаються ваучери на безоплатне навчання за понад 30 технічними й робітничими спеціальностями, такими як електромонтер, фрезерувальник, водій трамвая,

тракторист, зварник. Ініціатива спрямована на розширення економічних можливостей жінок і подолання гендерних стереотипів на ринку праці України.

– **Навчання та перекваліфікація для осіб з інвалідністю за рахунок коштів Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю [7].** Державна програма передбачає фінансування професійної підготовки, перепідготовки або підвищення кваліфікації осіб з інвалідністю на основі індивідуальної програми реабілітації.

Поряд із механізмами формальної освіти важливу роль у забезпеченні професійної адаптації, психологічної підтримки та зміцнення життєстійкості жінок-ВПО відіграє неформальна освіта. Вона дозволяє оперативно реагувати на запити ринку праці, враховувати індивідуальні потреби учасниць і створює умови для здобуття нових знань та навичок у доступному та гнучкому форматі.

Однією з найбільш дієвих форм неформальної освіти є курси підвищення кваліфікації та перекваліфікації, які орієнтовані на здобуття нових професій або оновлення раніше набутих компетентностей. Так, професійна переорієнтація жінок є фокусом програми «Від навчання до працевлаштування: професійне навчання для жінок та інших цільових груп» [8], яка впроваджується Фондом розвитку підприємництва в межах ініціативи Skills4Recovery. У межах цієї програми учасниці проходять безоплатне навчання у співпраці з роботодавцями за адаптованими модулями для робітничих і технічних професій з подальшим стажуванням або працевлаштуванням.

У сфері затребуваних на ринку праці, однак, нетипових для жінок професій, працює проєкт **Reskilling Ukraine** [9], спрямований на перепідготовку жінок-ВПО за професіями: операторка спецтехніки, монтажниця сонячних електростанцій, водійка вантажного транспорту. Програма охоплює навчання, проживання, практику, фінансову підтримку.

Розвиток універсальних навичок, необхідних у будь-якій сфері, пропонує інноваційна навчальна програма «**Зміст**» [10], орієнтована на жінок-ВПО. Курси охоплюють теми комунікації, цифрової грамотності, управління проєктами, фінансової обізнаності, емоційного добробуту, лідерства. Завдяки практичній спрямованості та сертифікації ця програма сприяє підвищенню конкурентоспроможності учасниць на ринку праці.

Сегмент ІТ та креативних індустрій охоплює кілька потужних ініціатив, зокрема **Projector Foundation** [11] – програма безкоштовного навчання цифровим професіям для жінок-ВПО та мешканок малих громад. Учасниці мають змогу опанувати графічний дизайн, UX/UI, відеомонтаж, управління ІТ-проєктами, SMM або програмування. Навчання включає менторську підтримку, HR-супровід, формування портфоліо та отримання сертифікату. Проєкт **SheCodes** [12] пропонує українкам безоплатне навчання веб-програмуванню, щоб жінки без попереднього технічного досвіду могли розпочати кар'єру в ІТ-сфері.

Крім спеціалізованих навчальних програм, значну роль відіграють масові відкриті онлайн-платформи, які забезпечують доступ до безоплатних знань у гнучкому форматі. Зокрема, **Prometheus** пропонує українською мовою десятки безкоштовних курсів із цифрової грамотності, фінансів, підприємництва, психології, критичного мислення. Національна платформа **Дія.Освіта** фокусується на курсах для розвитку soft skills, перекваліфікації, підготовки до інтерв'ю та вивчення цифрових професій. Додаткові можливості відкривають українські та міжнародні платформи **Coursera**, **EdEra**, **EduHub**, «**Зрозуміло!**», **БУМ.online**. Ці ресурси надають навчальні програми з кар'єрної орієнтації, цифрових компетентностей, прав людини, соціальних послуг, сталого розвитку, медіаграмотності та громадянської освіти, сприяючи інтеграції жінок-ВПО у нове соціальне та професійне середовище.

Окремим важливим напрямом неформальної освіти, що має практичну та довготривалу цінність для жінок-ВПО, є навчання підприємництву. Така освіта не обмежується теоретичними знаннями, а передбачає прикладне навчання, підтримку менторів і доступ до фінансових ресурсів для започаткування власної справи. Однією з наймасштабніших державних ініціатив є програма «єРобота» [13], яка надає мікрогранти до 500 000 грн жінкам, готовим зареєструвати бізнес, подати бізнес-план і створити робочі місця. Онлайн-платформа «Дія.Бізнес» [14] забезпечує доступ до навчальних матеріалів, індивідуальних консультацій, актуальних грантів і вебінарів з питань маркетингу, податків, масштабування. Платформа «Нова пошта Business» орієнтована на розвиток бізнес-навичок і пропонує курси з логістики, фінансів, клієнтського сервісу, електронної комерції. Водночас, низка громадських організацій впроваджують спеціалізовані програми для жінок-ВПО. Зокрема, Академія «Мрії та Дій» (Impact Force) [15] поєднує освітній компонент із фінансовою підтримкою у формі ваучерів на суму до \$1000. Програма охоплює теми створення бізнесу, цифрових інструментів просування, брендингу, юридичних аспектів. Усі зазначені інструменти формують цілісну екосистему підтримки жіночої економічної активності та самозайнятості в умовах кризи.

Отже, в умовах тривалої війни освітні можливості стають дієвими інструментами відновлення економічної спроможності жінок-ВПО та реалізації їх потенціалу на ринку праці. Ключовими напрямками подальших дій мають стати: розширення доступу до ваучерного навчання, розвиток центрів визнання кваліфікацій, підтримка локальних освітніх ініціатив у громадах, а також цільові програми з підприємницької освіти, які поєднують навчання з менторством і доступом до фінансування. Саме системне масштабування таких підходів дозволить забезпечити сталу економічну інтеграцію жінок, які були вимушені змінити своє місце проживання.

Публікацію підготовлено в межах реалізації проєкту «WINGS. Women's Initiative for New Growth and Skills – Empowering Migrant Careers» (Project Number: 2024-1-DE02-KA220-ADU-000247718), що фінансується Європейським Союзом у рамках програми Erasmus+.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Внутрішньо переміщені особи. Дашборд / ДП «ІОЦ Мінсоцполітики України». URL: <https://www.ioc.gov.ua/analytics/dashboard-vpo> (дата звернення: 15.06.2025).
2. Зайнятість внутрішньо переміщених осіб: аналітичний звіт / Тимчасова спеціальна комісія Верховної Ради України з питань захисту майнових та немайнових прав внутрішньо переміщених та інших осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України. URL: <https://www.rada.gov.ua/uploads/documents/75506.pdf> (дата звернення: 15.06.2025).
3. Освітні центри. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/osvita-2/vishcha-osvita-ta-osvita-doroslikh/vstupna-kampaniia-do-zvo/osvitni-tsentri-3?v=682ae718ba25b> (дата звернення: 15.06.2025).
4. Державний грант на здобуття вищої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/news/derzhavnyi-hrant-na-zdobuttia-vyshchoi-osvity> (дата звернення: 15.06.2025).
5. Ваучер на навчання. Державна служба зайнятості України. URL: <https://www.dcz.gov.ua/profnavch/voucher> (дата звернення: 15.06.2025).
6. Навчання жінок за експериментальним проєктом. Державна служба зайнятості України. URL: <https://www.dcz.gov.ua/profnavch/navchwomen> (дата звернення: 15.06.2025).

7. Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю. URL: <https://www.ispf.gov.ua/> (дата звернення: 15.06.2025).
8. Програма «Від навчання до працевлаштування: професійне навчання для жінок та інших цільових груп». URL: <https://bdf.org.ua/program/ecc8163502d84b02841444eed67de5f8> (дата звернення: 15.06.2025).
9. Проєкт Reskilling Ukraine. URL: <https://www.reskillingukraine.com/> (дата звернення: 15.06.2025).
10. Освітня програма «Зміст». URL: <https://www.zmist.online/> (дата звернення: 15.06.2025).
11. Projector Foundation: безкоштовне ІТ-навчання для жінок. URL: <https://www.prjctrfoundation.com/project-itc> (дата звернення: 15.06.2025).
12. The Delac Foundation supports ua Ukrainian Women. URL: <https://www.delac.foundation/ukraine> (дата звернення: 15.06.2025).
13. Грант на власну справу. Портал «diia.gov.ua». URL: <https://diia.gov.ua/services/grant-na-vlasnu-spravu> (дата звернення: 15.06.2025).
14. Портал Дія.Бізнес. URL: <https://business.diia.gov.ua> (дата звернення: 15.06.2025).
15. Академія «Мрій та Дій». URL: <https://theimpactforce.org> (дата звернення: 15.06.2025).

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В КОНТЕКСТІ ПІДТРИМКИ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Жучков Т. В.

аспірант ННІ права

Сумський державний університет

У ХХІ столітті волонтерська діяльність набула нового значення в умовах зростання глобальних викликів, пов'язаних із масовими переміщеннями населення, збройними конфліктами та гуманітарними кризами. Особливої актуальності це питання набуло після початку повномасштабної агресії Російської Федерації проти України у 2022 році, що спричинило одну з найбільших міграційних хвиль у Європі з часів Другої світової війни. Волонтери відіграють критичну роль у забезпеченні прав людини, підтримці внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та допомозі біженцям. У цьому контексті правове регулювання волонтерської діяльності набуває непересічного значення, оскільки визначає умови, межі, гарантії та зобов'язання для осіб і організацій, залучених до цієї діяльності.

У міжнародному контексті волонтерство визнається як форма участі громадянського суспільства в реалізації прав людини. Глобальний договір про безпечну, впорядковану та регулярну міграцію (Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration, 2018) [1] як рамковий документ закріплює необхідність залучення громадських, зокрема і волонтерських організацій у реалізацію міграційної політики та надання допомоги мігрантам, пропонує концептуальні засади співпраці між державою та громадянським суспільством на принципах спільної відповідальності, прозорості та дотримання прав людини.

Волонтерська діяльність має потенціал забезпечити оперативну та адресну допомогу в кризових ситуаціях, включаючи харчування, тимчасове житло, юридичні консультації,

освітню підтримку, медичну допомогу та інше. Волонтерські практики базуються на спільних європейських цінностях – солідарності, повазі до прав людини, недискримінації. Це надає волонтерству додаткового значення в контексті євроінтеграції України.

У той же час така діяльність не повинна замінювати зобов'язання держави, а навпаки, доповнювати їх у межах законодавчо врегульованих процедур, зокрема, у випадках кризових ситуацій, коли держава не справляється з викликами і потребує часу для запуску адміністративної машини.

Фундаментальним документом, що регламентує волонтерську діяльність в Україні, є Закон України «Про волонтерську діяльність» № 3236-VI від 19 квітня 2011 року. Стаття 2 Закону визначає волонтерську діяльність як форму благодійності, добровільну, соціально спрямовану, неприбуткову діяльність, що здійснюється волонтерами шляхом надання волонтерської допомоги. В свою чергу, волонтерська допомога охоплює роботи та послуги, що безоплатно виконуються і надаються волонтерами [2]. Згаданий Закон передбачає основні принципи, напрями, права та обов'язки волонтерів, а також особливості співпраці між волонтерами та організаціями-замовниками волонтерської допомоги.

Зокрема, п. 3 статті 1 Закону до напрямів волонтерської діяльності відносить надання волонтерської допомоги громадянам, які постраждали внаслідок правових режимів надзвичайного чи воєнного стану, проведення антитерористичної операції, здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації, здійснення заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та/або іншої країни проти України, у результаті соціальних конфліктів, нещасних випадків, а також жертвам кримінальних правопорушень, біженцям, внутрішньо переміщеним особам. Після початку повномасштабної збройної агресії РФ закон неодноразово оновлювався з урахуванням потреб воєнного стану, зокрема щодо спрощення процедури реєстрації волонтерів, можливості залучення іноземців, забезпечення безпеки в зонах ризику [2].

Крім спеціального закону, правові рамки волонтерства в Україні формуються також законами «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [3], «Про громадські об'єднання» (2012) [4], «Про соціальні послуги» (2019) [5], що регламентують правовий статус організацій, які координують волонтерську діяльність.

Станом на квітень 2025 року, за даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) приблизно 3,7 мільйона внутрішньо переміщених осіб залишаються в межах країни. Вони були змушені покинути свої домівки через триваючі бойові дії та шукати безпечніше місце в інших регіонах [6]. Значна частина допомоги цим особам здійснюється волонтерськими мережами. В перші місяці повномасштабного вторгнення, коли державні механізми ще не були мобілізовані, волонтерська допомога часто була єдиною доступною. Волонтери допомагали і допомагають із транспортуванням, в тому числі, й з евакуацією із небезпечних районів, розміщенням, пошуком житла, юридичним супроводом, освітніми курсами, працевлаштуванням тощо.

Волонтерство не лише сприяє задоволенню базових потреб ВПО, а й виконує важливу інтеграційну та просвітницьку функцію. Волонтери беруть участь у програмах адаптації, допомагають у перекваліфікації, працевлаштуванні, ознайомленні з правами, належними вимушеним переселенцям та можливостями реалізації і захисту цих прав. У такий спосіб волонтерство сприяє подоланню ксенофобії, зміцненню соціальної згуртованості та взаєморозуміння. З іншого боку, національна правова база щодо волонтерства не позбавлена

недоліків, зокрема, це стосується відсутності належного правового захисту волонтерів у зоні бойових дій, питань страхування, компенсацій, охорони праці волонтерів. Також законодавчо не врегульовано механізм сертифікації організацій, які залучають волонтерів до роботи з уразливими групами, що створює ризики для якості та безпеки надання допомоги.

Серед вкрай важливих проблем у сфері правового забезпечення волонтерської діяльності є і відсутність спеціального регулювання порядку тимчасового звільнення волонтерів від основної роботи для виконання гуманітарних чи соціальних завдань. Українське трудове законодавство не передбачає окремої підстави для відпустки у зв'язку з волонтерською діяльністю, навіть якщо вона здійснюється на користь держави, у зонах надзвичайних ситуацій або для підтримки ВПО. Серед небагатьох законних опцій залишається короткострокова відпустка без збереження заробітної плати, неповний робочий день, дистанційна робота за згодою сторін, що фактично ставить волонтерів у залежність від доброї волі роботодавця.

Така прогалина в правовому регулюванні значно ускладнює залучення кваліфікованих фахівців до волонтерських ініціатив у кризових умовах, зокрема під час війни чи масової евакуації. Відсутність гарантій повернення до роботи, оплати праці або хоча б юридичного оформлення періоду волонтерства створює правову невизначеність як для працівників, так і для роботодавців. У результаті волонтерська активність перетворюється на приватну ініціативу, яка може реалізовуватись лише за умов повного нерегламентованого компромісу між працівником і роботодавцем, без підтримки чи стимулювання з боку держави.

У зв'язку з наведеним доцільно внести зміни до законодавства щодо страхування, безпеки, підготовки волонтерів; створити механізм державної сертифікації волонтерських організацій за аналогією з EU Aid Volunteers; унормувати правове врегулювання волонтерської діяльності іноземців та осіб без громадянства; розробити державну стратегію розвитку волонтерства в кризових ситуаціях.

У підсумку зазначимо, що волонтерська діяльність є ключовим ресурсом для підтримки ВПО та захисту їхніх прав, а також для забезпечення солідарної реакції на гуманітарні виклики. Україна має нормативну базу, яка потребує актуалізації з урахуванням досвіду ЄС та викликів війни. Європейські підходи до правового регулювання волонтерства можуть стати орієнтиром для вдосконалення національної політики та забезпечення високих стандартів підтримки ВПО.

ЛІТЕРАТУРА:

1. United Nations. Global Compact for Safe, Orderly and Regular Migration: adopted on 10-11 December 2018, Marrakech, Morocco. URL: https://refugeesmigrants.un.org/sites/default/files/180711_final_draft_0.pdf
2. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 № 3236-VI (зі змінами) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17>.
3. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 № 5073-VI (зі змінами) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17>.
4. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.
5. Про соціальні послуги : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>
6. UNHCR. Ukraine Emergency. URL: <https://www.unrefugees.org/emergencies/ukraine/>

ПРАВО НА ПОВЕРНЕННЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ²

Завгородня В.М.

кандидат юридичних наук, доцент

Сумський державний університет

Право на повернення осіб, які були змушені покинути свої домівки внаслідок збройного конфлікту, переслідування або масових порушень прав людини, визнається численними міжнародними документами. У контексті перехідного правосуддя воно виступає не лише як елемент відновлення справедливості, але й як інструмент зміцнення довіри, реінтеграції, відновлення громадянства і відшкодування заподіяної шкоди. Його реалізація є критично важливою для гарантування неповторення порушень і побудови сталого миру.

Право на повернення вперше було передбачене в резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 194 (III) (1948), яка закріпила право палестинських біженців на повернення. Відповідно до пункту 11 цього документу «Біженцям, які бажають повернутися до своїх домівок і жити в мирі зі своїми сусідами, слід дозволити зробити це якомога швидше, а також виплатити компенсацію за майно тих, хто вирішив не повертатися, а також за втрату або пошкодження майна, що, відповідно до принципів міжнародного права або принципів справедливості, має бути відшкодовано відповідальними урядами або органами влади». [1]. Подібні положення, але вже в більш широкому контексті, без прив'язки до конкретної ситуації, містяться у резолюції 60/147 (2005), що містить Основні принципи і керівні положення ООН щодо права на правовий захист і відшкодування жертвам грубих порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права [2]. Згідно з цим документом, повернення є однією з форм відшкодування поряд з реституцією, компенсацією, реабілітацією та гарантіями неповторення (пункти 18-20, 22).

У практиці Верховного комісара ООН у справах біженців (UNHCR) право на повернення розглядається як одне зі сталих рішень (durable solutions) для біженців та ВПО поряд з інтеграцією на місці та переселенням. Добровільне, безпечне та гідне повернення є головним пріоритетом агентства [3].

Право на повернення також має важливе значення у контексті захисту внутрішньо переміщених осіб. Згідно з Керівними принципами ООН з переміщення всередині країни (1998), ВПО мають право добровільно повертатися до місць свого постійного проживання або залишитися на новому місці за власним вибором (Принцип 28) [4].

Розглянемо окремі показові приклади імплементації цього права. У Руанді після геноциду 1994 року, який забрав життя близько 800 тисяч, осіб повернення біженців стало частиною ширшої стратегії національного примирення. Фактично, країна опинилася в стані масового переміщення населення. Геноцид народу туті здійснювався не лише шляхом масових убивств, відбувалося й насильницьке витіснення. Тисячі людей втекли або були вигнані зі своїх домівок, а їхнє майно, земля, будинки, худоба тощо, захоплювалося сусідами

² Дослідження проведено на виконання міжнародного проєкту в сфері освіти «Міграційна політика та право ЄС у контексті цілей сталого розвитку (101098859)» (спільний проєкт СумДУ, Еразмус+ Жан Моне Фонду та Виконавчого агентства з питань освіти та культури за підтримки ЄС). Підтримка Європейською комісією випуску цієї публікації не означає схвалення змісту, який відображає лише думки авторів, і Комісія не може нести відповідальність за будь-яке використання інформації, що міститься в ній.

або розподілялося через адміністративні структури, часто на етнічній основі. Після того як владу захопив Руандійський патріотичний фронт (RPF), до країни почали повертатися біженці з діаспори, переважно тутсі, які залишили Руанду ще в 1960-х роках. Водночас близько 1,5 мільйона хуту, включно з організаторами та виконавцями геноциду, втекли до сусідніх країн, побоюючись репресій. Таким чином, Руанді довелося одночасно вирішувати питання повернення осіб з двох категорій, як тих, хто рятувався від геноциду, так і тих, хто був його ймовірним співучасником (чи, принаймні, ідейним прихильником), але прагнув повернутися. Цей процес супроводжувався конфліктами щодо майнових прав: нерухомість загиблих і вигнаних часто вже була зайнята іншими, а правові механізми для вирішення спорів були відсутні. Влада намагалася застосовувати адміністративні рішення, іноді пропонуючи поділ землі або спільне користування, однак такі заходи не мали юридичної визначеності й часто спричиняли нові конфлікти.

Програма добровільного повернення реалізовувалася за підтримки UNHCR та Міжнародної організації з міграції, у координації з урядом Руанди. Було створено спеціальні тимчасові центри прийому (transit centres) для повернених, організовано реєстрацію та програми з реінтеграції, зокрема, через надання базового житла, медичних послуг та доступу до освіти. Водночас значним викликом залишалась реституція майна, особливо землі, яку часто вже використовували інші родини. Інституційна реформа в аграрному секторі була непослідовною, що посилювало конфлікти. Крім того, відсутність гарантій безпеки, страх перед арештами у зв'язку з участю або підозрою в участі у геноциді, а також брак справедливого механізму розгляду скарг обмежували ефективність повернення. За оцінками Human Rights Watch, хоча формально повернулися сотні тисяч осіб, багато з них не змогли залишитися у своїх громадах або зазнали подальшої дискримінації [5; 6].

У Боснії і Герцеговині Дейтонська мирна угода (1995) прямо гарантувала право всіх біженців і переміщених осіб на повернення до своїх домівок (Annex 7) [7]. Однак реалізація була складною, особливо в місцях, де відбулися етнічні чистки. Механізми реституції майна (через Комісію з претензій на житло) та моніторинг міжнародних інституцій дозволили частково відновити ситуацію, хоча повноцінна реінтеграція теж була обмеженою через відсутність економічних перспектив та часто неефективне розслідування злочинів проти цивільного населення.

У ще одній постюгославській державі, Хорватії, після конфлікту 1991-1995 років уряд під тиском міжнародної спільноти, бажаючи реалізувати курс на європейську і євроатлантичну інтеграцію, визнав право на повернення для сербської меншини. Питання повернення біженців і внутрішньо переміщених осіб стало одним із центральних викликів мирного врегулювання. Сербське населення масово покидало території, що переходили під контроль хорватської армії під час відновлення територіальної цілісності цієї держави. За даними UNHCR, після «Операції Буря» влітку 1995 року понад 250 тис. сербів тікали до Сербії та Боснії, із яких близько 100-120 тис. формально повернулися до 2006 року, утім, лише 60-65 % із них залишилися на тривалий час [8].

Однією з найгостріших проблем, знову ж таки, стало питання втрати житла. Після від'їзду сербів їхні помешкання часто визнавалися «покинутими» (abandoned property), і передавалися іншим особам, найчастіше хорватським переселенцям з Боснії. Сербські заявники, які намагалися повернути собі житло, змушені були доводити законність свого повернення, часто стикаючись із відмовами в реєстрації або адміністративною тяганиною. Навіть після ухвалення законів, які формально дозволяли реституцію житла, на практиці місцева влада часто саботувала виконання рішень або створювала додаткові бар'єри.

Організація Human Rights Watch неодноразово фіксувала випадки вибіркового підходу до відновлення прав, пов'язаного з етнічним походженням заявника [9].

Такі практики мають своє підґрунтя – після розпаду Югославії в 1991 році Хорватія зіткнулася з одним із найскладніших викликів для своєї нової державності – необхідністю захистити територіальну цілісність від збройного втручання з боку Югославської Народної Армії (ЮНА) та підрозділів, які представляли інтереси самопроголошеної Сербської Країни. У свідомості багатьох хорватів ці події стали символом спроб зовнішнього примусу та заперечення права на самовизначення. Це формувало атмосферу недовіри та ворожості не лише до конкретних збройних формувань, але й до ширшої політичної ідентичності, з якою ці формування асоціювалися, до сербської держави як політичного суб'єкта і до сербського етносу як такого. У публічному дискурсі вони нерідко ототожнювалися, що лише поглиблювало травматичні досвіди і ускладнювало побудову спільного мирного майбутнього. Попри завершення бойових дій, примирення між громадами не стало повноцінною частиною постконфліктної політики. Державні зусилля були спрямовані переважно на відбудову інфраструктури, але не супроводжувалися системною програмою діалогу, просвітництва, міжетнічної інтеграції. Багато сербських громад повернулися в середовище, де вони залишалися чужими, не через активну дискримінацію на побутовому рівні, а через відсутність реального механізму соціального визнання та символічного прийняття. У таких умовах формальне право на повернення не трансформувалося у фактичне відновлення життєвого середовища, яке могло би стати основою тривалого співіснування. Примирення, таким чином, залишилося швидше політичним гаслом, ніж узгодженою державною політикою з чіткими цілями, інструментами та механізмами впливу на суспільну свідомість.

У результаті, повернення сербів до Хорватії залишалося обмеженим. Багато хто з тих, хто повернувся, не зміг реалізувати свої майнові права, отримати доступ до соціальних послуг або зіштовхувався з суспільною ворожістю. Це перетворило право на повернення з базового елементу перехідного правосуддя на ще одну точку напруги, яка зберігається і сьогодні, зокрема в контексті.

Повномасштабне вторгнення РФ у 2022 році спричинило масову хвилю як внутрішнього, так і зовнішнього переміщення. Станом на лютий 2025 року, за даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) приблизно 3,7 мільйона людей мають статус внутрішньо переміщених осіб, які залишаються в межах країни, ще 6,9 мільйона отримали ті чи інші форми міжнародного захисту закордоном [10]. Українське законодавство визнає право на повернення, але в рамках чинного підходу воно трактується переважно як індивідуальне адміністративне право, а не як компонент перехідного правосуддя.

В умовах тимчасової окупації та збройного контролю над частиною територій постає питання не лише відновлення реєстрації або доступу до майна, а й комплексного забезпечення права на повернення в контексті реінтеграції, відновлення довіри, відшкодування та правосуддя. Особливо це стосується громад, що зазнали репресій, насильства, примусової паспортизації, воєнних злочинів або примусової депортації.

Дотепер в Україні відсутній закон про перехідне правосуддя. Проект закону «Про засади державної політики перехідного періоду», розроблений у 2021 році, не був ухвалений та врешті, його зняли з розгляду [11]. У контексті деокупації територій та планування повоєнного врегулювання доцільно концептуалізувати право на повернення як правову категорію, що поєднує елементи реституції, гарантій безпеки, участі, недискримінації та відновлення гідності.

Право на повернення у перехідному правосудді слід трактувати не лише як свободу пересування, а як комплексне право, що передбачає відновлення зв'язку людини з її місцем проживання, спільнотою, правовим статусом і безпековим середовищем. Повернення як форма відшкодування повинно включати доступ до житла, реєстрації, відновлення соціальних прав, участі у місцевому самоврядуванні, правового супроводу та гарантій неповторення переслідувань.

Законодавство України має бути доповнене положеннями про повернення в контексті майбутньої стратегії перехідного правосуддя з акцентом на добровільність, безпеку, соціальну інклюзію та недискримінацію. Варто зазначити, що право на повернення не може бути реалізоване ізольовано, воно потребує системної політики з декупації, відновлення правосуддя, доступу до ресурсів, реформування місцевої влади та подолання недовіри.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Palestine-Progress Report of the United Nations Medhtr. Resolution 194 (III), 1948 / United Nations General Assembly. URL: <https://www.un.org/unispal/wp-content/uploads/2016/06/ARES194III.pdf>
2. Basic Principles and Guidelines on the Right to a Remedy and Reparation / UN. A/RES/60/147, 2005. URL: <https://docs.un.org/en/A/RES/60/147>
3. Handbook for Repatriation and Reintegration Activities / UNHCR, 2004. URL: <https://www.unhcr.org/protection/idps/411786694/handbook-voluntary-repatriation-international-protection.html>
4. Guiding Principles on Internal Displacement / UN. 1998. URL: <https://api.internal-displacement.org/sites/default/files/publications/documents/199808-training-OCHA-guiding-principles-Eng2.pdf>
5. Rwanda: The Search for Security and Human Rights Abuses / Human Rights Watch., 2000. URL: <https://www.hrw.org/reports/2000/rwanda/>
6. DR Congo, and Rwanda discuss voluntary repatriation, and durable solutions for returning refugees. UNHCR, 2023. URL: <https://www.unhcr.org/africa/news/press-releases/unhcr-dr-congo-and-rwanda-discuss-voluntary-repatriation-and-durable-solutions>
7. The General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina. Initialled in Dayton on 21 November 1995 and signed in Paris on 14 December 1995 (Dayton Peace Agreement) URL: <https://www.osce.org/files/f/documents/e/0/126173.pdf>
8. Home again, 10 years after Croatia's Operation Storm. UNHCR, 2005. URL: <https://www.unhcr.org/news/stories/home-again-10-years-after-croatias-operation-storm>
9. Broken Promises: Impediments to Refugee Return to Croatia. Human Rights Watch. 2003. URL: <https://www.hrw.org/report/2003/09/02/broken-promises/impediments-refugee-return-croatia>
10. Ukraine Emergency UNHCR, 2025. URL: <https://www.unrefugees.org/emergencies/ukraine/>
11. Проект Закону про засади державної політики перехідного періоду № 5844 від 09.08.2021 / Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72625

ОКРЕМІ АСПЕКТИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ МІГРАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Іващенко В. О.

кандидат юридичних наук, доцент

Національна академія внутрішніх справ

Проблема міграції є багатоаспектною. Прагнення України інтегруватися у міжнародне співтовариство обумовлює не лише можливості для розвитку, а й створює нові загрози та ризики.

Наразі все більше людей намагаються шляхом міграції залишити території воєнних дій та збройних конфліктів, уникнути переслідування, вирішити проблеми безробіття чи порушень прав людини і громадянина. У той же час збільшення кількості мігрантів, які намагаються позбутися важких умов життя в своїй країні, призводить до загострення імміграційної політики, до суворішого міграційного контролю і в'їзних вимог. Тому в деяких частинах світу можливості для легальної міграції зменшуються, хоча й існує потреба в певних категоріях робітників-іноземців. Це обумовлює поширення нелегальної міграції.

Велика кількість осіб, які намагаються проникнути в країну нелегально, розширює ринок таких протиправних суспільно небезпечних діянь як забезпечення підробленими документами, нелегальне переправлення, перетинання кордонів, посередництво у працевлаштуванні. Ділки використовують феномен нелегальної міграції і надають мігрантам такі послуги за певну плату.

Можна констатувати, що міграційні процеси все більше криміналізуються, втрачають стихійний, спонтанний характер, підпадають під вплив організованих злочинних угруповань, перетворюються на один із прибуткових видів протиправного бізнесу.

Загальна структура міжнародних злочинних груп, що спеціалізуються на переправленні іноземних громадян через кордони, складається з кількох ланок, кожна з яких виконує свої функції – організаторів, які здійснюють контакти з міжнародними переправними центрами; вербувальників, які вербують мігрантів і формують із них групи; провідників, які супроводжують групи нелегальних мігрантів до кордону; переправників, які безпосередньо переводять мігрантів через кордон. Організатори переправ готують для майбутніх порушників «легенди», інструктують їх щодо поведінки на випадок затримання; визначають додаткові варіанти дій, маршрути пересування до кордону, місця схову тощо. При цьому активно використовують соціальні мережі. Крім того, до структури таких злочинних груп належать корумповані чиновники, які їм допомагають; інформатори, які повідомляють про дії прикордонних служб, імміграційні та транзитні процедури і вимоги, діяльність правоохоронних органів; інший допоміжний персонал та спеціалісти.

У свою чергу нелегальна міграція, залишаючись одним із значущих криміногенних факторів, становить високу загрозу для громадської безпеки країн, сприяє зростанню злочинності, поширенню небезпечних захворювань, збільшенню підпільного ринку праці, виникненню напруги у відносинах між державами.

Тому, як зазначено в Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року, схвалений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 482-р, удосконалення міграційної політики повинно бути одним із пріоритетів державної політики.

Внаслідок того, що Україна одночасно є державою походження, призначення та транзиту мігрантів, територією різнохарактерних, різноспрямованих та різномасштабних міграційних потоків, забезпечення державного регулювання у сфері міграції є складним завданням, розв'язання якого потребує комплексного, системного підходу, належного фінансування, кадрового та наукового забезпечення [1].

Важливо, щоб Кримінальний кодекс України (далі – КК) [2] передбачав відповідальність за порушення у сфері міграційного законодавства.

Як зазначають фахівці, кримінальні правопорушення, пов'язані з порушенням міграційного законодавства – це суспільно небезпечне, масове соціально-правове явище, що складається із сукупності кримінальних правопорушень, пов'язаних із порушенням встановленого національним законодавством порядку в'їзду, виїзду, транзитного проїзду, перебування (проживання), трудової діяльності іноземців чи осіб без громадянства при їх переміщенні на територію, територією, з території держави [3, с. 252]. Розглянемо детальніше такі кримінальні правопорушення, що передбачені нашим законодавством.

Так, Особлива частина КК містить розділ XIV «Кримінальні правопорушення у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації». Зокрема, у ч. 1 ст. 332 КК передбачена відповідальність за незаконне переправлення осіб через державний кордон України, організацію незаконного переправлення осіб через державний кордон України, керівництво такими діями або сприяння їх вчиненню порадами, вказівками, наданням засобів або усуненням перешкод. За ступенем тяжкості зазначений злочин – нетяжкий (карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років). У ч. 2 цієї статті закріплені кваліфікуючі ознаки згаданого злочину: вчинення способом, небезпечним для життя чи здоров'я особи, яку незаконно переправляли через державний кордон України, чи вчинення щодо кількох осіб, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища. У ч. 3 ст. 332 КК зазначені особливо кваліфікуючі ознаки: вчинення організованою групою або з корисливих мотивів. Отже, частинами 2 та 3 ст. 332 КК передбачена відповідальність за тяжкі злочини. Ознайомившись із статистичними даними, що представлені на офіційних веб-сайтах судова влада та Офісу Генерального прокурора, при вчиненні незаконного переправлення осіб через державний кордон України часто мають місце саме кваліфікуючі ознаки.

У 2014 р. КК доповнено ст. 332-1 «Порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї». Відповідальність встановлена за порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї з метою заподіяння шкоди інтересам держави. Кваліфікуючими ознаками визначено: вчинення правопорушення повторно або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища. Вчинення злочину організованою групою карається за ч. 3 ст. 332-1 КК.

Крім того, вже в 2018 р. криміналізовано незаконне перетинання державного кордону України (ст. 332-2 КК). Йдеться про перетинання державного кордону України з метою заподіяння шкоди інтересам держави або особою, якій заборонено в'їзд на територію України, або представниками підрозділів збройних сил чи інших силових відомств держави-агресора у будь-який спосіб поза пунктами пропуску через державний кордон України або в пунктах пропуску через державний кордон України без відповідних документів, або за документами, що містять недостовірні відомості. У ч. 2 зазначеної статті передбачена відповідальність за ті самі дії, вчинені повторно або групою осіб, у ч. 3 – за дії, поєднані з насильством або із застосуванням зброї.

Звернемо увагу, що також кримінальні правопорушення у сфері міграції можуть бути пов'язані з торгівлею людьми (ст. 149 КК), підробленням документів, печаток, штампів та бланків, збутом чи використанням підроблених документів, печаток, штампів (ст. 358 КК).

Підсумовуючи викладене зазначимо, що кримінальне законодавство передбачає відповідальність за правопорушення у сфері міграції. Відповідних змін воно зазнало, зокрема у зв'язку з російсько-українською війною (наприклад, з'явилися розглянуті вище ст.ст. 332-1, 332-2 КК). Проблемою для України на сьогодні залишається нелегальний виїзд за кордон військовозобов'язаних осіб, які в тому числі ухиляються від призову на військову службу під час мобілізації. Очевидно, що викликом для сучасної міграційної політики України є повернення громадян, розробка і впровадження заходів, спрямованих на поліпшення демографічної ситуації. Також у подальшому потрібно продовжити практику наближення українського законодавства у сфері міграції до стандартів Європейського Союзу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 лип. 2017 р. № 482-р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80#Text>.
2. Кримінальний кодекс України: Закон від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. Міграційне право України : навч. посіб. / [Сопільник Р. Л. , Ковалів М. В. , Єсімов С. С. та ін.]. Львів : СПОЛОМ, 2023. 260 с.

ПРАВОВИЙ СТАТУС ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ

Калюжна Л. М.

Студенка групи 501-П

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Проблематика внутрішньо переміщених осіб в Україні (далі у тексті – ВПО) залишається актуальною вже понад десять років. Після початку збройної агресії РФ у 2014 році щодо України, а особливо після повномасштабного вторгнення у 2022-му, питання здійснення прав ВПО набуло особливого значення. Внутрішнє переміщення стало не винятковим явищем, а масовим викликом для держави. Слід зазначити, що ще у 2014 році Україна ухвалила Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», який врегулював правовий статус ВПО, зокрема закріпивши такі права ВПО, як право на проживання, працю, освіту, охорону здоров'я, соціальний захист тощо Цей закон став першим кроком на шляху до формування механізмів підтримки ВПО на законодавчому рівні [1]. Проте, сьогодні, незважаючи на наявність відповідного нормативно-правового акту, яким врегульовано правовий статус ВПО, виникають певні труднощі у здійсненні ними своїх прав.

Отже, метою дослідження є визначення сучасних викликів при здійсненні своїх прав внутрішньо переміщеними особами та оцінка нормативно-правових та інституційних механізмів їх подолання.

Слід зазначити, що станом на початок 2024 року, кількість ВПО в Україні перевищила 4,9 мільйона громадян, з яких близько 3,5 мільйона залишаються офіційно зареєстрованими [2]. Така масштабна кількість людей потребує не лише гуманітарної підтримки, але й гарантій здійснення ними своїх прав. Проте, на жаль, на практиці дієвих інструментів часто не вистачає. Причиною цього є як труднощі, спричинені війною, так і низка правових та інституційних проблем, що виявилися у процесі державного реформування.

У межах національної системи правового захисту постраждалих від збройної агресії діють окремі механізми: соціальні виплати, компенсації за зруйноване житло, гуманітарна допомога тощо. Було запущено Міжнародний реєстр збитків (RD4U), що приймає заяви громадян за категорією А3.1 щодо пошкодженого або знищеного житлового майна. У свою чергу, Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради з прав людини здійснює низку просвітницьких заходів – видає інформаційні посібники, забезпечує правову підтримку осіб у місцях тимчасового перебування та слідкує за дотриманням умов проживання ВПО [2].

Варто зауважити, що попри наявність довідки ВПО, люди нерідко продовжують зіштовхуватися з такими ж труднощами, як і до її оформлення. Серед найпоширеніших проблем – відсутність житла, обмежений доступ до медичних послуг, складнощі з працевлаштуванням, отриманням освіти та базових соціальних благ. Така ситуація спричиняє постійне психоемоційне напруження і створює відчуття правової незахищеності. Наявні законодавчі гарантії часто залишаються лише формальними, адже у практичній площині їх реалізація ускладнюється низкою адміністративних бар'єрів: необхідністю багаторазового підтвердження статусу ВПО, доведенням факту втрати житла або проживання на небезпечній території, а також складними бюрократичними процедурами [7].

Особливу увагу заслуговують земельні правовідносини, адже питання землі для внутрішньо переміщених осіб пов'язане як із тимчасовим розміщенням, так і з перспективами будівництва постійного житла. У період воєнного стану Державний земельний кадастр працює в обмеженому режимі, діє заборона на безоплатну приватизацію земель, а передача ділянок у приватну власність потребує тривалої бюрократичної процедури. Водночас держава передбачила можливість спрощеного оформлення земель під будівництво тимчасового житла, що є важливим інструментом для громад, які приймають ВПО. Проте на практиці виникають суттєві ускладнення. Насамперед, органи місцевого самоврядування, які відповідальні за реалізацію цієї політики на місцях, не завжди мають у своєму розпорядженні відповідні земельні ділянки. Крім того, відсутність затверджених генеральних планів або детальних планів територій унеможлиблює законне виділення земельних ділянок для житлового будівництва [3].

Окремою проблемою є недостатнє фінансування, що не дозволяє забезпечити необхідну інженерну інфраструктуру – водопостачання, каналізацію, електроенергію. У результаті навіть ті ділянки, які формально можуть бути виділені, фактично залишаються непридатними для заселення [3].

Уразливими залишаються й діти, які мають статус ВПО. Питання доступу до безпечного середовища, освіти, охорони здоров'я та соціальних послуг набуло особливої актуальності у 2024 році, а в 2025-му продовжує залишатися критично важливим. Багато з цих дітей пережили обстріли, втрату родичів або психологічні травми. Законодавство гарантує їм низку пільг – від безкоштовного харчування до психосоціальної підтримки та реабілітаційних послуг [4]. Проте ефективне впровадження цих гарантій на практиці вимагає тісної міжвідомчої взаємодії між освітніми закладами, медичними установами та соціальними службами, які мають діяти узгоджено задля забезпечення всебічної підтримки дитини.

Сфера праці є однією з ключових проблемних ділянок у забезпеченні прав ВПО. Попри те, що Конституція України гарантує кожному право на працю, ВПО нерідко стикаються з труднощами у реалізації цього права на практиці. Особливо актуальною залишається проблема дискримінації на ринку праці, зокрема щодо жінок, осіб з обмеженими можливостями та людей похилого віку. Роботодавці не завжди готові приймати на роботу ВПО, особливо у випадках відсутності у них реєстрації місця проживання або за умови потреби в гнучкому графіку чи адаптаційних умовах. У цьому контексті важливу роль відіграє Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, зокрема у частині розгляду скарг, здійснення моніторингу та надання відповідних рекомендацій. Проте ці інструменти не здатні вирішити проблему комплексно без участі держави у розробці й впровадженні цільових програм соціальної адаптації та професійної підготовки і перекваліфікації ВПО [5].

Варто підкреслити, що вагомий внесок у захист прав ВПО здійснює громадянське суспільство. Через діяльність профільних громадських організацій, створення дорадчих рад при військових адміністраціях, а також участь у правопросвітницькій та моніторинговій роботі активісти впливають на формування та коригування соціальної політики держави. Водночас у цій сфері необхідно дотримуватись збалансованого підходу між короткостроковими заходами (наприклад, залученням гуманітарної допомоги або реалізацією грантових ініціатив) та довгостроковими державними політиками, що мають забезпечувати реалізацію базових соціальних прав – на працю, житло, медичне обслуговування та соціальний захист. Саме громадянське суспільство здатне відігравати посередницьку та адвокаційну роль у цьому процесі, стимулюючи інституційну відповідальність держави та сприяючи ефективному реагуванню на потреби ВПО [6].

Так, у 2025 році були вжиті суттєві законодавчі та урядові заходи, спрямовані на покращення становища ВПО та інших постраждалих категорій населення. 4 квітня 2025 року набрав чинності Закон України № 4158-IX, яким передано функції з виплати допомоги ВПО до Пенсійного фонду України, а також розширено спектр соціальних гарантій для осіб, які втратили житло внаслідок збройної агресії [8]. 8 квітня 2025 року урядом прийнято Постанову № 395, якою доповнено Порядок передачі в оренду державного та комунального майна положеннями, що дозволяють передавати в оренду приміщення закладів освіти для тимчасового проживання ВПО без аукціону на період воєнного стану і трьох років після його завершення [9]. 11 квітня 2025 року ухвалено Постанову № 422, яка оновлює механізми надання субсидій ВПО на оренду житла: розширено умови надання субсидії, зокрема дозволено її призначення за оренду частини приміщення, та скасовано обмеження щодо кількості періодів призначення допомоги [10]. 15 квітня також ухвалено Постанову № 450 про створення Системи обліку інформації про шкоду, завдану немайновим правам постраждалих. [11]. Ці зміни є вагомим кроком до посилення правового захисту ВПО, забезпечення гідного проживання та інтеграції осіб, які постраждали внаслідок війни, у суспільне життя.

Проте, попри наявність та вдосконалення законодавчої бази та окремих інституційних ініціатив, правовий статус ВПО в Україні на сьогодні все ще залишається вразливим. ВПО стикаються з численними труднощами у доступі до житла, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти та працевлаштування. Реорганізація відповідальних органів державної влади та запуск нових механізмів, зокрема Міжнародного реєстру збитків, свідчать про прагнення держави покращити ситуацію, однак відсутність належної міжвідомчої координації, перевантаженість процедур та обмежені ресурси органів місцевого самоврядування стримують ефективну реалізацію гарантій на практиці.

З огляду на масштаб і тривалість внутрішнього переміщення внаслідок збройної агресії РФ, надзвичайно важливим є перехід від тимчасових рішень до довгострокової інтеграційної політики. Це має включати створення сталої державної стратегії, спрямованої на забезпечення комплексного захисту прав ВПО у тісній взаємодії з органами місцевої влади, громадянським суспільством та міжнародними партнерами. Тільки за умов системного підходу можливо досягти справжньої соціальної інтеграції переміщених осіб, забезпечити їхню правову захищеність і сприяти формуванню національної єдності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб : Закон України від 20 жовт. 2014 р. № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18#Text> (дата звернення: 15.06.2025).
2. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні у 2024 році. С. 9–45 URL: https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/Щорічна_доповідь_Уповноваженого_2024_році.pdf (дата звернення: 15.06.2025).
3. Костяшкін І. О. Особливості здійснення земельних прав в умовах воєнного стану // Актуальні проблеми захисту прав внутрішньо переміщених осіб : наук.-практ. круглий стіл (м. Хмельницький, 2023). С. 2–5 URL: <https://univer.km.ua/sites/default/files/Наукова%20діяльність/Збірник%20тез%20доповідей%20круглого%20столу%20«Актуальні%20проблеми%20захисту%20прав%20внутрішньо%20переміщених%20осіб».pdf> (дата звернення: 15.06.2025).
4. Юшкевич О. Г. Права дітей, що мають статус внутрішньо переміщеної особи // Актуальні проблеми захисту прав внутрішньо переміщених осіб : наук.-практ. круглий стіл (м. Хмельницький, 2023). С. 6–7. URL: <https://univer.km.ua/sites/default/files/Наукова%20діяльність/Збірник%20тез%20доповідей%20круглого%20столу%20«Актуальні%20проблеми%20захисту%20прав%20внутрішньо%20переміщених%20осіб».pdf> (дата звернення: 15.06.2025).
5. Кобрін А. В. Захист трудових прав працівників Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини // Актуальні проблеми захисту прав внутрішньо переміщених осіб : наук.-практ. круглий стіл (м. Хмельницький, 2023). С. 9–10. URL: <https://univer.km.ua/sites/default/files/Наукова%20діяльність/Збірник%20тез%20доповідей%20круглого%20столу%20«Актуальні%20проблеми%20захисту%20прав%20внутрішньо%20переміщених%20осіб».pdf> (дата звернення: 15.06.2025).
6. Купіна Л. Ф. Взаємодія громадянського суспільства та держави в забезпеченні зайнятості внутрішньо переміщених осіб // Актуальні проблеми захисту прав внутрішньо переміщених осіб : наук.-практ. круглий стіл (м. Хмельницький, 2023). С. 15–17. URL: <https://univer.km.ua/sites/default/files/Наукова%20діяльність/Збірник%20тез%20доповідей%20круглого%20столу%20«Актуальні%20проблеми%20захисту%20прав%20внутрішньо%20переміщених%20осіб».pdf> (дата звернення: 15.06.2025).
7. UNHCR. Ukraine Multi-Sectoral Needs Assessment 2023–24 : аналіт. звіт. URL: <https://www.unhcr.org/ua/sites/ua/files/legacy-pdf/UNHCR-Ukraine-2024-Programme-Summary.pdf> (дата звернення: 15.06.2025).
8. Закон України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо загальнообов'язкового державного соціального страхування : Закон України від 18 груд. 2024

р. № 4158-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4158-20#Text> (дата звернення: 15.06.2025).

9. Про внесення змін до Порядку передачі в оренду державного та комунального майна : постанова Кабінету Міністрів України від 8 квіт. 2025 р. № 395. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/395-2025-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.06.2025).

10. Про внесення до деяких постанов Кабінету Міністрів України змін щодо надання субсидії на оплату вартості або частини вартості найму (оренди) житлового приміщення : постанова Кабінету Міністрів України від 11 квіт. 2025 р. № 422. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422-2025-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.06.2025).

11. Деякі питання забезпечення функціонування Системи обліку інформації про шкоду, завдану особистим немайновим правам фізичних осіб внаслідок збройної агресії РФ проти України : постанова Кабінету Міністрів України від 15 квіт. 2025 р. № 450 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/450-2025-%D0%BF> (дата звернення: 15.06.2025).

Науковий керівник: Черненко О. М., доцент кафедри публічного управління, адміністрування та права Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», кандидат юридичних наук.

ІНКЛЮЗІЯ В МІГРАЦІЙНОМУ ПРАВІ І ПОЛІТИЦІ ЄС: ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗБАР'ЄРНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УМОВАХ ВИМУШЕНОГО ПЕРЕМІЩЕННЯ

Клочко А. Р.

*аспірантка Навчально-наукового інституту права
Сумський державний університет*

Права осіб з інвалідністю є предметом особливої уваги міжнародного права та політик окремих держав, особливо в умовах кризи, спричиненої війнами, переселеннями, природними чи техногенними катастрофами. Вимушене переміщення як наслідок збройних конфліктів, геноциду, переслідувань чи політичної нестабільності є викликом як для базового забезпечення потреб людини, так і для реалізації фундаментальних прав, включно з правом на доступність і безбар'єрне середовище. Вразливі категорії осіб, зокрема люди з інвалідністю, часто стикаються з додатковими перепонами в отриманні тимчасового захисту, доступі до транспорту, житла, охорони здоров'я, освіти, а також у самій процедурі міграційного оформлення.

Європейський Союз, спираючись на принципи рівності, недискримінації та солідарності, поступово розбудовує нормативну базу, спрямовану на врахування потреб осіб з інвалідністю в міграційній політиці. Проте аналіз практики держав-членів ЄС демонструє суттєві прогалини між нормативними положеннями та їхньою реалізацією в умовах надзвичайних ситуацій.

Правова основа для захисту прав осіб з інвалідністю в ЄС закладена, зокрема, у:

- Хартії основних прав ЄС (стаття 26), яка визнає право осіб з інвалідністю отримувати для себе переваги із заходів, спрямованих на забезпечення їхньої незалежності, соціальної та професійної інтеграції, участі в житті спільноти [1]

- Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю (UN CRPD), яку ЄС ратифікував у 2010 році. Це перший випадок, коли ЄС став стороною міжнародного договору з прав людини [2; 3];

- Директиві 2011/95/EU (Кваліфікаційна директива), яка вказує, що особи з інвалідністю можуть належати до вразливих категорій, яким має бути надано додатковий захист і враховує їхні потреби. Так, відповідно до ч. 3 статті 20 під час імплементації Директиви держави-члени враховують особливе становище вразливих осіб, зокрема, і людей з інвалідністю. Відповідно до ст. 30 держави-члени забезпечують, щоб особи, які отримують міжнародний захист, мали доступ до медичного обслуговування за тих самих умов, що й громадяни держави-члена, яка надала такий захист. Цей доступ охоплює належну медичну допомогу, включаючи лікування психічних розладів, коли це необхідно, особам, які користуються міжнародним захистом та мають особливі потреби чи інвалідність [4];

- Директиві 2013/33/EU (Про стандарти прийому), яка зобов'язує держави-члени враховувати особливі потреби осіб з інвалідністю на всіх етапах процедур надання притулку [5].

Крім того, Європейська стратегія з питань інвалідності 2021-2030 прямо передбачає інтеграцію аспектів інвалідності в усі політики ЄС, включно з міграційною та гуманітарною політикою [6].

Незважаючи на наявні правові гарантії, ситуації масового переміщення населення виявляють брак підготовленості систем прийому до потреб людей з інвалідністю. Після початку повномасштабної агресії Росії проти України мільйони біженців перетнули кордони країн ЄС. Серед них і тисячі осіб з інвалідністю, які стикалися з такими проблемами як відсутність фізичної доступності пунктів реєстрації та тимчасового розміщення; нестача медичної допомоги, що враховує індивідуальні потреби; мовні бар'єри та відсутність перекладу жестовою мовою; відсутність доступного транспорту; непридатні умови житла (наявність сходів, вузькі дверні прорізи, відсутність пристосованих ванних кімнат). Ці бар'єри не лише ускладнюють переміщення, а й ставлять під загрозу реалізацію базових прав, таких як гідне життя, приватність, охорона здоров'я, освіта та участь у суспільному житті.

Рішення Ради ЄС про застосування Директиви 2001/55/ЄС щодо тимчасового захисту для осіб, які тікають з України, стало безпрецедентним кроком солідарності. Водночас на практиці реалізація цього захисту не завжди відповідала потребам осіб з інвалідністю. За даними звітів European Union Agency for Asylum (EUAA) в перші місяці масового притоку мігрантів не було створено централізованого механізму збору інформації про інвалідність; не забезпечувалася повною мірою спеціалізована підтримка в центрах реєстрації; існувала дискримінація в розподілі житла – осіб з інвалідністю нерідко розміщували в умовах, які не відповідали мінімальним стандартам доступності [7]. Так, більшість країн зіткнулися з труднощами під час розміщення заявників на міжнародний захист з інвалідністю. До них належать і досить багаті та розвинені економічно країни, такі, як Ісландія, Італія, Франція, Люксембург, Нідерланди, Бельгія, Норвегія. В першу чергу, мова йде про обмежену місткість приймальних пунктів або інших типів житла, які можуть розмістити осіб з інвалідністю, неадаптованість їхньої інфраструктури до потреб заявників з обмеженою мобільністю та осіб з порушеннями зору; недостатньо адаптований громадський транспорт та географічна віддаленість приймальних пунктів від місць прибуття шукачів притулку; недостатня кількість

медичних кабінетів з адаптованими санітарними умовами для доступу осіб на візках; недостатність місць у психіатричних лікарнях тощо та ресурсів для належного догляду та умов прийому для самотніх заявників (без родичів або інших осіб підтримки) з інтелектуальними порушеннями (наприклад, синдром Дауна або аутизм) або тих, хто може мати тимчасові обмеження мобільності (наприклад, перелом ноги). В бідніших країнах, зокрема, в Словаччині, ситуація виявилася ще гіршою – центри прийому та шелтери взагалі виявилися неадаптованими для надання соціальних послуг чи навіть елементарної допомоги з гагією заявникам з інвалідністю або серйозними психічними розладами [7, с. 40-41].

У відповідь на це громадянське суспільство та неурядові організації розробили низку рекомендацій, зокрема щодо обов'язкового тренінгу для прикордонників і працівників міграційної служби, запровадження мобільних груп оцінки потреб, адаптації комунікаційних матеріалів для осіб з сенсорними порушеннями.

Концепція універсального дизайну й інклюзивної політики дедалі частіше включається в розробку політик на рівні ЄС. У сфері міграції це означає адаптацію форм заяв, інтерв'ю, процедур до когнітивних і фізичних можливостей заявника; створення фізично доступного середовища в центрах перебування; залучення осіб з інвалідністю до розробки політик, як того вимагає ст. 4 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю.

Інтеграція принципів інклюзії в міграційну політику – це не лише питання гуманності, а й правове зобов'язання. Ігнорування цих принципів може призвести до порушення статей 3, 8 та 14 Європейської конвенції з прав людини, а також статей Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, включно з вимогами забезпечення розумного пристосування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Charter of Fundamental Rights of the European Union. *Official Journal of the European Union*. 2012/C 326/02. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT>
2. United Nations. Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD). URL: <https://www.un.org/disabilities/documents/convention/convoptprot-e.pdf>
3. Human rights: Historic ratification by the European community / FIMITIC. International Federation of Persons with Physical Disability. URL: <https://www.fimitic.org/content/human-rights-historic-ratification-european-community>
4. Directive 2011/95/EU of the European Parliament and of the Council. EUR-Lex. Access to European Union law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32011L0095>
5. Directive 2013/33/EU of the European Parliament and of the Council. EUR-Lex. Access to European Union law. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013L0033>
6. European Commission: Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, Union of equality – Strategy for the rights of persons with disabilities 2021-2030, Publications Office, 2021. URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2767/31633>
7. European Union Agency for Asylum. Persons with disabilities in asylum and reception systems: thematic report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2024. 44 p. URL: https://euaa.europa.eu/sites/default/files/publications/2024-01/2024_persons_with_disabilities_asylum_reception_en_0.pdf

ПРАВА ДІТЕЙ-МІГРАНТІВ: МІЖ ДЕРЖАВНИМИ ІНТЕРЕСАМИ ТА ПРИНЦИПАМИ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ ОСОБИ

Конон Я.В.

*здобувач вищої освіти 3-го курсу освітнього ступеню бакалавра
Національний університет «Одеська морська академія»*

Сучасна ситуація у сфері дитячої міграції свідчить про стабільне зростання кількості неповнолітніх, які змушені залишати свої домівки, що вказує на серйозну гуманітарну проблему світового масштабу. Наприкінці 2021 року загальна чисельність дітей, які перетнули міжнародні кордони або були переміщені примусово, сягнула рекордних показників: 35,5 мільйона становили міжнародні мігранти, ще 33,7 мільйона – діти, переміщені через надзвичайні обставини [1]. За оцінками на кінець 2023 року, унаслідок збройних конфліктів і насильства було змушено покинути свої місця проживання близько 47,2 мільйона дітей. Із них 19,1 мільйона становили особи, які отримали статус біженця або перебували в очікуванні рішення про надання притулку, а приблизно 28,1 мільйона – внутрішньо переміщені особи [2]. Варто наголосити, що діти залишаються непропорційно вразливою категорією серед усіх примусово переміщених осіб. Наприклад, у 2023 році на них припадало близько 40% усіх біженців, попри те, що діти становлять менше третини населення планети [2]. Такий суттєвий дисбаланс чітко демонструє як діти несуть важкий і недобровільний тягар глобальних криз.

Особливого значення в контексті сучасної міграційної кризи набуває питання становища українських дітей, які були змушені залишити територію України внаслідок збройної агресії російської федерації. За даними міжнародних організацій, мільйони українських дітей стали або внутрішньо переміщеними особами, або перетнули державні кордони у статусі біженців чи шукачів притулку [9, с. 95]. У багатьох випадках вони опинилися у чужомовному середовищі, без стабільного доступу до освіти, психологічної підтримки та медичних послуг [9, с. 97]. У цих умовах питання забезпечення прав українських дітей-мігрантів — зокрема, права на освіту, захист від дискримінації, збереження зв'язків із родиною та культурною ідентичністю – набуває не лише гуманітарного, а й політико-правового виміру, вимагаючи консолідованих дій з боку міжнародної спільноти та приймаючих держав.

Причини, що спонукають дітей до міграції, мають комплексний характер. До них належать як «традиційні чинники»: пошук кращих освітніх або трудових перспектив, прагнення возз'єднання з членами родини, – так і фактори, що останніми роками набули особливої гостроти. Зокрема, природні катастрофи, політичні конфлікти, переслідування за релігійною чи етнічною ознакою, соціальна нестабільність [3, с. 2]. Важливо зазначити, що найчастіше діти змінюють регіон перебування не з власної ініціативи, а супроводжуючи дорослих або з метою возз'єднання з ними, що вказує на відсутність у них фактичного волевиявлення на прийняття рішення щодо міграції. Це не просто характеристика їх правового становища – така залежність від рішень дорослих перетворюється на серйозну правову і моральноорієнтовану проблему. Відсутність можливості самостійного вибору значно підвищує рівень вразливості неповнолітніх і вимагає від держави посилення механізмів захисту та турботи.

У науковій літературі процеси міграції та адаптації дітей у новому середовищі нерідко розглядаються як глибоко трансформаційні події, які відбуваються у вирішальний період фізичного, психологічного й соціального становлення [3, с. 4]. Саме тому державна політика,

що стосується дітей-мігрантів, не може обмежуватися лише контролем кордонів чи регулюванням правового статусу. Вона має враховувати весь спектр потреб дитини від емоційної стабільності до забезпечення повноцінного доступу до розвитку.

Принцип «найкращих інтересів дитини» є ключовим у реалізації положень Конвенції про права дитини. Він вимагає, щоб інтереси дитини, включно з її думкою, були головним орієнтиром у всіх рішеннях, що її стосуються – від моменту першого контакту з органами влади до остаточного вирішення справи. Зокрема, ст.12 Конвенції гарантує право дитини бути вислуханою у всіх судових та адміністративних процесах [4]. Сучасні підходи до міграційних процедур щодо дітей потребують глибокого перегляду. Аналітичні звіти, такі як «План KIND» [6] наголошують на необхідності формування системи, що ґрунтується на потребах дитини, а не на модифікації існуючих процедур, розроблених для дорослих. Ідея полягає не у частковій адаптації, а в побудові нового підходу, де дитина є центральним суб'єктом, а її вік, вразливість і пережиті травми враховуються на всіх етапах процесу від затримання до остаточного розгляду справи [5]. Це означає, що справжнє втілення принципу найкращих інтересів дитини несумісне з традиційними змагальними моделями, орієнтованими на державні інтереси.

Держава має право визначати власну міграційну політику. Проте, реалізуючи це право, вона не може ігнорувати міжнародно-правові зобов'язання, зокрема ті, що випливають із Конвенції ООН про права дитини. У сучасних умовах це вимагає пошуку компромісу між національними інтересами та необхідністю забезпечення гуманного ставлення до дітей, незалежно від їхнього правового статусу. Необхідне переосмислення логіки міграційних процедур на користь дитиноорієнтованого підходу, що забезпечує не лише захист, а й розвиток дитини в умовах вимушеної мобільності.

Політика розділення сімей, зокрема «Нульова толерантність» у США, спричинила примусове відокремлення тисяч дітей від батьків, багато з яких так і не були возз'єднані. Human Rights Watch, Texas Civil Rights Project (TCRP), та Lowenstein International Human Rights Clinic at Yale Law School називають цю практику «насильницьким зникненням» і припускають, що її можна вважати формою тортур, що свідчить про серйозні порушення прав людини. Наслідками цієї політики є тривала психічна та фізична шкода, заподіяна дітям, що є прямим результатом заходів, спрямованих на стримування міграції, а не випадковим побічним ефектом [8]. Вразливість дітей-мігрантів є комплексною і посилюється перетином факторів: юридичні та соціальні прогалини, економічна нестабільність, мовні бар'єри та навіть стать [5]. Така багатовимірна уразливість вимагає, щоб міграційна політика держав враховувала ці складні взаємодії, інакше вона лише поглиблюватиме ризики, порушуючи права дітей на всіх рівнях. Лише гармонізація інтересів держави та принципу гуманності може забезпечити сталий розвиток суспільства в умовах зростаючої мобільності населення.

Державні інтереси часто обґрунтовуються загальними поняттями «безпеки», «порядку» та «ефективності». Проте фактичні дані свідчать, що за такими гаслами часто криється державна політика, яка завдає шкоди дітям, а саме – це тривале утримання, відсутність правової підтримки, розлучення з родиною [5]. Такі каральні методи не тільки негуманні, але й неефективні тому, що вони не зменшують міграційні потоки, а лише сприяють їх маргіналізації, посилюючи ризики для неповнолітніх. У підсумку – не зміцнення безпеки, а поглиблення нестабільності та вразливості для всіх сторін. Захист прав дитини не є альтернативою державній безпеці, а навпаки, ефективне врядування вимагає поєднання юридичної відповідальності з етичними принципами гуманності. Розробка міграційної політики має ґрунтуватися на міждисциплінарному підході, що враховує як правові, так і соціальні, культурні та психологічні аспекти.

Правозахисники наполягають на глибокій трансформації імміграційної політики, що базується на пріоритеті інтересів дитини, а не на дорослоцентричних і змагальних моделях. Така зміна вимагає нового підходу до самого принципу прийняття рішень. До ключових елементів гуманної імміграційної системи відносять обов'язкове юридичне представництво для дітей, надання пріоритету сімейному або громадському розміщенню замість утримання в установах тимчасового розміщення, а також спеціалізовану підготовку для всіх, хто працює з дітьми [5]. Надзвичайно важливим є чітке розмежування функцій соціальних служб і міграційних правоохоронних органів з метою запобігання страху видворення чи затримання та гарантувати дітям доступ до основних послуг [6]. Концепція «нової системи» вказує на потребу не просто змінити окремі механізми, а впровадити цілісний підхід, де інтереси дитини стають основою всіх рішень: від процесу затримання і надання правничої допомоги до возз'єднання з родиною та надання соціальної підтримки [5]. При затриманні негайна та єдина увага повинна бути зосереджена на виявленні та забезпеченні безпечного розміщення дітей поза державним утриманням, з метою мінімізації інституційного догляду та суворого уникнення розділення сімей, якщо немає чіткого визначення неминучої небезпеки для дитини.

Також варто наголосити, що орієнтація на безпечну інтеграцію дітей у громаду й доступ до якісної освіти має не лише етичний, а й прагматичний сенс. Освічені, соціально адаптовані діти згодом приносять користь приймаючому суспільству, сприяють економічному розвитку та зміцнюють суспільну єдність. Отже, інвестиції в гуманну міграційну політику держав – це не витрати, а довгострокова стратегія для стабільності й добробуту країни.

Запропоновані рекомендації, такі як скасування практики затримання дітей, забезпечення їм правової допомоги, надання пріоритету безпечному сімейному або громадському розміщенню та усунення глибинних причин міграції не мають розглядатися як окремі заходи. Вони формують взаємозалежну, цілісну систему, метою якої є побудова справедливої державної політики, що ставить дитину в центр уваги. Такий підхід свідчить про те, що поодинокі або фрагментарні реформи, хоча й можуть мати позитивний ефект, не здатні повною мірою змінити усталені структурні упередження щодо дітей-мігрантів.

Отже, справді результативні зміни вимагають системного підходу, що охоплює не лише юридичні, а й соціальні та політичні виміри, враховуючи весь шлях особи, що проходить процес міграції – від причин, що змушують залишати країну, до прибуття, адаптації та повної інтеграції у приймаюче суспільство.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Missing from the story: The urgent need for better data to protect children on the move. *IDAC, International Data Alliance for Children on the Move*. Data InSight №1. 2021. P. 1-46. URL: https://data.unicef.org/wp-content/uploads/2021/11/IDAC-DataInsight-1_Missing-from-the-story_2021.pdf (дата звернення: 05.06.2025).
2. Child displacement. UNICEF Data. June 2024. URL: <https://data.unicef.org/topic/child-migration-and-displacement/displacement/#notes> (дата звернення: 05.06.2025).
3. Linda R., Immigration and Acculturation in Childhood. *Encyclopedia on Early Childhood Development*. 2020. P. 1-8.
4. Declaration of the Rights of the Child. UN General Assembly. 20 November 1959, A/RES/1386(XIV). UN Digital Library. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/195831> (дата звернення 05.06.2025).
5. Reimagining Children's Immigration Proceedings: A Roadmap for an Entirely New System Centered Around Children. *Young Center for immigrant children's rights*. 2020. P. 1-99. URL:

https://www.theyoungcenter.org/wp-content/uploads/2024/12/ReimaginingChildrensImmigrationProceedings_YoungCenterforImmigrantChildrensRights.pdf (дата звернення 05.06.2025).

6. Practical Solutions that Protect Unaccompanied Children Seeking Safety. *KIND, Kids in need of defense*. 2024. P. 2-35. URL: https://supportkind.org/wp-content/uploads/2024/09/24_KIND-Blueprint-2024.pdf (дата звернення 05.06.2025).

7. Regional Child Protection Operational Note. *IOM Publications*. 2025. P. 1-93. URL: <https://publications.iom.int/system/files/pdf/pub2025-001-l-child-protection-mena.pdf> (дата звернення 05.06.2025).

8. Zero Accountability Six Years After «Zero Tolerance». *Human Rights Watch*. 2024. P. 1-135. URL: https://www.hrw.org/sites/default/files/media_2024/12/us_familyseparation_1224web.pdf (дата звернення 05.06.2025).

9. Galan I., Yarmak O., Duditska S. DP5YOU: digital training for youth in supporting refugee and migrant children in Ukraine and the European union. *Молодий вчений*. 2025. №1 (132). С. 94-100.

Науковий керівник: Палько В.І. к.ю.н., доцент, Національний університет «Одеська морська академія»

ОКРЕМІ НОРМАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПЕРЕШКОДИ ЕФЕКТИВНОСТІ НАДАННЯ ФІНАНСОВОЇ ДОПОМОГИ ВПО- СТУДЕНТАМ ЗВО

Корнева Т. В.

кандидат юридичних наук, доцент ННІ права

Національний університет водного господарства та природокористування

Сірочук І.В.

адвокат

Система фінансових виплат для внутрішньо переміщених осіб (ВПО) є важливою складовою соціальної підтримки в умовах конфліктів, природних катастроф та інших надзвичайних ситуацій. Ці виплати призначені для допомоги людям, які змушені покинути свої домівки через небезпеку для їхнього життя.

У період з 2014 року отримати статус ВПО могли люди, що переїхали з Донецької, Луганської областей та АР Крим, але, після початку повномасштабного вторгнення РФ 24 лютого 2022 року цей перелік, на жаль, збільшується, змінюється і доповнюється відповідно до наказів Мінреінтеграції (нині - Міністерство національної єдності) новими регіонами, де розташовані громади, з яких переселенці мають право на отримання статусу ВПО та гарантовану державну грошову допомогу.

Майбутнє України залежить від кожного громадянина, а особливо від молоді. У 2024 році понад 170 тисяч абітурієнтів стали студентами іноземних ВНЗ, які запропонували гнучку систему освіти, потужну науково-дослідницьку базу і стипендії для навчання українцям. Спроби повернути студентів за кордону, змушуючи обов'язково навчатися офлайн, мали зворотній ефект, відштовхуючи юних українців від батьківщини.

Отримання освіти відіграє важливу роль для майбутнього, але залишається важливим питанням, які освітні можливості та пільги для навчання мають тимчасові переселенці в Україні.

На сьогодні закладена сума виплат для ВПО у 2025 році зменшилась до близько 48,6 млрд гривень, тобто на 8.4 млрд гривень менше, ніж у 2024 році (57 млрд гривень), Мінсоцполітики працює над розробкою шляхів для підтримки переселенців, які цього дійсно потребують. У 2022-му ця сума була близько 73 млрд грн, у 2023-му - 57 млрд. Як бачимо, кожного року, на жаль, вона зменшується", - повідомив народний депутат член Комітету ВР з прав людини Максим Ткаченко в інтерв'ю "Укрінформу [1].

Базовим законодавчим актом, який встановлює гарантії дотримання прав, свобод та законних інтересів внутрішньо переміщених осіб є Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» від 20 жовтня 2014 року, проте на його виконання станом на сьогодні прийнято вже 213 підзаконних нормативно-правових актів.

Міжнародний договір, а саме Угода про грант (Восьме Додаткове фінансування для Проекту «Підтримка державних видатків для забезпечення стійкого державного управління в Україні») між Україною та Міжнародним банком реконструкції та розвитку (що діє як виконавча установа Фонду фінансового посередництва зі сприяння залученню ресурсів для інвестування в зміцнення України) від 22.12.2024 року встановлює, що ціль Проекту полягає у сприянні збереженню адміністративної спроможності та спроможності України здійснювати основні державні функції на загальнодержавному та регіональному рівнях, в тому числі виконання Програми ВПО, що надає щомісячні грошові виплати ВПО, які мають право на їх одержання. Україна зобов'язується не використовувати кошти або ресурси Гранту в оборонних, безпекових або військових цілях, чи для будь-яких виплат, що здійснюються будь-яким оборонним, безпековим чи оборонним підрозділом. Якщо Банк у будь-який момент виявить, що сума Гранту була (і) використана для оплати неприйнятних видатків або (ii) використана в оборонних, безпекових або військових цілях (у тому числі для будь-якого іншого виду військових підрозділів, якщо це може бути доречно), Отримувач, негайно після одержання повідомлення від Банку, відшкодовує Банкові суму, що дорівнює сумі таких видатків, профінансованих Банком. Усі суми, відшкодовані Банку в такому порядку на підставі вищезгаданої вимоги, скасовуються [2].

В цій же Угоді пунктом 31 зазначено, що «Законодавство Програми ВПО» означає у Отримувача Постанову Кабінету Міністрів України [№ 332](#) від 20 березня 2022 р., Постанову Кабінету Міністрів України [№ 509](#) від 1 жовтня 2014 р., а також відповідне законодавство, що регулює Програма внутрішньо переміщених осіб зі змінами, що час від часу вносяться» [3]. Тобто на першому плані зазначені і перераховані підзаконні акти, а не базовий закон.

Власне законодавство, що визначає фінансові зобов'язання держави, має первинний характер, а бюджетне законодавство – похідний від нього характер, про що неодноразово наголошував в своїх рішеннях Конституційний Суд України.

Отже через дефіцит бюджету та неможливістю урізання фінансових виплат в законодавчому порядку, уряд пішов шляхом зменшення кількості ВПО, які мають право на фінансові виплати, прийнявши постанову КМУ №422 від 11 квітня 2025 року, яка оновила правила надання допомоги внутрішньо переміщеним особам, змінила умови отримання довідки ВПО, призначення виплат, перевірки перебування за кордоном та субсидій на житло.

Через позбавлення фінансових виплат на проживання чимало ВПО змушені прийняти непросте рішення і повернутися додому — на прифронтову територію та навіть в окупацію, тому що нові критерії, м'яко кажучи, мають багато недоліків.

Так, наприклад, студентці нашого університету (денне навчання) було відмовлено у виплатах за місцем реєстрації і фактичного проживання в районному центрі, на підставі вищезазначеної постанови КМУ, мотивуючи тим, що ВНЗ знаходиться в обласному центрі, і вона повинна отримувати допомогу по місцю навчання.

Таким чином, бюрократичне трактування посадовими особами адміністративних центрів положень нової постанови уряду створює умови для масового звернення ВПО до адміністративних судів.

Адміністративне судочинство в соціальній, правовій державі, якою є Україна, має своїм призначенням забезпечити громадянам такий судовий розгляд із застосуванням активних повноважень суду в процесі доказування та з'ясування всіх обставин справи, щоб порушені права ВПО отримали судовий захист незалежно від процесуальної активності (пасивності) громадян – учасників справи, лише за наявності однієї умови – бажання людини отримати судовий захист в спірних правовідносинах. А судовий розгляд адміністративної справи має завершуватися остаточним розв'язанням адміністративно-правового спору та виключати необхідність пред'явлення на підставі ухваленого судового рішення нових «тотожних» або ж «похідних» позовів між тими самими сторонами.

Таким чином, вищенаведені аргументи свідчать про наявність в Україні значних проблем при прийнятті та реалізації нормативно-правових актів, особливо щодо ВПО – студентів ВНЗ, оскільки саме Верховна Рада, маючи широку свободу розсуду законодавчого органу, у реалізації своєї соціальної та економічної політики, зокрема щодо законодавчих рішень, які стосуються молоді, здатні оцінити те, що відповідає суспільним інтересам із соціальних чи економічних міркувань.

Державні інституції, процесуальні норми, дія або бездіяльність яких ускладнює реалізацію завдань вжиття всіх можливих заходів, щодо захисту та дотримання прав і свобод внутрішньо переміщених осіб, інтеграції за новим місцем проживання в Україні підривають авторитет держави, яка покликана захищати їх права.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Максим Ткаченко. Ми втрачаємо наших людей через те, що держава зволікає з допомогою ВПО. Укрінформ від 24.11.2024 URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3930644-maksim-tkachenko-narodnij-deputat-ukraini-clen-komitetu-verhovnoi-radi-z-pitan-prav-ludini.html> (дата звернення 13 червня 2025)

2. Угода про грант (Восьме Додаткове фінансування для Проекту «Підтримка державних видатків для забезпечення стійкого державного управління в Україні») від 22.12.2024 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996_024-24#Text (дата звернення 13 червня 2025)

3. Там же

4. Постанова КМУ №422 від 11 квітня 2025 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/422-2025-%D0%BF#Text>

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ДІТЕЙ У МЕЖАХ ДИРЕКТИВИ ЄС ПРО ТИМЧАСОВИЙ ЗАХИСТ

Мовсесян Ц. Г.

*студентка Навчально-наукового інституту права
Сумський державний університет*

Збройна агресія Російської Федерації проти України, що розпочалася у 2022 році, стала однією з наймасштабніших гуманітарних криз у Європі з часів Другої світової війни. У зв'язку з масовим напливом переміщених осіб з України, серед яких значну частину становлять діти, Європейський Союз активував Директиву Ради ЄС 2001/55/ЄС про тимчасовий захист [1]. Ця Директива і Імплементативне рішення Ради (ЄС) 2022/382, що встановлює наявність масового напливу переміщених осіб з України у розумінні статті 5 Директиви 2001/55/ЄС та запроваджує тимчасовий захист [2], стали правовим підґрунтям для надання негайного захисту переміщеним особам без необхідності проходження стандартних процедур надання притулку.

Важливим аспектом в системі тимчасового захисту є статус і права дітей, які будучи особами, що належать до однієї з найбільш уразливих категорій, потребують особливого правового та соціального підходу.

Відповідно до статті 2(f) Директиви 2001/55/ЄС, неповнолітні без супроводу являють собою особи віком до 18 років, які прибули на територію держав-членів без супроводу дорослої особи, що несе за них відповідальність за законом або за звичаєм, або залишилися без супроводу після прибуття [1]. В умовах масового напливу переміщених осіб з України ідентифікація таких дітей, їх офіційна реєстрація та належне влаштування під опіку стали першочерговими завданнями органів влади країн-членів ЄС. Пріоритетним напрямом політики ЄС у цій сфері стало забезпечення ефективного механізму опіки та піклування, а також організація процедур представництва, підтримки та захисту інтересів дитини.

Стаття 16(1), у свою чергу, зобов'язує держави-члени якомога швидше забезпечити юридичне представництво неповнолітніх без супроводу через призначення опікуна або уповноваженої організації, що відповідає за захист дітей. А стаття 16(2) деталізує форми влаштування таких дітей: у повнолітніх родичів, у прийомні сім'ї, у спеціальні установи з умовами, придатними для неповнолітніх, або з особою, яка фактично здійснювала догляд під час переміщення [1]. Важливо, що погляди дитини беруться до уваги відповідно до її віку та рівня зрілості, що повністю відповідає Конвенції ООН про права дитини [3].

Вагомим положенням Директиви є доступ до освіти. Стаття 14 наголошує на тому, що держави-члени мають забезпечити дітям, які користуються тимчасовим захистом, надати можливість навчатися в системі освіти на тих самих умовах, що й громадяни відповідної держави [1]. Це положення стало основою для впровадження у країнах ЄС інклюзивної політики щодо українських дітей. Взявши за приклад Польщу, можемо простежити той факт, що усі діти шкільного віку підлягають обов'язковому навчанню, при цьому вони можуть бути зараховані до місцевих шкіл, брати участь у підготовчих класах з вивчення польської мови, отримувати безкоштовне харчування та навчальні матеріали. Польське законодавство дозволяє також навчання за українською програмою в дистанційному форматі, однак рекомендується принаймні часткове включення в польську освітню систему [4].

У Німеччині законодавчі акти федеральних земель передбачають обов'язкове відвідування школи після реєстрації дитини як особи під тимчасовим захистом. У багатьох

школах створені окремі інтеграційні класи, у яких діти поступово адаптуються до нової системи навчання. Державні органи також активно залучають психологів та соціальних працівників для підтримки таких дітей, зважаючи на те, що багато з них пережили травматичні події [5].

У Чехії українським дітям надається право безперешкодного доступу до публічних шкіл, а спрощений порядок вступу не вимагає повного пакета українських документів. Для учнів організовуються мовні курси, адаптаційні програми, а також можливість використання навчальних платформ. Батьки можуть обирати між чеською школою та дистанційним навчанням за українськими програмами, однак у кожному випадку підкреслюється важливість адаптації до нової соціокультурної реальності [5].

Україна, зі свого боку, розробила механізм підтримки українських дітей під час воєнного стану, що включає у себе і підтримку дітей, які перебувають за кордоном [6]. Міністерство освіти і науки України дозволило дистанційне або екстернатне навчання для всіх учнів, незалежно від місця перебування. Багато шкіл створили спеціальні онлайн-класи для дітей, які перебувають у Польщі, Німеччині, Чехії, Литві та інших країнах. Додатково функціонують цифрові платформи, такі як «Всеукраїнська школа онлайн», які дозволяють здобувати українську освіту дистанційно з повноцінним документальним оформленням результатів навчання [7].

У контексті надання допомоги дітям Директива також передбачає соціальний і медичний захист. Відповідно до статті 13(4), держави-члени зобов'язані надавати належну медичну або іншу допомогу особам з особливими потребами, зокрема, дітям, які зазнали насильства, катувань або мають серйозні психологічні проблеми, що й підтверджує необхідність надання неповнолітнім медичних послуг та підтримки на рівні приймаючих країн [1]. Наприклад, у Франції діти з України мають доступ до державної системи охорони здоров'я, включаючи щеплення, огляди та лікування [8]. У шкільних установах працюють психологи, які спеціалізуються на роботі з дітьми, що пережили війну. Аналогічна ситуація спостерігається у Литві, де окрім медичної допомоги діти отримують матеріальну підтримку: виплати на дитину, харчування в школах, шкільне приладдя, транспорт та житло [9].

Директива також регулює питання переміщення дитини між державами-членами. Стаття 26 визначає, що у разі переведення особи з однієї країни до іншої попередній дозвіл на проживання анулюється, а нова держава має зобов'язання надати тимчасовий захист [1]. Відповідно до статті 15 реалізується механізм возз'єднання сім'ї. Так, якщо члени сім'ї знаходяться в різних країнах, держави повинні вжити заходів для їх об'єднання, якщо це відповідає найкращим інтересам дитини [1]. Це особливо актуально для розділених родин, де батьки і діти були змушені втікати окремо.

Ще одним пріоритетом є належне інформування осіб, які користуються тимчасовим захистом. Стаття 9 зобов'язує держави надавати зрозумілу і доступну інформацію про їхні права та обов'язки, що несе у собі важливе значення для батьків або законних представників дітей, адже незнання прав може ускладнити реалізацію таких базових потреб, як навчання, соціальна допомога чи медичне обслуговування [1].

Досить вагомим чинником у захисті прав дітей, які стали вимушеними мігрантами внаслідок війни, також є міжнародне співробітництво. Стаття 27 Директиви зобов'язує держави-члени взаємодіяти з Єврокомісією, а також з іншими інституціями, такими як Frontex, EUAA (Агентство ЄС з питань притулку), Europol [1]. Обмін інформацією здійснюється через Платформу солідарності та Мережу з питань міграційної готовності. Таке співробітництво

дозволяє більш ефективно координувати прийом біженців, розподіл фінансової допомоги, а також відповідати на виклики, пов'язані із захистом дітей.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що Директива 2001/55/ЄС та її імплементація в контексті збройної агресії проти України стали унікальним правовим прикладом швидкої мобілізації європейської солідарності. Забезпечення прав дітей, зокрема, тих, які рятувалися від війни без супроводу, має системний характер і включає правовий, соціальний, освітній та медичний виміри. Національні практики держав-членів демонструють як ефективність, так і різноманітність підходів, що враховують локальні ресурси та інституційну спроможність. Державі Україна, в свою чергу, важливо активно підтримувати зв'язок зі своїми громадянами, впроваджуючи дистанційне навчання, інформаційні кампанії та консультаційну допомогу. Діти є майбутнім нашого суспільства і держави, тими, хто перехопить ініціативу ухвалення важливих, в тому числі, електоральних рішень, реалізації заходів щодо повоєнної відбудови та загалом збереження суверенітету і незалежності України.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Директива Ради 2001/55/ЄС про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та відповідальності за наслідки такого прийому від 20.07.2001 / База ЛІГА 360. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU01293?an=2>
2. Рішення від 04.03.2022 № 2022/382 «Імплементаційне рішення Ради (ЄС) 2022/382, що встановлює наявність масового напливу переміщених осіб з України у розумінні статті 5 Директиви 2001/55/ЄС та запроваджує тимчасовий захист» від 04.03.2022 / База ЛІГА 360. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU22006?an=2>
3. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. 995_021, База «Законодавство України» URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021/ed20231116#Text
4. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty. DOI: <https://www.prawo.vulcan.edu.pl/przegdok.asp?qdatprz=akt&qplikid=1>
5. Марія Мигал. Умови проживання та виплати: зміни для українців із тимчасовим захистом у Європі. 24.01.2024 р. Інститут аналітики та адвокації. URL: <https://iaa.org.ua/articles/living-conditions-and-benefits-changes-for-ukrainians-with-temporary-protection-in->
6. Про затвердження Порядку та умов здобуття загальної середньої освіти в комунальних закладах загальної середньої освіти в умовах воєнного стану в Україні: Наказ МОН України від 07.08.2024 № 1222/42567 / База «Законодавство України» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1222-24#Text>
7. Всеукраїнська школа онлайн. Відеоуроки, тести та завдання для школярів та вчителів. URL: <https://lms.e-school.net.ua/>
8. L'Assurance Maladie. DOI: <https://www.ameli.fr/assure>
9. Литовська Республіка. Медична допомога вимушеним переселенцям за кордоном. URL: <https://moz.gov.ua/uk/litovska-respublika>

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПОБІГАННЯ ПРИМУСОВІЙ ПРАЦІ МІГРАНТІВ

Мотіна В.С.

*студентка 3-го курсу ННІ права
Сумський державний університет*

У сучасному світі примусова праця мігрантів є одним із найгостріших викликів у сфері захисту прав людини. Попри наявність значного обсягу міжнародно-правових норм, спрямованих на заборону та попередження примусової праці, мільйони людей, особливо серед трудових мігрантів, залишаються вразливими до експлуатації. За оцінками Міжнародної організації праці (МОП), у світі понад 28 мільйонів осіб перебувають у ситуації примусової праці [1]. Це явище часто залишається невидимим, захованим у тіні неформального сектору економіки, організованої злочинності чи навіть офіційних трудових відносин.

Ключовим документом у сфері боротьби з примусовою працею є Конвенція МОП № 29 про примусову чи обов'язкову працю (1930 р.), яка визначає це явище як «усі роботи або послуги, що вимагаються від особи під загрозою будь-якого покарання і на які ця особа не дала згоди добровільно» [2]. Таке визначення охоплює різні форми примусу, включаючи психологічний тиск, боргову кабалу, обмеження свободи пересування, конфіскацію документів, а також прями загрози фізичного насильства.

Особливу тривогу викликає використання примусової праці саме щодо трудових мігрантів. Їхня правова та економічна вразливість, мовний бар'єр, відсутність інформації про свої права, а також залежність від посередників чи роботодавців створюють умови для зловживань. У багатьох випадках працівники погоджуються на небезпечні умови праці не з власної волі, а через відсутність альтернатив або страх перед репресіями у разі відмови.

І хоча на перший погляд здається, що така праця властива лише слаборозвиненим країнам чи зонам воєнних конфліктів, де державний контроль втрачається через ситуацію загального насильства, вона існує і в розвинених державах, замаскована під законну трудову діяльність. Наприклад, випадки експлуатації працівників-мігрантів на сільськогосподарських фермах у США чи будівельних об'єктах у країнах Перської затоки свідчать про глобальність проблеми [3].

Все частіше дослідники та правозахисні організації класифікують примусову працю як форму сучасного рабства. Зокрема, Антирабська організація Walk Free Foundation у своєму щорічному Global Slavery Index (2023) підкреслює, що сучасне рабство охоплює не лише класичне рабовласництво, а й такі явища, як сексуальна експлуатація, дитяча праця, шлюб за примусом та примусова праця [4].

Тобто, примусова праця – це не лише трудова експлуатація, а й форма порушення базових прав людини, що позбавляє особу гідності та свободи. Особливо небезпечним є той факт, що така праця часто маскується під «добровільні» домовленості, особливо у випадках з трудовими мігрантами, які через незнання мови, законодавства або через фінансову залежність опиняються в пастці експлуатації.

Для боротьби з примусовою працею створено низку міжнародних документів, найважливішими серед яких є вже згадана Конвенція МОП №29 (1930) та Протокол 2014 року до неї №29, який акцентує на заходах профілактики, захисту жертв та доступу до правосуддя.

Додатково варто згадати Загальну декларацію прав людини (ст. 4) [5], Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (ст. 8) [6], а також Конвенцію ООН проти

транснаціональної організованої злочинності та її Протокол про запобігання, придушення і покарання за торгівлю людьми, особливо жінками та дітьми [7].

У практичному плані також запроваджуються механізми моніторингу, звітності та санкцій. Наприклад, у ЄС діє Список третіх країн, що не співпрацюють у боротьбі з торгівлею людьми, а в США застосовується законодавство щодо прозорості ланцюгів постачання, що вимагає від компаній звітувати про вжиті заходи щодо запобігання використанню примусової праці у своїх виробничих ланцюгах.

Хоча міжнародне право забезпечує чіткі механізми протидії примусовій праці мігрантів, це явище все ще продовжує існувати з кількох важливих причин. Передусім, варто згадати економічну вразливість. Люди, що опинилися в чужій країні, в умовах бідності, не маючи перспектив легального працевлаштування, часто змушені погоджуватися на будь-які пропозиції роботи, навіть підозрюючи про можливу експлуатацію. Ті, хто не має легального статусу в державі перебування, є вкрай уразливими, адже не завжди мають змогу звернутися по допомогу до влади.

Ще одним чинником є недосконалість законодавчих норм або їх недостатня реалізація на практиці – в багатьох країнах відсутні дієві механізми нагляду за дотриманням трудових прав. Ускладнює ситуацію і корупція, коли державні службовці самі стають частиною злочинних схем або закривають очі на правопорушення, це фактично нівелює зусилля щодо боротьби з примусовою працею. Нарешті, не можна не згадати про суспільну байдужість. Багато споживачів навіть не замислюються над тим, що товари, які вони купують у магазинах чи онлайн, могли бути виготовлені людьми, позбавленими елементарних прав і свобод.

Позитивним прикладом боротьби з примусовою працею, в тому числі, мігрантів, можна вважати досвід Великобританії, де у 2015 році був ухвалений Modern Slavery Act, що об'єднав зусилля уряду, бізнесу та громадськості для боротьби з експлуатацією [8]. Закон передбачає жорсткі вимоги до компаній, державне фінансування програм захисту постраждалих, а також створення незалежного Комісара з питань сучасного рабства.

Отже, примусова праця мігрантів – це не лише трудова чи соціальна проблема, але передусім глибоке і системне порушення фундаментальних прав людини, яке вимагає не часткових, а радикальних і скоординованих зусиль з боку міжнародної спільноти. Як уже було зазначено, хоча на перший погляд може здатися, що міжнародна правова база достатньо потужна, насправді ж, основною перешкодою залишається не сам її зміст, а реальна здатність до втілення на практиці. Економічна нерівність, слабкість правозахисних структур, корупція, а також байдужість частини суспільства - усі ці фактори створюють живильне середовище для процвітання сучасного рабства.

У цьому контексті необхідно наголосити, що для досягнення реальних змін першочерговим завданням є посилення міжнародної співпраці, особливо в аспектах контролю за трудовою міграцією, обміну даними про підозрілі трудові практики та спільної реалізації профілактичних програм. Одночасно з цим слід активно працювати над підвищенням рівня обізнаності населення, зокрема через інформаційні кампанії, що допоможуть людям розпізнавати ризики і уникати небезпечних ситуацій.

Крім того, важливою складовою боротьби з примусовою працею є забезпечення правової підтримки для осіб, які постраждали від експлуатації. Не менш значущим є також створення середовища нульової толерантності до будь-яких форм сучасного рабства - як у публічному дискурсі, так і в корпоративній культурі.

Отже, лише шляхом скоординованих і цілеспрямованих дій з боку національних урядів, міжнародних організацій, представників бізнесу та громадянського суспільства можна

поступово подолати це ганебне явище ХХІ століття, яке й досі кидає тінь на глобальні досягнення у сфері прав людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Global Estimates of Modern Slavery: Forced Labour and Forced Marriage. *International Labour Organization*. URL: <https://www.ilo.org/publications/major-publications/global-estimates-modern-slavery-forced-labour-and-forced-marriage> (date of access: 12.06.2025).
2. Конвенція про примусову чи обов'язкову працю N 29 : Конвенція Міжнар. орг. пр. від 28.06.1930 № 29 : станом на 10 серп. 1956 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_136#Text (дата звернення: 12.06.2025).
3. Sainato M. 'A lot of abuse for little pay': how US farming profits from exploitation and brutality. *the Guardian*. URL: <https://www.theguardian.com/us-news/2021/dec/25/us-farms-made-200m-human-smuggling-labor-trafficking-operation> (date of access: 12.06.2025).
4. Global Slavery Index | Walk Free. *Walk Free*. URL: <https://www.walkfree.org/global-slavery-index/> (date of access: 12.06.2025).
5. Загальна декларація прав людини : Декларація Орг. Об'єдн. Націй від 10.12.1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 12.06.2025).
6. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Пакт Орг. Об'єдн. Націй від 16.12.1966 : станом на 19 жовт. 1973 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text (дата звернення: 12.06.2025).
7. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 15.11.2000 : станом на 4 лют. 2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення: 12.06.2025).
8. Modern Slavery Act 2015. *Legislation.gov.uk*. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/30/contents> (date of access: 12.06.2025).

ЕМІГРАЦІЯ УКРАЇНЦІВ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Наумкіна С. М.

доктор політичних наук, професор,

ДЗВО «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Клюєв Г. О.

*здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти спеціальності 081 «Право»,
ПЗВО «Міжнародний класичний університет імені Пилипа Орлика»*

Еміграція є важливим соціально-економічним явищем, яке впливає на розвиток як окремих індивідуумів, так і державних утворень у цілому. Протягом історії людства цей процес відігравав ключову роль у формуванні культурних, демографічних та економічних характеристик різних регіонів світу. Вивчення міграційних процесів дозволяє зрозуміти механізми взаємодії між країнами, а також визначити фактори, що сприяють або стримують міграцію населення.

Еміграція сприяє інтелектуальному та культурному обміну, що сприяє розвитку нових ідей, технологій та практик у країнах-реципієнтах. Водночас вона може мати негативні наслідки для країн походження, зокрема зменшення робочої сили та зниження демографічного потенціалу. З іншого боку, у країнах-мішках емігранти часто виступають рушієм економічного зростання, інновацій та глобалізації, що підкреслює інтеграційну функцію цього процесу.

На рівні держави еміграція є важливим фактором політики імміграції та національної безпеки. Вона вимагає розробки комплексних стратегій управління міграційними потоками з метою забезпечення стабільності та розвитку суспільства. Аналіз історичного досвіду свідчить, що еміграція завжди була двостороннім процесом, що впливає як на країни походження, так і на країни прийому, формуючи складну мережу міждержавних відносин та культурних зв'язків.

Еміграція українців під час російсько-української війни являє собою складний і багатовимірний соціально-гуманітарний процес, що має довготривалі наслідки для українського суспільства та міжнародної спільноти. Війна, яка триває з 2014 року та значно загострилася у 2022-му, спричинила масовий рух населення, що є реакцією на високий рівень небезпеки, руйнування інфраструктури, порушення прав людини та загрозу безпеці. Це був відповідний реакційний механізм на високий рівень небезпеки, руйнування інфраструктури, порушення прав людини і загрозу життю. Вихід із зони конфлікту став єдиним способом зберегти життя та майно, але водночас створив численні соціальні та економічні виклики для України та країн-приймаючих.

Загалом, війна є складним і руйнівним соціально-політичним явищем, що завжди має деструктивний характер і призводить до масових руйнувань, людських втрат та дестабілізації соціально-економічних систем. Вона руйнує матеріальні цінності, знищує інфраструктуру, має масштабний негативний вплив на економіку країни, знижуючи її життєдіяльність і рівень розвитку. Соціальні зв'язки та стабільність у суспільстві страждають від конфліктів, що веде до втрати довіри, розколів і поглиблення напруженості. Війна також завдає шкоди культурній спадщині, руйнуючи історичні пам'ятки, і залишає психологічні травми у населення, залишаючи емоційні шрами на військових і цивільних.

Війна є справжнім жахом для людства, оскільки вона руйнує найцінніше — людські життя, мрії та майбутнє. Щоденні збройні сутички, бомбардування та бойові дії спричиняють масові страждання, залишаючи по собі безліч безвинних жертв, зруйнованих домівок і зламаних долей. Війна не дає можливості людям жити у мирі та безпеці, вона перетворює звичайне життя на боротьбу за виживання, спричиняючи психологічний та фізичний травматизм, який часто зберігається на все життя. Це справжній кошмар, що руйнує не лише міста та села, а й серця людей, породжуючи почуття безнадії, страху та безсилля. Вона руйнує моральні цінності та людяність у суспільстві. В умовах війни людські норми та етичні стандарти часто знецінюються або й зовсім зникають, оскільки виживання стає головним пріоритетом. Це сприяє підвищенню рівня злочинності, насильства та безправ'я, що ще більше поглиблює розкол у суспільстві. Війна створює атмосферу страху та недовіри, яка тримає людей у стані напруженості та тривоги протягом тривалого часу. Вона руйнує людські сім'ї, сприяє розпаду традиційних цінностей і моральних орієнтирів, що мають важливе значення для стабільності та розвитку будь-якого суспільства. У таких умовах багато українців змушені залишати свої домівки, шукати безпечного притулку за кордоном, що зумовлює зростання кількості внутрішньо переміщених осіб та біженців. Це, у свою чергу, створює додатковий

тиск на системи охорони здоров'я, освіти та соціального захисту приймаючих держав, що ускладнює процес їх інтеграції та відновлення.

Еміграція українців під час війни відкриває важливі питання для майбутнього держави. Вона показує необхідність посилення внутрішніх інституцій, удосконалення систем підтримки і створення умов для реінтеграції повернутих громадян. Це важливо для стабілізації ситуації і відновлення економіки, а також для збереження єдності українського суспільства.

Особливу увагу слід приділити гуманітарним аспектам еміграції. Внаслідок повномасштабного вторгнення російських військ українські громадяни переживають не лише фізичну небезпеку, а й систематичні порушення прав людини, зокрема на тимчасово окупованих територіях. Це включає масові порушення прав на життя, свободу пересування, освіту та медичне обслуговування. Міжнародні організації фіксують систематичні випадки ігнорування міжнародних норм з боку російських військових, що поглиблює гуманітарну кризу та сприяє масовій міграції [1].

Еміграція українців має і економічний аспект: втеча населення з окупованих та зруйнованих територій створює додаткові труднощі для систем соціального забезпечення, охорони здоров'я і працевлаштування як в Україні, так і у країнах-приймаючих [2]. Це зростання кількості вимушених мігрантів висуває нові виклики щодо забезпечення їхніх прав, інтеграції та соціальної підтримки відповідно до міжнародних стандартів.

Не менш важливим є і питання психологічної підтримки. Війна і вимушена еміграція залишають глибокий слід у психологічному стані людей. Психологічна допомога, соціальна реабілітація і створення безпечних просторів для спілкування є необхідними елементами допомоги постраждалим. Це дозволить зменшити рівень травм і сприяти швидшій адаптації.

Україна вживає заходів для захисту прав своїх громадян, створює правові механізми для допомоги внутрішньо переміщеним особам і співпрацює з міжнародними організаціями у сфері гуманітарної допомоги [1]. Водночас, масова міграція спричиняє додаткові труднощі для систем соціального забезпечення, охорони здоров'я і працевлаштування як в Україні, так і у країнах-приймаючих. Це ставить нові виклики щодо забезпечення прав, інтеграції та соціальної підтримки вимушених мігрантів відповідно до міжнародних стандартів.

Отже, з правової перспективи, еміграція українців у часи війни є об'єктом регулювання, що стосується захисту прав людини, дотримання міжнародного гуманітарного права і правового статусу переміщених осіб. Необхідно координувати зусилля національних і міжнародних інституцій для гарантування безпеки, гідного ставлення і правового захисту усіх українських громадян, що були змушені залишити свої домівки у зв'язку з військовими діями.

Таким чином, еміграція українців під час війни є наслідком масштабних руйнувань, порушень прав людини і соціально-економічних труднощів. Вона підкреслює необхідність посилення міжнародної підтримки, гуманітарних та дипломатичних зусиль для зупинки конфлікту та стабілізації ситуації. Водночас, повернення та відновлення українського суспільства можливі лише за умов досягнення миру, дотримання прав людини.

ЛІТЕРАТУРА

1. Юридичний вимір російсько-української війни: перемоги України в міжнародних судах. Укрінформ. 24.07.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3888571-uridicnij-vimir-rosijskougkrainskoi-vijni-peremogi-ukraini-v-miznarodnih-sudah.html>
2. Кількість українців та їх міграція за кордон через війну. Укрінформ. 06.07.2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3732355-kilkist-ukrainciv-ta-ih-migracia-za-kordon-cerez-vijnu.html>

МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ГРЕЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ: МІЖНАРОДНО-ПОДІТИЧНИЙ, ІСТОРИЧНИЙ ТА ОСВІТНІЙ АСПЕКТИ

Ніколаїду Е.

здобувач вищої освіти 2 курсу

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

«Коли ти стоїш на кордоні, ти стоїш у центрі світу». Ця фраза якнайкраще описує сучасну Грецію — державу, що стала одним із головних європейських «воріт» для сотень тисяч мігрантів і біженців. Міграційна хвиля, яка особливо посилилася після 2015 року, поставила перед грецькою державою в умовах глобалізації складні міжнародно-політичні питання: як поєднати національні інтереси з міжнародними зобов'язаннями? Як інтегрувати людей іншої культури, не втрачаючи своєї ідентичності? Як забезпечити їм не лише дах, а й знання, майбутнє, гідність? Ці виклики не нові для Греції — історично країна вже переживала масові переміщення, як внутрішні, так і зовнішні. Саме тому аналіз міграційної політики Греції в історичній перспективі дозволяє глибше зрозуміти логіку її сучасних рішень. Окремої уваги заслуговує освітній вимір — адже саме через систему освіти відбувається справжня інтеграція: формування довіри, взаємоповаги й спільних цінностей.

Метою цієї роботи є дослідити, як міграційна політика Греції сформувалась під впливом історичних обставин та які освітні механізми сьогодні використовуються для інтеграції мігрантів. У межах дослідження розглядаються ключові етапи розвитку політики, її сучасні виклики, а також цінності, на яких вона базується. Об'єктом виступає державна міграційна політика, а предметом — її реалізація в історичному та освітньому контексті. Для досягнення поставленої мети застосовувалися історичний, аналітичний, порівняльний і системний методи, що дали змогу комплексно підійти до теми. Джерельну базу становлять нормативні документи, аналітичні звіти міжнародних організацій, статистичні дані та наукові публікації, що відображають реальний стан і динаміку змін у цій сфері.

Історія міграційних процесів у Греції — це водночас історія втрат і надії, вигнання і прийняття. Кожен новий етап, що пережила країна, формував її ставлення до міграції як до соціального явища і як до політичного виклику. Саме крізь історичну призму можна зрозуміти, чому сучасна міграційна політика Греції має такий вигляд, і чому питання ідентичності, гостинності й безпеки набули тут особливої ваги [3].

У першій половині XX століття Греція була переважно країною еміграції. Тисячі греків залишали батьківщину в пошуках кращого життя, особливо після руйнівних воєн і економічної нестабільності. Етнічні греки з Малої Азії, які були змушені залишити свої домівки після розпаду Османської імперії та підписання Лозаннського договору 1923 року, становили першу масову хвилю переселенців. Вони прибували до материкової Греції, часто з мінімумом майна, але з великою культурною спадщиною, яку довелося інтегрувати у вже складне грецьке суспільство [3]. Також значною була трудова еміграція у післявоєнні десятиліття. У 1950–1970-х роках греки масово виїжджали до Німеччини, США, Канади, Австралії. Цей досвід перебування грецьких громад за кордоном сформував у суспільстві більш чутливе ставлення до долі мігрантів, до труднощів адаптації й збереження культурної ідентичності [11].

Поворотним моментом стала масова репатріація греків з Понту, Малої Азії та Чорноморського регіону після серії воєн, у тому числі Балканських (1912–1913), Першої світової (1914–1918) та греко-турецького конфлікту (1919–1922). У Греції опинилися сотні тисяч людей, які потребували житла, працевлаштування та інтеграції. Це змусило державу вперше системно реагувати на виклики міграції, хоча інституційні механізми ще були слабо розвинені [3].

З кінця 1980-х років Греція поступово перетворюється на країну призначення і транзиту для мігрантів з Балкан, Близького Сходу, Африки та Азії. Розпад Югославії, війна в Іраку, пізніше — сирійська криза, призвели до напливу як легальних, так і нелегальних мігрантів. У цих умовах уряду довелося не лише реагувати на потоки людей, а й формувати нову міграційну політику, яка б відповідала як внутрішнім потребам, так і міжнародним зобов'язанням у рамках ЄС [6; 7; 10].

Кожна з перелічених хвиль міграції залишила глибокий слід у колективній пам'яті та в державному управлінні. Поступово змінювалося сприйняття мігранта — від "гостя" чи "тимчасового" до людини, що може і повинна стати частиною грецького суспільства. Саме ці зміни зумовили перехід від емоційної реакції на міграцію — до системної політики управління міграційними процесами [8; 12].

Юридичне оформлення міграційної політики почалося порівняно пізно. До 1990-х років Греція не мала цілісної законодавчої бази щодо імміграції. Лише з прийняттям перших законів про іноземців та притулок (зокрема, Закону № 1975/1991) починається формування структурованого міграційного права. У 2000-х роках, з урахуванням норм Європейського Союзу, країна поступово впроваджує законодавчі акти щодо надання притулку, тимчасового захисту, дозволів на проживання та програм інтеграції [1; 2; 6; 7; 14].

Таким чином, історичний досвід — як еміграції, так і імміграції — безпосередньо вплинув на формування сучасної грецької міграційної політики. З кожним етапом Греція переходила від реактивних заходів до більш структурованих, гуманних та європейсько-орієнтованих підходів, що поєднують у собі як безпекові, так і соціально-освітні компоненти. У ХХІ столітті Греція опинилася в епіцентрі одного з найскладніших викликів сучасної Європи — масової міграції та кризи біженців [3; 4; 8]. Географічно розташована на південно-східному фланзі Європейського Союзу, вона стала не лише «воротами до Європи», а й випробувальним полігоном для реалізації політики, яка має поєднувати гуманність, безпеку та міжнародну солідарність [6; 7].

Сучасна міграційна політика Греції базується на кількох ключових засадах: захист прав людини, забезпечення національної безпеки та сприяння інтеграції. З одного боку, Греція, як учасник міжнародних конвенцій і член ЄС, зобов'язана гарантувати права шукачів притулку та мігрантів, зокрема право на притулок, медичну допомогу та освіту. З іншого — держава зіштовхується з необхідністю контролювати кордони, запобігати нелегальній міграції та підтримувати громадський порядок [2; 8]. Ця тонка рівновага вимагає продуманої, гнучкої, але принципової політики.

У рамках Шенгенської зони Греція виконує особливу функцію — бути зовнішнім кордоном Європи, першою точкою контакту мігрантів із простором безвізового переміщення. Це накладає величезну відповідальність: країна має гарантувати контроль за міграційними потоками, дотримуючись при цьому європейських стандартів прав людини [6]. Водночас грецьке суспільство часто відчуває подвійний тиск: з боку внутрішніх очікувань безпеки та соціальної стабільності — і з боку вимог ЄС щодо гуманного поводження з біженцями.

Кульмінацією напруги стала криза 2015–2016 років, коли понад мільйон біженців і мігрантів, переважно з Сирії, Афганістану та Іраку, перетнули Егейське море в напрямку Греції [3; 4; 7]. Острови, такі як Лесбос і Хіос, перетворилися на перевантажені пункти тимчасового розміщення, а гуманітарна система — на межу колапсу. Ці події не лише продемонстрували вразливість інфраструктури, а й викликали потребу в докорінному перегляді підходів до міграції — від тимчасових рішень до довгострокових програм адаптації та інтеграції.

У відповідь на виклики, Греція, за підтримки ЄС та міжнародних партнерів, розгорнула мультиформатні програми, серед яких найбільш відомими є: ESTIA (Emergency Support to Integration and Accommodation) — програма, що передбачала надання житла, базових послуг і грошової допомоги для шукачів притулку; HELIOS (Hellenic Integration Support for Beneficiaries of International Protection) — програма, орієнтована на довгострокову інтеграцію біженців через навчання, вивчення мови, оренду житла та працевлаштування.

Курси грецької мови, культурна адаптація, психосоціальна підтримка для дітей та дорослих. Ці ініціативи стали спробою перейти від просто прийому — до реальної інтеграції, яка передбачає спільне майбутнє [9; 10]. Греція не залишилася наодинці зі своїми труднощами. Фінансова, логістична й експертна допомога від ЄС, зокрема через фонди AMIF [10] (Фонд притулку, міграції та інтеграції), відіграє критичну роль. Значну роль у координації безпеки на кордоні відіграє агенція Frontex [8], яка підтримує охорону зовнішніх меж ЄС. Окрім того, ООН (особливо УВКБ ООН), а також численні міжнародні й національні неурядові організації (IRC, Médecins Sans Frontières, Caritas тощо) надають допомогу у сфері гуманітарної підтримки, притулку, освіти та психологічного супроводу [4; 5].

Сучасна міграційна політика Греції — це складна система, яка балансує між європейською солідарністю, історичним досвідом та реаліями прикордонної держави. Головний виклик полягає не лише в тому, щоби прийняти людину, яка прибула в Грецію, а в тому, щоб дати їй змогу відчувати себе частиною суспільства — на рівні прав, обов'язків і гідності. Освіта відіграє ключову роль у процесі соціальної інтеграції мігрантів, формуючи не лише знання, а й відчуття приналежності до нової спільноти [5; 9]. У контексті міграційної політики Греції вона перетворюється з простої державної послуги на потужний інструмент подолання культурних бар'єрів, зменшення соціального напруження та запобігання маргіналізації. Саме через освітні ініціативи новоприбулі можуть не лише опанувати мову та культуру країни, а й знайти своє місце в її соціальній та економічній системі.

Найвразливішою категорією серед мігрантів залишаються діти, і саме школа стає першим майданчиком їх інтеграції. Грецька держава реалізує спеціальні програми інклюзивної освіти, які передбачають створення окремих «зон освітнього пріоритету» (ZEP), де діти-мігранти мають змогу навчатися у змішаних класах, отримуючи додаткову мовну підтримку. Також у школах впроваджуються курси з вивчення грецької мови як другої, адаптовані навчальні плани, психологічний супровід та культурно-орієнтовані проекти [5; 9]. Такі кроки дозволяють уникнути сегрегації та сприяють побудові довіри між різними соціальними групами.

Окрему увагу приділено освітнім програмам для дорослих мігрантів, адже саме вони часто стикаються з труднощами працевлаштування, бюрократією та соціальною ізоляцією. У Греції активно функціонують державні й муніципальні курси з вивчення мови, ознайомлення з правовою системою та соціокультурними нормами країни. Водночас реалізуються програми професійної перепідготовки та розвитку навичок, що дає змогу мігрантам бути конкурентоспроможними на ринку праці. Такі ініціативи не лише допомагають у

самореалізації, а й сприяють зменшенню економічної залежності від держави. Грецький уряд послідовно розвиває політику освітньої інтеграції через прийняття законодавчих актів та запуск національних програм. Зокрема, у 2016 році було створено Міністерську раду з питань інтеграції мігрантів, яка координує освітні, культурні й соціальні ініціативи. Крім того, держава підтримує партнерства між школами, муніципалітетами та громадськими організаціями, а також фінансує розробку навчальних матеріалів для багатомовного середовища [2; 9].

Значну роль у просуванні освітніх можливостей для мігрантів відіграють неурядові організації, університети та міжнародні інституції, зокрема Європейський Союз. Програми Erasmus+, UNICEF, УВКБ ООН, а також місцеві НУО забезпечують технічну підтримку, ресурси та експертні консультації для реалізації інклюзивних освітніх підходів. Університети організовують мовні школи для біженців, сертифіковані онлайн-курси та адаптаційні тренінги, спрямовані на інтеграцію у вищу освіту та ринок праці [4; 5; 9].

Попри досягнення, система освітньої інтеграції в Греції стикається з численними викликами: нестача фінансування, перевантаження шкіл у прикордонних регіонах, мовні та культурні бар'єри, а також часткова соціальна стигматизація. Водночас саме ці труднощі відкривають простір для розвитку. Перспективними напрямками залишаються розширення доступу до цифрової освіти, розвиток міжкультурної компетентності педагогів та глибша координація між державними структурами й громадянським сектором.

Освіта в сучасній Греції стає не просто сервісом, а мостом між світами — старим і новим, знайомим і чужим. Вона є одним із найпотужніших механізмів інтеграції, який формує основу для мирного співіснування, взаємної поваги та сталого розвитку багатокультурного суспільства. У центрі будь-якої ефективної міграційної політики стоять не лише правові механізми чи інституційні рішення, а перш за все — цінності, що формують її зміст і суспільне сприйняття. У випадку Греції, країни з глибокою історією демократії, філософії та гостинності, базові орієнтири політики щодо мігрантів будуються навколо гуманізму, солідарності та поваги до культурного різноманіття [3; 13].

Ці принципи знайшли своє відображення у міжнародних зобов'язаннях держави, участі в програмах ЄС та реалізації національних стратегій, спрямованих на забезпечення гідності, безпеки та можливостей для розвитку кожної людини, незалежно від її походження [6; 14]. Гуманізм проявляється у наданні притулку, правовому захисті та доступі до базових послуг, а солідарність — у підтримці найбільш вразливих категорій мігрантів: дітей, жінок, людей з інвалідністю, жертв торгівлі людьми [5; 10]. Культурне різноманіття розглядається не як загроза, а як ресурс, що збагачує суспільство.

Утім, у багатошаровому грецькому суспільстві не завжди вдається зберегти гармонію між цими цінностями. Виникає внутрішній конфлікт між традиціоналістськими поглядами частини населення, що прагнуть зберегти "етнічну чистоту", релігійні норми та історичну спадщину, та мультикультуралістським підходом, що наголошує на відкритості, толерантності та прийнятті "іншого" [11; 12]. Цей конфлікт часто проявляється у політичних дебатах, ЗМІ, освітній політиці та повсякденних соціальних взаємодіях.

Особливо загострюється ситуація у періоди активного напливу біженців — наприклад, у 2015–2016 роках, коли на тлі гуманітарної кризи загострилися питання ксенофобії, страху перед "чужим" і соціального розмежування. У деяких регіонах країни спостерігалось зростання антиіммігрантських настроїв, протестів проти розміщення центрів для біженців і навіть актів дискримінації. Саме ці виклики змушують державу і суспільство у 2022-2025 роках шукати баланс між захистом національної ідентичності та забезпеченням прав і свобод

мігрантів, між безпекою і відкритістю. Діалог, міжкультурна освіта, підтримка громадських ініціатив, що просувають ідеї інклюзії, стають важливими інструментами подолання поляризації [4; 8; 10].

Отже, ціннісні орієнтири грецької міграційної політики — це не статичні гасла, а динамічна система, яка щоденно проходить перевірку на практиці. І саме те, як суспільство реагує на нові виклики — із емпатією чи страхом, із довірою чи ворожістю — визначає не лише якість міграційної політики, а й обличчя самої демократії [13; 14].

Міграційна політика Греції постає складною і водночас показовою моделлю, що поєднує в собі історичну спадщину, європейські зобов'язання та сучасні виклики глобалізованого світу. Аналіз історичних аспектів засвідчив, що Греція пройшла довгий шлях — від країни еміграції до важливого пункту транзиту та призначення для мігрантів і біженців. Цей досвід сформував підґрунтя для поступового формування системи державної міграційної політики.

Сучасна міграційна політика держави базується на поєднанні принципів гуманізму, безпеки та інтеграції. У центрі цієї політики — людина з її правами, потребами й потенціалом для розвитку як особистого, так і суспільного. Окремо варто наголосити на ролі освіти як потужного інструменту соціалізації та побудови діалогу між культурами. Освітні програми в школах, мовні курси для дорослих, участь університетів та громадських організацій створюють умови для глибшої інтеграції та зменшення соціального напруження.

Попри досягнення, існує низка викликів: нерівномірність у доступі до освітніх і соціальних послуг, поява ксенофобських настроїв, конфлікт цінностей у суспільстві. Саме тому Греції, як і всім країнам із високою міграційною динамікою, необхідно посилювати системну взаємодію між державою, місцевими громадами, міжнародними інституціями та громадянським суспільством.

Рекомендації щодо вдосконалення політики у сфері міграції та освіти можуть включати: розширення міжкультурної освіти у школах; збільшення підтримки неурядових організацій, що працюють із мігрантами; спрощення процедур визнання кваліфікацій; посилення інформаційної кампанії проти дискримінації та ксенофобії; впровадження механізмів постійного моніторингу та оцінки міграційних програм.

У перспективі подальших досліджень доцільним є вивчення впливу локальних ініціатив на інтеграцію мігрантів, аналіз досвіду інших європейських країн, а також вивчення гендерного виміру міграції та освітньої адаптації. Майбутнє міграційної політики — це не лише регулювання потоків, а й побудова спільного простору, де люди різного походження можуть не лише виживати, а й реалізовувати себе гідно та вільно.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція Грецької Республіки (зі змінами станом на 2024 рік). Парламент Греції. Афіни, 2025.
2. Закон Греції № 4251/2014 «Про імміграцію, соціальну інтеграцію та інші положення» [Електронний ресурс]. URL: <https://www.lawspot.gr/nomikes-pliories/nomothesia/nomos-4251-2014> (дата звернення: 14.06.2025).
3. Філопулос П. Міграція в сучасній Греції: соціальні та політичні підходи. Афіни : Університет Афін, 2020.
4. UNHCR Greece. Operational Update on Refugees and Asylum Seekers in Greece. Geneva, 2024. URL: <https://www.unhcr.org/gr> (дата звернення: 09.06.2025).

5. UNICEF. Education for Refugee and Migrant Children in Greece. New York, 2023. URL: <https://www.unicef.org/greece/en> (дата звернення: 14.06.2025).
6. European Parliament and Council. Directive 2011/95/EU of 13 December 2011 on standards for the qualification of third-country nationals or stateless persons. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32011L0095> (дата звернення: 14.06.2025).
7. European Parliament and Council. Regulation (EU) No 604/2013 (Dublin III Regulation). URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32013R0604> (дата звернення: 14.06.2025).
8. Migration Policy Institute. Country Profile – Greece. Washington, 2022. URL: <https://www.migrationpolicy.org/programs/data-hub/country-profiles> (дата звернення: 10.06.2025).
9. Institute of Migration Research. Education and Integration of Refugees in Greece. Athens, 2023.
10. International Organization for Migration (IOM). Greece Country Report – Integration and Reintegration Programmes. Geneva, 2023. URL: <https://greece.iom.int> (дата звернення: 12.06.2025).
11. Kasimis C. The impact of the economic crisis on migration and integration policies in Greece. *Journal of International Migration Studies*. 2012. Vol. 5. P. 23–37.
12. OECD. Indicators of Immigrant Integration 2022: Settling In. Paris : OECD Publishing, 2022.
13. Triandafyllidou A. Migration and Integration in Greece: Recent Developments. Florence: European University Institute, 2021.
14. Charter of Fundamental Rights of the European Union. Brussels, 2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:12012P/TXT> (дата звернення: 14.06.2025).

АДАПТАЦІЯ МІГРАЦІЙНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ACQUIS ЄС

Палько В. І.

кандидат юридичних наук, доцент

Національний університет «Одеська морська академія»

Міграційна політика посідає особливе місце в системі правових взаємовідносин між державами, особливо в умовах європейської інтеграції. Після початку повномасштабної війни у 2022 році понад 5 мільйонів громадян України виїхали до країн ЄС, де отримали тимчасовий захист відповідно до Директиви 2001/55/ЄС [8].

У 2024 році Європейська Комісія ухвалила новий Пакт з міграції та притулку [8], який передбачає нові механізми солідарності, розподілу обов'язків та захисту кордонів. Україна, як держава-кандидат, зобов'язана гармонізувати своє законодавство відповідно до нових викликів і підходів ЄС. Водночас національна міграційна політика досі має численні розбіжності із законодавством ЄС у таких сферах як: статус довгострокових резидентів [5], возз'єднання сімей [6], права іноземців на працю [7] та свободу пересування [4], стандарти примусового видворення та процедур надання притулку.

Питання адаптації законодавства України до *acquis* Європейського Союзу (*acquis communautaire*) у сфері міграції стало актуальним у контексті виконання зобов'язань, взятих в рамках Угоди про асоціацію з ЄС [1].

Acquis ЄС (*acquis communautaire*) — це сукупність норм, принципів, правил, стандартів та судової практики, які сформувалися в рамках Європейського Союзу і є обов'язковими для виконання всіма державами-членами ЄС, а також кандидатами на вступ. Будь-яка країна, яка прагне інтегруватися до ЄС, повинна не лише формально прийняти ці правила, а й забезпечити їх **реальне та ефективне впровадження**.

Основними характеристиками **acquis ЄС** є: 1) **Універсальність**: охоплює всі сфери діяльності ЄС — від внутрішнього ринку до захисту навколишнього середовища, права людини, конкуренції, енергетики, транспорту, охорони здоров'я тощо; 2) **Обов'язковість**: усі держави-члени ЄС зобов'язані виконувати *acquis* повністю та без вибіркості; 3) **Динамічність**: *acquis* постійно змінюється і доповнюється у зв'язку з розвитком права ЄС, новими директивами, регламентами, рішеннями Європейського суду; 4) **Умовою вступу до ЄС є прийняття та імплементація *acquis* у національне законодавство**. Це ключова вимога для країн-кандидатів, таких як Україна.

ЄС має розвинену нормативну базу, що регулює питання міграції, біженства, притулку, мобільності працівників та прав іноземців.

Європейський Союз сформував цілу низку актів вторинного законодавства, які регулюють питання міграції. Серед ключових:

1. Директива 2004/38/ЄС про право громадян ЄС та членів їхніх сімей на вільне пересування і проживання на території країн-членів [4];
2. Директива 2003/109/ЄС щодо статусу довгострокових резидентів для громадян третіх країн [5];
3. Директива 2003/86/ЄС про право на возз'єднання сім'ї [6];
4. Регламент № 492/2011 про свободу пересування працівників у межах ЄС [7];
5. Новий Пакт з міграції та притулку (2024), що змінює підхід до зовнішнього кордону, повернення та відповідальності між державами-членами [8].

Адаптація міграційного законодавства України до *acquis* ЄС включає:

1) Імплементацію *acquis* у національне законодавство: приведення законів, підзаконних актів, стандартів та норм у відповідність до актів ЄС; ухвалення нових нормативних актів, які запроваджують практики ЄС в Україні.

2) Оцінку відповідності чинного законодавства *acquis*: юридичне порівняння норм національного та європейського права; виявлення прогалин, суперечностей або необхідності доопрацювання.

3) Планування та реалізацію адаптації: розробка і виконання Національної програми адаптації законодавства України до *acquis* ЄС.

4) Моніторинг та контроль: оцінка ефективності впровадження норм ЄС; звітування перед європейськими інституціями (наприклад, у рамках Угоди про асоціацію).

Адаптація міграційного законодавства України до *acquis* ЄС стосується процесу гармонізації українського законодавства з правовою системою Європейського Союзу (*acquis communautaire*). Це ключовий елемент євроінтеграційної політики України, спрямований на забезпечення відповідності національного права вимогам і стандартам ЄС.

Основним актом українського законодавства, який регулює правовий статус іноземців та осіб без громадянства, є Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» № 3773-VI [2]. Закон передбачає підстави для в'їзду, проживання, видворення, отримання дозволу на імміграцію та притулок. Проте до цей нормативно-правовий акт потребує доопрацювання відповідно до вимог *acquis* у частині визначення статусу

довгострокового проживання, прав працівників-мігрантів, процедур притулку та процесуальних гарантій.

У 2024 році були ухвалені зміни (Закон № 3897-IX) [3], які надали певні пільги іноземцям, які беруть участь у захисті України. Однак відсутня належна імплементація норм щодо захисту прав членів сімей, правової мобільності, процедур повернення.

Необхідно звернути увагу на існуючі прогалини:

1. Відсутність врахування часу перебування під тимчасовим захистом при визначенні статусу довгострокового резидента [5];
2. Брак процедурних гарантій для прохачів притулку відповідно до стандартів ЄС;
3. Відсутність прозорих механізмів сімейного возз'єднання [6];
4. Недостатній інституційний розвиток органів, відповідальних за міграцію (ДМС, МЗС, прикордонна служба).

На нашу думку необхідно на законодавчому рівні здійснити певні заходи щодо адаптації законодавства України до *acquis* Європейського Союзу:

1) Внести зміни до Закону № 3773-VI та передбачити механізм обчислення часу під тимчасовим захистом як періоду, необхідного для отримання статусу довгострокового резидента [2; 5].

2) Розробити нормативні акти, що регулюють порядок мобільності осіб, які отримали посвідку на проживання в Україні, для роботи чи навчання в межах ЄС [4; 7].

3) Імплементувати положення Директиви 2003/86/EC щодо возз'єднання сімей, зокрема мінімальні стандарти щодо житлових умов, доходу та строків розгляду заяв [6].

4) Підвищити інституційну спроможність Державної міграційної служби України: кадрові зміни, електронні послуги, співпраця з Frontex та EASO.

Отже, адаптація міграційного законодавства України до *acquis* ЄС є ключовим чинником інтеграційного процесу. Необхідна глибока модернізація законодавчої та інституційної бази, що передбачає запровадження ефективних процедур, правових гарантій, підвищення прозорості та підзвітності органів влади. Лише за таких умов Україна зможе не лише виконати зобов'язання за Угодою про асоціацію, але й закріпитися як прогнозований партнер у сфері міграційної політики ЄС.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: ратифікована Законом України від 16.09.2014 № 1678-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

2. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22.09.2011 № 3773-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3773-17#Text>.

3. Про внесення змін до деяких законів України щодо перебування іноземців, які захищають незалежність України: Закон України від 12.01.2024 № 3897-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3897-20#Text>.

4. Directive 2004/38/EC of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32004L0038>.

5. Council Directive 2003/109/EC of 25 November 2003 concerning the status of third-country nationals who are long-term residents. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32003L0109>.

6. Council Directive 2003/86/EC of 22 September 2003 on the right to family reunification. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32003L0086>.

7. Regulation (EU) No 492/2011 of the European Parliament and of the Council of 5 April 2011 on freedom of movement for workers within the Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32011R0492>.

8. New Pact on Migration and Asylum: Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions, COM(2020) 609 final. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0609>

МІГРАЦІЯ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОСВІТНІЙ АСПЕКТ

Пільціков І.С.

молодший науковий співробітник

Інститут вищої освіти Національної академії педагогічних наук України

Ключовою тенденцією міграційних процесів є міжнародна освітня міграція, що являє собою міждержавне переміщення населення з метою отримання якісної (кращої) освіти різних кваліфікаційних рівнів. Освітня міграція є невід’ємною складовою процесу інтеграції освіти, науки та виробництва: спільного використання потенціалу освітніх, наукових та виробничих організацій у взаємних інтересах, у першу чергу, в областях підготовки фахівців, підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів, а також проведення спільних наукових досліджень, впровадження наукових розробок та інше. Необхідними умовами освітньої міграції є: спроможність до освітньої діяльності, бажання та можливість її здійснювати; наявність відповідних навчальних закладів в країні (регіоні); перевага впливу чинників освітньої міграції над бажанням залишитися в країні (регіоні) проживання.

Специфічною особливістю освітньої міграції, на думку дослідників, є її найменш шкідливий характер на відміну від інших видів міграції. Бажаність освітньої міграції обумовлена доходами не тільки для освітньої галузі (або окремого ЗВО), а й для економіки країни (регіону), що надає освітні послуги, в цілому. Крім того, споживачі освітніх послуг є потенційною робочою силою відповідної кваліфікації. В структурі загальних міграційних потоків освітня міграція обумовлена задоволенням соціальної потреби в отриманні освіти та підвищенні рівня кваліфікації. В той же час, освітня міграція може в певній мірі відповідати закономірностям і соціального, і економічного типу міграції. [1]

До основних мотивів еміграції української молоді з метою отримання вищої освіти слід віднести наступні:

висока якість навчання, можливість навчання у рейтингових закладах вищої освіти;

перспективи отримання престижної роботи та постійного місця проживання;

територіальна та культурна близькість, схожість менталітетів, швидка адаптація студентів до умов проживання і навчання;

можливість отримання стипендій і грантів на здобуття вищої освіти в країні-реципієнті;

відносно доступні умови вступу до закладу вищої освіти (не має необхідності здавати ЗНО, НМТ тощо);

можливість удосконалення знання іноземної мови;

кращі економічні й соціально-побутові умови.

Війна в Україні посилила негативні тенденції щодо відтоку учнів та здобувачів вищої освіти закордон. За даними ООН, від початку воєнних дій з України виїхали понад 1,8 мільйона дітей. Понад 1,1 мільйона виїхало до Польщі, Молдови, Румунії, Чехії, Словаччини та Угорщини. [2, с.2-5]

За час війни університети, котрі опинилися на лінії вогню (ЗВО Харкова, Миколаєва, Сум, Херсона, Донецька та Луганська області), зіштовхнулися також із проблемою, як утримати студентів та викладачів. Через небезпеку чимало людей переїхало до інших областей або за кордон, а іноземних студентів довелося оперативно евакуювати.

Однак заклади вищої освіти України пропонують шляхи вирішення цих питань:

1. активізувати налагодження міжнародних партнерських зв'язків;
2. розпочати пошук закордонних майданчиків для очного навчання та підтримки комунікації між тими представниками спільноти, які мусили виїхати;
3. перевести частину колективу на гібридну очно-дистанційну форму роботи;
4. зберегти заробітну платню науковцям і викладачам

В умовах воєнного стану відбуватиметься скорочення державних видатків на вищу освіту, зниження доходів населення, зростання освітньої еміграції, що призведе до суттєвого зниження попиту на освітні послуги у сфері вищої освіти, та, відповідно, вплине на рівень зайнятості викладачів, адміністрації ЗВО й активізує процеси оптимізації мережі ЗВО в Україні.

Війна чинить прямий глибокий вплив на міграційні процеси, зокрема, на освітню міграцію, змінюючи традиційні її маршрути та призводячи до формування нових напрямів міграційних потоків, часто, в напрямку країн, які мають стабільнішу економічну та політичну ситуацію. Військові конфлікти призводять до відтоку молодих і талановитих людей за кордон. Це явище, відоме як "відтік мізків", може мати довготривалі негативні наслідки для країни. Втрата інтелектуального потенціалу знижує можливості для інновацій та економічного розвитку, що може уповільнити процеси відновлення після війни. Переміщення до іншої країни або регіону часто супроводжується проблемами інтеграції в нове освітнє та соціальне середовище. Мовні бар'єри, культурні відмінності та адаптація до нової освітньої системи можуть створювати значні труднощі для абітурієнтів, а у подальшому і студентів, впливаючи на їхній навчальний процес та особистісний розвиток. Навіть після переїзду до безпечних регіонів або інших країн, багато з них стикаються з труднощами в продовженні навчання через різницю в освітніх системах, лінгвістичні бар'єри та психологічні травми. Війна призводить до економічної нестабільності, що впливає на можливості фінансування освіти як на державному, так і на індивідуальному рівні. Багато сімей втрачають основні джерела доходу, що ускладнює можливість оплати навчання за кордоном. Державні програми фінансової підтримки освіти можуть бути скорочені через переорієнтацію бюджетних коштів на військові потреби.

Військові події та вимушена міграція створюють значний стрес і психологічні проблеми для студентів. Травми, пов'язані з втратою домівки, близьких людей та стабільного життя, можуть впливати на здатність зосереджуватися на навчанні, що потребує додаткової психологічної підтримки та реабілітаційних програм. Також освітня міграція в умовах війни часто супроводжується високим рівнем невизначеності. Абітурієнти можуть не знати, чи

зможуть вони завершити своє навчання, де вони будуть жити, або які перспективи у них будуть після закінчення війни. Це створює додатковий стрес та ускладнює планування майбутнього. Загалом, війна кардинально змінює міграцію, створюючи нові виклики та можливості як для окремих осіб, так і для суспільств, що приймають мігрантів. Освітня міграція в умовах воєнних подій пов'язана з багатьма ризиками, які можуть мати серйозні наслідки для якості освіти, особистісного розвитку абітурієнтів та студентів, загального стану суспільства. Важливо враховувати ці ризики при розробці політики та програм підтримки для студентів-мігрантів, щоб мінімізувати негативний вплив війни на їхнє навчання і забезпечити можливості для продовження освіти та інтеграції в нове середовище.

Освітній процес у вищих навчальних закладах в умовах війни та після неї стикається зі своїми власними викликами та перспективами. Збереження безпеки, забезпечення неперервності навчання та захист академічної свободи – це лише деякі з ключових завдань, які стоять перед освітнім сектором в такі складні часи. Проте за належного управління та злагодженої роботи всіх зацікавлених сторін можливо забезпечити стабільність та розвиток освітнього процесу навіть у найважчі часи. Також варто приділяти увагу, можливості та час для спілкування, навчання осіб з особливими фізичними, психоемоційними воєнними травмами. З такою категорією населення варто проводити додаткові курси стабілізації та ліквідації придбаних порушень через військові дії, евакуацію, порушення родинних зв'язків, втрату рідних людей.

Необхідним є об'єднання потенціалів органів публічної влади, університетів, громадських організацій та органів студентського самоврядування задля забезпечення ефективного освітнього процесу та набуття здобувачами вищої освіти програмних загальних і професійних компетентностей у повному обсязі. Прогнозовано освітня еміграція здобувачів вищої освіти України і надалі продовжуватиметься, що матиме негативний вплив на сферу освіти і науки України та, загалом, на якість людського капіталу.

За таких умов необхідним є впровадження виваженої державної освітньої політики, спрямованої на стимулювання молоді до навчання в Україні, забезпечення безпеки освітнього процесу, соціального захисту та фінансової підтримки студентів, переміщених з окупованих територій та тих, хто втратив житло, збільшення кількості бюджетних місць та гарантування повної зайнятості науково-педагогічним працівникам, які прийняли рішення жити і працювати в українській освіті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Filatov, V. M. & Romashova, Ya. V. (2014). Spetsyfichni oznaky osvithnoi mihratsii ta yii mistse v strukturi mihratsiinykh potokiv [Specific features of educational migration and its place in the structure of migration flows]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy*, URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_2_63 (in Ukrainian).
2. Nazarenko Y. Education of Ukrainian refugees abroad (February 24 — June 20 2022). URL: <https://cedos.org.ua/en/researches/education-ofukrainian-refugees-abroad-february-24-june-20/>

СТАНДАРТИ РАДИ ЄВРОПИ ЩОДО РОЛІ МЕДІА У ВИСВІТЛЕННІ ПИТАНЬ БІЖЕНСТВА

Плотнікова М.В.

кандидат юридичних наук, доцент

Сумський державний університет

Рада Європи як регіональна міжнародна організація вже понад сімдесят років є структурою яка дає можливість європейським державам досягти більшого єднання, як визначено у Статуті Ради Європи, зберігати та втілювати в життя спільні ідеали та принципи [1]. Одним з таких напрямів, який є запорукою демократичного розвитку будь-якої держави, є свобода вираження поглядів. Рада Європи розробляє стандарти, формулюючи рекомендації та принципи діяльності учасників інформаційних відносин, зокрема величезна увага приділяється медіа.

Проголошена у ст. 10 Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (ЄКПЛ) свобода вираження поглядів [2] встановлює загальні стандарти збирання та поширення інформації в державах-членах Ради Європи.

Роль медіа є вирішальною у тому щоб громадськість була знайома проблемами, що становлять суспільний інтерес. Європейський суд з прав людини постійно підкреслює життєво важливу роль медіа як «сторожового пса» демократії. Свобода вираження поглядів у контексті питання висвітлення медіа інформації пов'язаної з біженцями та мігрантами не може поширюватися на поширення принизливих чи дискримінаційних висловлювань стосовно цих осіб. Можна згадати справу Фере проти Бельгії (Заява № 15615/07), у якій заявник поширював брошури, де неєвропейські іммігранти висміювалися або описувалися як злочинці, які бажають скористатися проживанням в Бельгії. Заявник був притягнутий до кримінальної відповідальності, у зв'язку з чим звернувся до Європейського суду з прав людини. Суд дійшов висновку, що образлива поведінка заявника не підпадала під його парламентську діяльність, і що брошури містили вирази, які являли собою явну і навмисну пропаганду дискримінації, сегрегації, або ворожнечі, або навіть насильства з мотивів раси, кольору шкіри або національного чи етнічного походження. Тому скаргу заявника про порушення його права на свободу вираження поглядів було відхилено [3].

Заходи, спрямовані на протидію поширенню мови ворожнечі визначені у низці рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи. Насамперед слід згадати Рекомендацію № (97) 20 щодо «мови ворожнечі», яка стала однією з перших європейських спроб системно врегулювати питання розпалювання ненависті в медіа та публічному дискурсі. Стосовно діяльності медіа наголошується, що вони не повинні бути носієм мови ворожнечі, але водночас слід гарантувати свободу слова [4]. Рекомендація № (97) 21 щодо засобів масової інформації та сприяння культурі толерантності, у якій підкреслювалася роль медіа у відображенні культурного, етнічного, мовного та релігійного розмаїття; протидії упередженням, стереотипам, мові ворожнечі; просуванні міжкультурного розуміння [5]. Останнім документом Комітету Міністрів, присвяченому цьому питанню слід назвати Рекомендацію CM/Rec(2022)16 Комітету міністрів державам-членам щодо боротьби з мовою ворожнечі [6]. Рекомендація стала втіленням послідовного розвитку міжнародних стандартів, що спираються на ЄКПЛ та судову практику Європейського суду з прав людини, при цьому враховує особливості Інтернету й соціальних мереж. Документ стосується не лише загальних державних правових та організаційних заходів, спрямованих на попередження поширенню

мови ворожнечі, але й підкреслюється роль медіа у формуванні толерантного дискурсу, особливо щодо представників груп, що потерпають від мови ворожнечі.

У діяльності Парламентської Асамблеї Ради Європи також приділялася увага цьому питанню. Зокрема слід згадати Рекомендацію 1805 (2007) щодо богохульства, релігійних образ та мови ворожнечі проти осіб на підставі їхньої релігії [7]. Європейська комісія проти расизму та нетерпимості 8 грудня 2015 року ухвалила Загальнополітичну рекомендацію ЄКРН № 15 щодо боротьби з мовою ворожнечі [8].

Європейська криза біженців, що розпочалася у 2015 році, була спричинена великою кількістю як економічних мігрантів, так і біженців з Африки, Близького й Середнього Сходу [9]. Ця ситуація змусила Європейський Союз та Раду Європи переглянути свої підходи до міграційної політики, зокрема в частині захисту прав людини, забезпечення гуманного поводження, розміщення та інтеграції шукачів притулку. Зокрема в межах Ради Європи була приділена увага умовам утримання, процедурі надання притулку, захисту дітей-біженців та боротьби з дискримінацією й ксенофобією. Увага саме до медіа була обумовлена їх значенням для формування суспільної думки щодо прибуття біженців та мігрантів. Медіа відігравали центральну роль у представленні цих подій як «кризи», що сприяло формуванню негативного та ворожого ставлення до новоприбулих [10]. Для вироблення рекомендацій Рада Європи підготувала два звіти щодо роль медіа у висвітленні питань міграції та біженства:

1) «Висвітлення в ЗМІ «кризи біженців»: міжєвропейська перспектива» (2017) [11]. У цьому звіті проаналізовано особливості медійних наративів у друкованих медіа восьми європейських країн та їхній вплив на формування суспільного сприйняття міграційних процесів. Відзначено зсув від стриманої толерантності до сек'юритизації дискурсу, акцентованого на загрозах. Медіа рідко надавали можливість біженцям і мігрантам висловити власну позицію, майже не висвітлюючи їхній індивідуальний досвід чи ширший історико-політичний контекст. Часто ці групи зображувалися як анонімні, соціально вразливі або потенційно небезпечні. Такий підхід на думку авторів звіту сприяв укоріненню стереотипів, посиленню ксенофобських настроїв, а також ускладнював процеси прийому й інтеграції мігрантів у приймаючих суспільствах;

2) «Простір інклюзії – потреби біженців та мігрантів у сфері медіа-комунікації та відповіді медіа громад» (2018) [12]. Визначено наявність таких проблем як політичний тиск на редакційну політику, самоцензура та дефіцит ресурсів, що обмежують виробництво якісного аналітичного контенту. Серед запропонованих у звіті рішень є підвищення професійної підготовки журналістів, обмін кращими практиками між країнами, які стикаються з проблемами біженства та використання уніфікованих глосаріїв для забезпечення коректної термінології щодо мігрантів і біженців.

Парламентська асамблея Ради Європи у 2017 році закликала до національної політики сприяння мультимедійним комунікаціям та інформаційним кампаніям, спрямованим як на мешканців, так і на мігрантів, з метою створення сприятливого середовища для інтеграції останніх [13]. На необхідності вирішення органами місцевого самоврядування проблеми негативного наративу про біженців, який щодня транслюється в усіх видах медіа, наголошував і Конгрес місцевих та регіональних влад [14].

Підсумовуючи слід зазначити, що стандарти Ради Європи щодо ролі медіа у висвітленні питань біженства ґрунтуються на свободі вираження поглядів, поваги до людської гідності, запобіганню поширенню мови ворожнечі. Розробка цих стандартів забезпечується завдяки діяльності як статутних органів Ради Європи (Комітет Міністрів та Парламентська Асамблея), так і інших структур. Важливе значення для формування стандартів діяльності медіа належить

Європейському суду з прав людини. Держави члени мають сприяти плюралізму медіа та різноманітності контенту, доступу до публічного дискурсу мігрантів та біженців, яких слід визнавати як частину аудиторії з певними інтересами та потребами, не допускаючи використання медіа для розпалювання ворожнечі, сприяючи інклюзії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Статут Ради Європи від 5 травня 1949 року.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
3. AFFAIRE FÉRET c. BELGIQUE (Requête no 15615/07)
<https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-93626>.
4. Recommendation No. R (97) 20 of the Committee of Ministers to Member States On "Hate Speech". URL: <https://rm.coe.int/1680505d5b>.
5. Recommendation No. R (97) 21 of the Committee of Ministers to Member States On the Media and the Promotion of a Culture of Tolerance. URL: <https://rm.coe.int/168050513b>.
6. Recommendation CM/Rec(2022)16 of the Committee of Ministers to member States on combating hate speech.
URL: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680a67955.
7. Blasphemy, religious insults and hate speech against persons on grounds of their religion: Parliamentary Assembly, Recommendation 1805(2007).
URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-DocDetails-EN.asp?fileid=17569>.
8. Загальнополітична рекомендація ЄКПН № 15: Протидія мові ворожнечі, ухвалена 8 грудня 2015 року. URL: <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-15-on-hate-speech-ukrainian-tran/1680a11674>.
9. Ключівський Ю.В. Найбільші міграційні кризи у Європі та шляхи їх подолання (кінець XX – початок XXI сторіччя). *Інформаційно-аналітична служба "Європейсько-східний діалог" (IASEED)*. URL: <https://iaseed.eu/migrace-evropa/>.
10. Media and Refugees. URL: <https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/media-and-refugees>.
11. Media coverage of the “refugee crisis”: A cross-European perspective: Council of Europe report DG1(2017)03. URL: <https://rm.coe.int/media-coverage-of-the-refugee-crisis-a-cross-european-perspective/16807338f7>.
12. Spaces of Inclusion - An explorative study on needs of refugees and migrants in the domain of media communication and on responses by community media: Council of Europe report DGI(2018)01. URL: <https://rm.coe.int/dgi-2018-01-spaces-of-inclusion/168078c4b4>.
13. Media and Refugees. URL: <https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/media-and-refugees>.
14. From reception to integration: the role of local and regional authorities facing migration CG32(2017)07: Congress of Local and Regional Authorities resolutions (32session) 28/03/2017. URL: <https://search.coe.int/congress?i=09000016806fe485>.

СОЦІАЛЬНА НАПРУГА В СУСПІЛЬСТВІ ЩОДО ВИМУШЕНИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ З УКРАЇНИ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ ЗА КОРДОНОМ, ЯК ОДИН ІЗ ФАКТОРІВ ЗЛОЧИННОСТІ В СВІТІ

Політова А.С.

кандидат юридичних наук, доцент

Маріупольський державний університет

Повномасштабна агресія Російської Федерації створила нові виклики та загрози не тільки для України, а й для країн Європейського Союзу. Це пов'язано, в першу чергу, з «бажанням» та «великим апетитом» країни-агресорки повернути велич Російської імперії, а також невизначеною політикою Сполучених Штатів Америки. Проте, ще одним фактором, який існує – це еміграція, величезний потік вимушених мігрантів з України до Європейського Союзу, пов'язаний з триваючим збройним конфліктом. Інтенсивність міграційних процесів у Європі є геополітичним викликом як для держав-членів, так і для Європейського Союзу в цілому. Регулювання міграції стало однією з найдинамічніших та найсуперечливіших сфер внутрішньої політики та правосуддя ЄС.

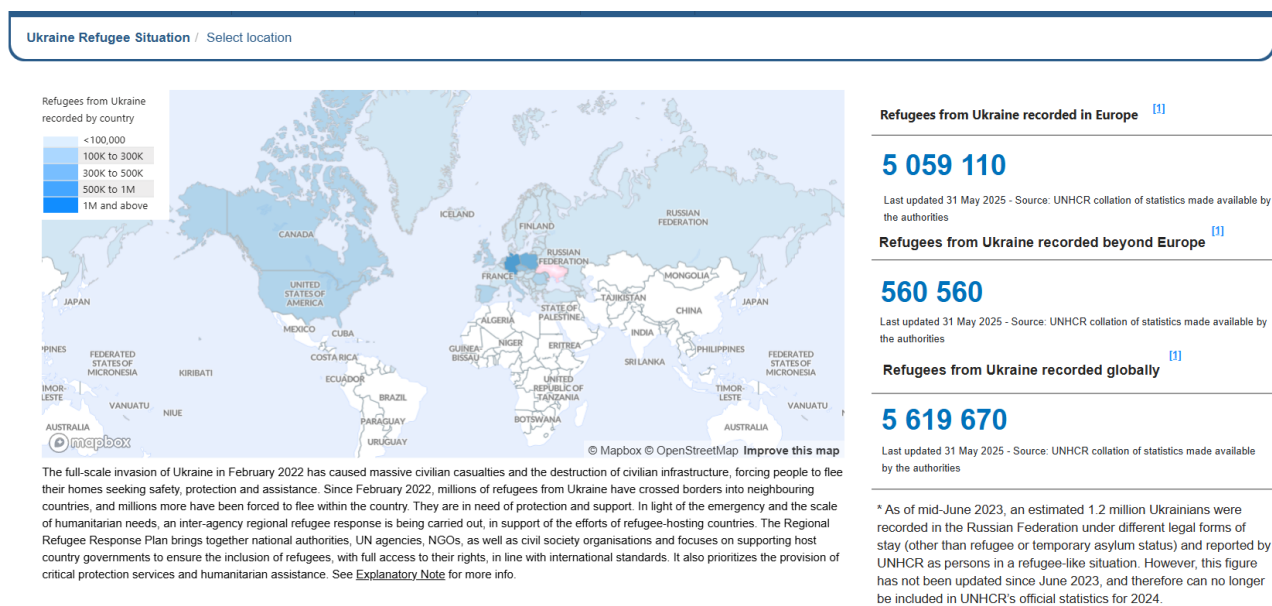

Рисунок 1. Ситуація з вимушеними переселенцями з України [1]

Т. С. Батраченко відзначає, що збройний конфлікт, руйнування інфраструктури, окупація окремих територій спричинили зростання соціальної напруги та дестабілізацію економіки, що створило сприятливе середовище для розвитку різних форм злочинної діяльності [2, с. 83]. Не виключенням стала й Європа, де серед лідерів Франція (індекс злочинності 55.3), Бельгія (49.2), Швеція (48.4), Велика Британія (47.4), Італія (47.3), Греція (46.7) та Молдова (45.1). Що ж стосується України, то вона за індексом злочинності (складає 46,9) посідає 7 місце серед країн Європи.

Crime Rate by Country 2025

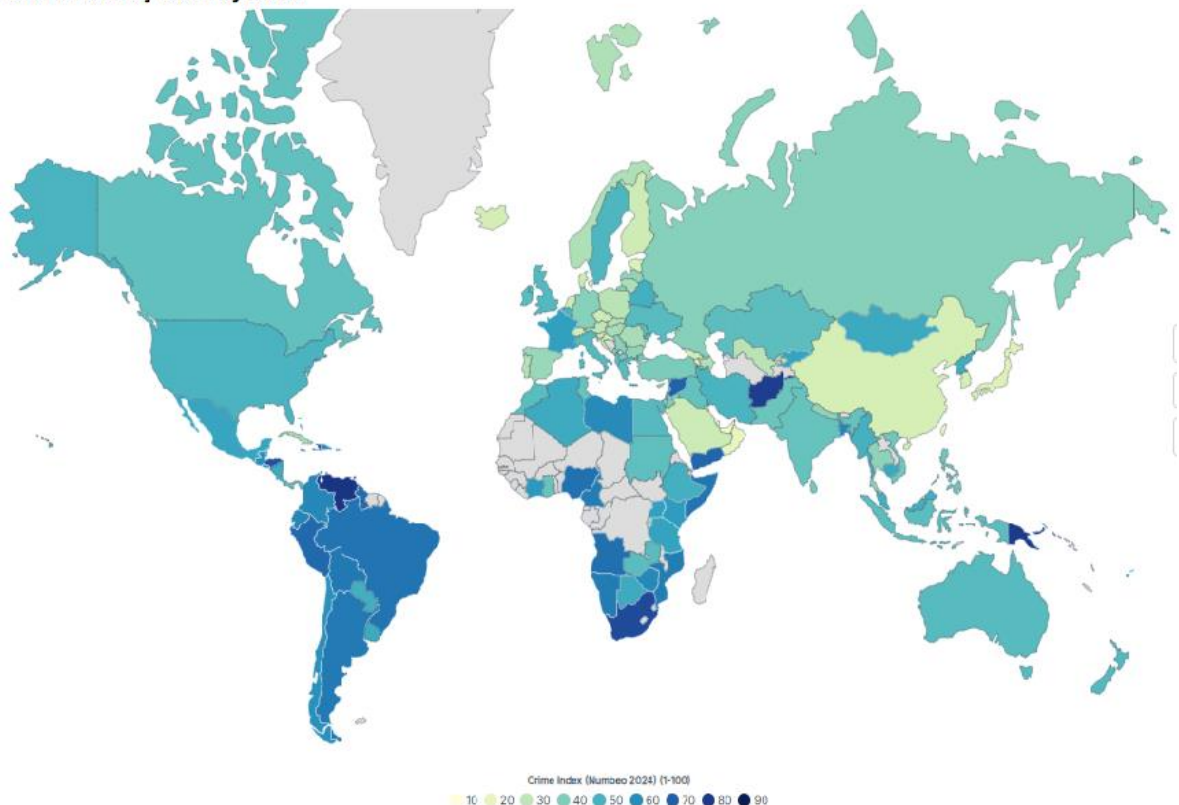

Рисунок 2. Стан злочинності в світі (2024 р.) [3]

Відзначимо, що «виїжджаючи до інших держав, громадяни і мешканці України не завжди потрапляли у сприятливе оточення. 17 березня 2022 р. Комітет ООН з ліквідації расової дискримінації висловив занепокоєння повідомленнями про дискримінацію, зокрема ксенофобське та расистське розпалювання ненависті та насильство щодо людей, які рятуються від конфлікту, та закликав держави-учасниці Міжнародної конвенції про ліквідації всіх форм расової дискримінації, особливо сусідні з Україною, продовжувати надавати доступ на свої території всім особам, які рятуються від конфлікту, без дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, національного чи етнічного походження та незалежно від їх імміграційного статусу, а також вжити заходів щодо запобігання, припинення всіх видів расової дискримінації та покарання за їх прояви, зокрема за ксенофобське і расистське насильство та ненависницькі висловлювання щодо осіб, які рятуються від конфлікту, вжити рішучих заходів щодо захисту всіх осіб від расистського насильства та ненависницьких висловлювань, у тому числі в Інтернеті, та публічно засудити расистські ненависницькі висловлювання, у тому числі у ЗМІ та з боку публічних осіб та політичних діячів, та дистанціюватися від них» [4].

Також варто зауважити, що ще до повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України, а лише у гібридний формат збройної агресії (анексія Автономної Республіки Крим й окремих районів Донецької та Луганської областей) зверталася увага на такий випадок: «у січні 2018 р. в польських медіа з'явилося повідомлення про те, що міжнародна компанія Lindab, яка має виробничі потужності під Варшавою, зобов'язала співробітників-українців носити одяг у кольорах національного прапора (жовта сорочка та сині штани). Ситуація із дискримінаційним поділом працівників була підмічена одним із клієнтів фірми, який звернув увагу, що працівники зазначеної компанії мають форму різного кольору залежно від відділу, в якому працюють, але тільки працівники-українці носять синьо-

жовту форму (кольору національного прапора!). Він повідомив про цей випадок польську антирасистську асоціацію Never Again, яка своєю чергою надала їй широкого розголосу» [5].

Отже, виходячи із викладеного можна відзначити, що у країнах, які приймають вимушених переселенців з України, наші громадяни стикаються із соціальною напругою через дискримінацією за національною ознакою, цькування у закладах освіти та вчинення щодо них злочинних діянь. Але чи впливає це на загальний стан злочинності в країні, де перебувають вимушені переселенці в Україні?

До країн Європи, які приймають вимушених переселенців з України відносяться: Федеративна Республіка Німеччина – 1 млн. 200 тис.; Республіка Польща – 957 тис. 500; Чеська Республіка – 370 тис. 900; Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії – 246 тис. 900. І це лише деякі країни, куди емігрували громадяни України.

Так, наприклад, під час пандемії рівень злочинності у Федеративній Республіці Німеччина різко знизився, проте починаючи з 2023 р. рівень злочинності також зріс і навіть перевищив допандемічний. Але незважаючи на такий сплеск, країна фактично входить до двадцяти «наймирніших» країн світу. Зауважимо, що у 2023 р. було зареєстровано близько 6 млн. злочинів, що на 600 тис. більше ніж у 2022 р. Найбільша кількість насильницьких злочинів (нападів, вбивств, тілесних ушкоджень) зареєстрована саме у 2023 р. у порівнянні з 2021 р. і 2022 р. (див. Рисунок 3).

Що ж стосується осіб, яких підозрювали у вчиненні злочинів, то серед них 11, 6 % є вимушеними переселенцями з України. Якщо порівняти з іммігрантами з Сирії, то вони становлять 21,4 % і вони є лідерами злочинності серед вимушених переселенців.

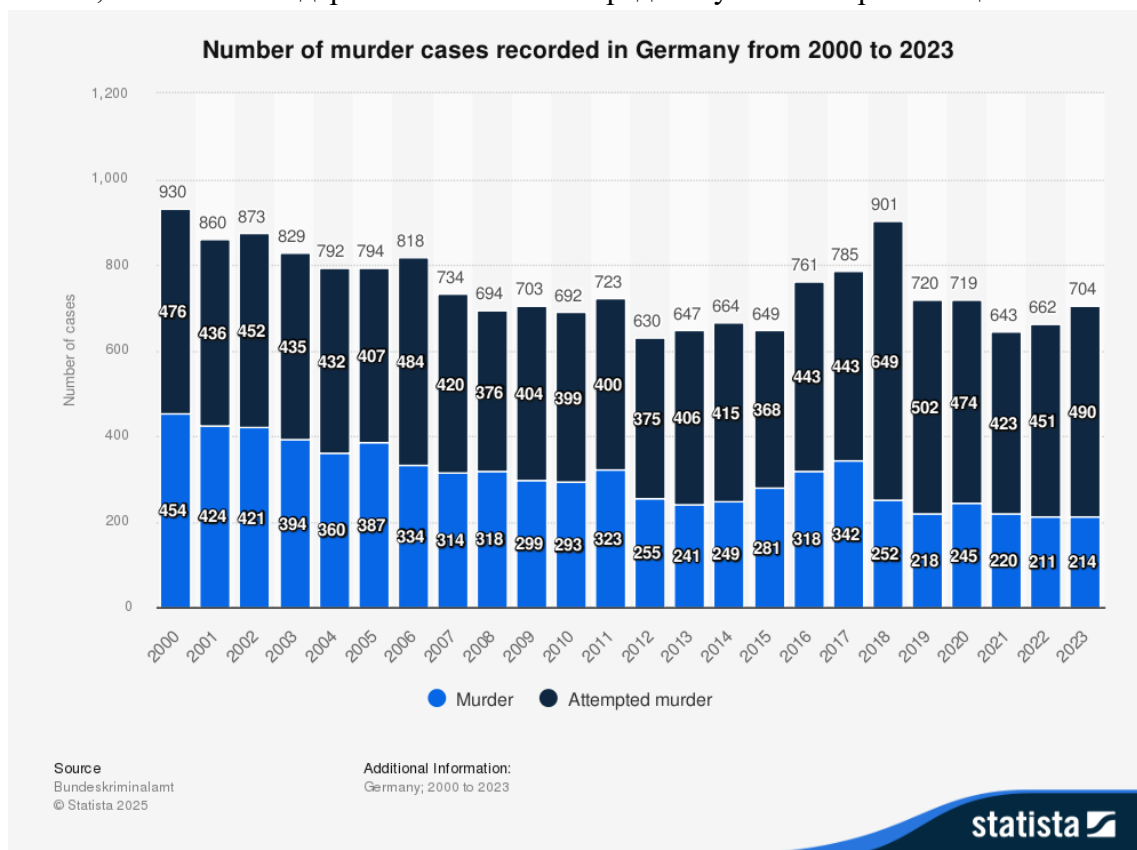

Рисунок 3. Кількість вбивств, зареєстрованих у Німеччині з 2000 р. по 2023 р. [6]

Що ж стосується Республіки Польща, то вона навпаки стикнулася з проблемою зростаючої злочинності іноземців. У 2024 р. польська поліція затримала 16400 іноземців, серед

яких громадяни України становили найбільшу групу правопорушників. Найпоширенішим правопорушенням, що призводило до арештів, є керування транспортним засобом у стані алкогольного сп'яніння та крадіжки. Так, зокрема, лідерами за затриманнями є громадяни України – 9753 особи. Вони значно випереджають громадян усіх інших держав. Громадяни Грузії посідають другу позицію в сумному рейтингу – 1780 осіб. Білоруси посіли третє місце в рейтингу порушників правоохоронних органів. Їх карали 1122 рази. Громадян Білорусі 178 разів ловили за керування автомобілем після вживання алкоголю, 130 разів – за крадіжку, а 59 арештів відбулося у справах про хабарництво [7]. Такий сплеск злочинності серед вимушених переселенців з України відображається не тільки в кількості затримань, а й у кількості ув'язнених правопорушників. Для порівняння: у 2019 р. кількість ув'язнених іноземців у польських в'язницях зросла на 78,6 % (понад 2300 осіб) у 2023 р. Це свідчить про ескалацію проблеми злочинності іноземців в республіці Польща та створює новий виклик для правоохоронних органів та судової системи країни.

Таким чином, проведений нами невеликий аналіз щодо соціальної напруги в суспільстві щодо вимушених переселенців з України, які перебувають за кордоном, як один із факторів злочинності в світі, дозволяє відзначити: по-перше, громадяни нашої держави потерпають через дискримінацію за національною ознакою, цькування у закладах освіти та вчинення щодо них злочинних діянь; по-друге, в деяких країнах спостерігається «сплеск» іноземної злочинності, де домінують саме українці. Разом з тим, така ситуація має суттєвий вплив саме на імідж нашої держави через некоректну поведінку. Але для більш обґрунтованих висновків, ця тема потребує більш ґрунтовного дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Situation Ukraine Refugee Situation. Operational Data Portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (date of access: 15.06.2025).
2. Батраченко Т. С. Кримінологічні підходи до мінімізації загроз зростання злочинності в післявоєнній Україні. New Ukrainian Law. 2024. № 5. С. 83-89. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2024.5.12> (дата звернення: 15.06.2025).
3. Situation Ukraine Refugee Situation. Operational Data Portal. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (date of access: 15.06.2025).
4. Українці за кордоном – Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини - Головна. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/ukraintsi-za-kordonom> (дата звернення: 15.06.2025).
5. Європейська правда. Порушення прав українців у ЄС: як змінити ситуацію. Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2018/07/18/7084328/> (дата звернення: 15.06.2025).
6. Murder cases in Germany 2023| Statista. Statista. URL: <https://www.statista.com/statistics/1045508/number-of-murders-in-germany/> (date of access: 15.06.2025).
7. Poland's government blames immigrants for «importing crime» – but the truth is not so simple. Notes From Poland. URL: <https://notesfrompoland.com/2025/04/16/polands-government-blames-immigrants-for-importing-crime-but-the-truth-is-not-so-simple/> (date of access: 15.06.2025).

ПРИМУСОВА МІГРАЦІЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ³

Славко А.С.

*кандидатка юридичних наук, доцентка
Сумський державний університет*

Протягом тривалого періоду історії збройні конфлікти супроводжуються появою вимушених мігрантів. Не всі вимушені міграції зумовлені саме збройними конфліктами (наприклад, зараз активно обговорюють появу нової категорії біженців – екологічних біженців), проте значна частина вимушених мігрантів залишають свої домівки через збройні конфлікти міжнародного або неміжнародного характеру.

Як підкреслює А. Ліхтенхельд, хоча переміщення населення часто вважають ненавмисним наслідком конфлікту, нещодавні наукові дослідження показують, що це також цілеспрямована стратегія. Проте дослідники не доклали належних зусиль, щоб зібрати міжнародні дані про ці стратегії, і, як наслідок, ми знаємо відносно мало про те, де та якою мірою вони використовуються [2].

Насамперед, деякі дослідники у контексті конкретних збройних конфліктів розрізняли опортуністичне і стратегічне переміщення. Стратегічне переміщення – це переміщення, яке цілеспрямовано викликане озброєними групами, які служать своїм цілям; в той час як опортуністичне переміщення означає спроби вкрати землю озброєними групами або приватними особами під прикриттям війни [1].

Проте більшість досліджень зосереджені на тому, чому люди тікають від війни, а не на тому, чому комбатанти змушують їх тікати, а ті, які стосуються останнього, часто обмежують свій аналіз етнічними чи політичними чистками. Але стратегічне переміщення під час війни може приймати різні форми, тому необхідно розрізняти різні типи та порівнювати, де вони виникають, щоб зрозуміти, чому їх використовують [2].

Як наголошують дослідники, збройні групи можуть стратегічно переміщувати цивільне населення різними способами [3]. Зокрема, згаданий вище А. Ліхтенхельд розрізняє:

чистки (постійне та колективне вигнання певних груп, яке може ґрунтуватися на етнічних або політичних приналежностях),

депопуляцію (невибіркове та тимчасове спустошення певних територій) та

примусове переселення (концентрація чи переселення цивільного населення у тимчасових таборах чи найближчих міських центрах) [2].

Варто зауважити, що Статут міжнародного кримінального суду кілька разів згадує «депортацію або примусове переміщення населення» - і як злочин проти людяності, і як воєнний злочин (статті 7 і 8 Римського статуту). При цьому під депортацією або примусовим переміщенням населення розуміють примусове переміщення відповідних осіб шляхом вигнання або інших примусових дій із території, де вони законно перебувають, без підстав, дозволених міжнародним правом. Виправдовувати переміщення можуть міркування «безпеки залучених цивільних осіб або настійні військові причини».

³ Дослідження проведено на виконання міжнародного проєкту в сфері освіти «Міграційна політика та право ЄС у контексті цілей сталого розвитку (101098859)» (спільний проєкт СумДУ, Еразмус+ Жан Моне Фонду та Виконавчого агентства з питань освіти та культури за підтримки ЄС). Підтримка Європейською комісією випуску цієї публікації не означає схвалення змісту, який відображає лише думки авторів, і Комісія не може нести відповідальність за будь-яке використання інформації, що міститься в ній.

Отже, доволі часто примусове переселення є не просто побічним наслідком збройного конфлікту, а результатом цілеспрямованої діяльності, яка може становити собою воєнний злочин або злочин проти людяності.

Одним із елементів постконфліктного врегулювання виступає перехідне правосуддя. На думку Т. Лузан, воно включає такі елементи: кримінальне переслідування (criminal prosecutions), відшкодування шкоди або репарації (reparations), пошук правди (truth process або truth-seeking) та інституційні реформи (institutional reforms) [4]. Тобто, перехідне правосуддя має включати в себе переслідування воєнних злочинців, розкриття правди про жертв, відшкодування шкоди тощо, що цілком застосовне і щодо вимушених мігрантів.

Щодо випадків вимушеної міграції через збройний конфлікт застосовними є принаймні такі заходи – складові перехідного правосуддя:

1) Повернення житла, землі та майна є формою відшкодування, яка, можливо, найбільш безпосередньо пов'язана з переміщенням. Проте, не в усіх випадках така форма відшкодування може бути прийнятною, наприклад, в умовах знищення цивільної інфраструктури, повного знищення нерухомого майна тощо.

2) Програми відшкодування можуть надавати переваги жертвам зловживань, які призвели до переміщення. Однак історично було лише кілька прикладів програм відшкодування, які надавали переваги безпосередньо переселенцям (Гватемала, Перу, Колумбія). Тим не менш, зазвичай в умовах збройних конфліктів скоюється безліч тяжких злочинів, тому вимушеному переміщенню надають перевагу у програмах відшкодування лише у виключних випадках [5].

3) Комісії правди все частіше визнають і розслідують переміщення як серйозну проблему прав людини. Такі комісії, як комісії в Ліберії, Сьєрра-Леоне, Східному Тиморі та Гватемалі, вивчали роль переміщення в конфлікті та окупації, а також страждання та стигматизацію переміщених осіб. Комісії правди також надали рекомендації, які відповідають занепокоєнням переміщених осіб щодо таких питань, як вирішення майнових претензій та прийняття подвійного громадянства [5].

4) Кримінальне переслідування може бути спрямоване проти осіб, які порушили права людини, що призвело до переміщення, а також може бути спрямоване на примусове переміщення як на злочин саме по собі. Як ми вже зауважували вище, існує міжнародна правова база для судового переслідування примусового переміщення, якщо воно кваліфікується як військовий злочин або злочин проти людства, включаючи статuti Міжнародного кримінального трибуналу для колишньої Югославії (МТКЮ) і Міжнародного кримінального суду (МКС), а також Женевські конвенції. Деякі держави, наприклад Колумбія, переслідують злочини всередині країни [5].

5) Інституційні реформи, чутливі до питань правосуддя, прагнуть запобігти повторенню порушень прав людини, включаючи переміщення, шляхом трансформації установ безпеки, безпеки та правосуддя та систем управління, які їх контролюють і наглядають. У Боснії та Герцеговині та Косово, наприклад, реформи, спрямовані на усунення винних у порушеннях прав людини з поліцейських сил, які поєднувалися із зусиллями щодо набору представників меншин, які недостатньо представлені, зробили конкретний внесок у забезпечення повернення [5].

Отже, підсумовуючи, зауважимо, що спричинення вимушеної міграції є злочином, який може тягти за собою кримінальну відповідальність винуватих осіб. Така відповідальність має бути частиною постконфліктного врегулювання. Також жертви вимушеної міграції можуть розраховувати на застосування щодо них елементів перехідного правосуддя у контексті

реституції, відшкодування шкоди та реалізації права на правду. Інституційні реформи, які проводитимуться для постконфліктного врегулювання, також повинні включати в себе гарантії від використання вимушеної міграції як інструмента збройного конфлікту.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Tellez J. F. Land, Opportunism, and Displacement in Civil Wars: Evidence from Colombia. *American Political Science Review*. 2022. Vol 116 (2). P. 403–418
2. Lichtenheld A. G. Explaining Population Displacement Strategies in Civil Wars: A Cross-National Analysis. *International Organization*. 2020. Vol. 74. P. 253–94
3. Steele A., Schwartz S., Lichtenheld A. The Politics of Forced Displacement and How States Respond, 2024. URL: https://researchinginternaldisplacement.org/wp-content/uploads/2024/04/Steele-et-al_Response_110424.pdf
4. Лузан Т. Складові елементи перехідного правосуддя. *Юридична газета*. 2021. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/sudova-praktika/skladovi-elementi-perehidnogo-pravosuddya.html>
5. Transitional Justice and Displacement Challenges and Recommendations. ICTJ Research Unit. Brookings-LSE Project on Internal Displacement. 2012 URL: <https://meganbradley.ca/wp-content/uploads/2017/11/ictj-and-brookings-lse-transitional-justice-and-displacement-report-2.pdf>

РОЛЬ УПОВНОВАЖЕНОГО ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ З ПРАВ ЛЮДИНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ

Солодка І. В.

кандидатка юридичних наук, доцентка

Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

З початку збройної агресії російської федерації проти України питання захисту прав внутрішньо переміщених осіб (ВПО) набуло особливої актуальності. Мільйони українців були змушені залишити свої домівки через бойові дії, окупацію чи загрозу життю та здоров'ю. У таких умовах держава зобов'язана забезпечувати таким особам повний обсяг прав – від доступу до житла, соціальних послуг, медицини й освіти до участі у виборчому процесі.

Важливою інституцією, яка покликана слідкувати за дотриманням прав людини, в тому числі й ВПО, є Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Його діяльність є не лише формою парламентського контролю, а й механізмом реалізації національних і міжнародних стандартів захисту прав людини.

В умовах масового переміщення населення омбудсман виступає як гарант моніторингу, реагування на порушення, подання подань до органів влади, ініціювання нормативних змін та інформування суспільства про реальний стан дотримання прав ВПО. З огляду на складність ситуації з даною категорією осіб, зокрема правову невизначеність, складнощі з доступом до правосуддя тощо – роль Уповноваженого як інституції незалежного нагляду є критично важливою для збереження демократичних стандартів, запобігання дискримінації та забезпечення соціальної інтеграції цих осіб.

Отже, дослідження діяльності Уповноваженого у цій сфері є актуальним з точки зору правозахисної, правозастосовної та законотворчої практики, а також для формування ефективної державної політики у сфері захисту прав ВПО.

Аналіз нормативно-правових актів [1; 2], звітів омбудсмана [3], дає можливість констатувати, що у практичному вимірі Уповноважений реалізує свою функцію через низку інструментів та механізмів, окремі з яких наведемо.

Так, одним з інструментів виступають моніторингові візити до місць тимчасового проживання ВПО. У квітні-травні 2025 року регіональні представники Уповноваженого здійснили моніторингові візити до 10 місць тимчасового проживання ВПО у Дніпропетровській області, зокрема в містах Дніпро, Павлоград та Жовті Води. Під час візитів перевіряли умови проживання та дотримання прав ВПО. Було виявлено низку недоліків, таких як неналежні санітарно-гігієнічні умови, відсутність пристосувань для маломобільних груп населення та інші проблеми. За результатами візитів були надані рекомендації органам влади щодо покращення умов проживання ВПО [4].

Не можемо не відзначити як позитивний крок зі сторони омбудсмана, вимогу ухвалення Державної програми забезпечення житлом ВПО. Так, у травні 2025 року Офіс Уповноваженого наголосив на необхідності ухвалення державної програми забезпечення житлом для ВПО [5].

У щорічній доповіді зазначено, що значна частина ВПО продовжує проживати в неприйнятних умовах, таких як незадовільні санітарно-гігієнічні умови, відсутність облаштованих укриттів та особистого простору. Офіс Уповноваженого надав органам влади 3 156 рекомендацій щодо покращення умов проживання ВПО, з яких лише 29% були виконані.

Також згадаємо надання юридичних консультацій ВПО. Регіональні координатори Уповноваженого надають безоплатні юридичні консультації ВПО з питань грошової допомоги, забезпечення прийнятних умов проживання, оформлення пенсійних виплат, отримання пенсійного посвідчення та інших питань, пов'язаних з порушенням прав громадян, які постраждали внаслідок збройної агресії проти України [6].

Дієвими інструментами є й виявлення порушень у місцях компактного поселення ВПО. Зокрема, у Тернопільській області під час моніторингових візитів до місць компактного поселення ВПО було виявлено серйозні порушення, зокрема відсутність електроенергії через потрапляння води до електрощитової, проблеми з каналізацією, що унеможливають користування душовими кімнатами, та неправомірне стягнення оплати за водопостачання без надання підтверджуючих документів [7]. Наведені приклади свідчать про активну роль Уповноваженого у захисті прав ВПО, включаючи моніторинг умов проживання, надання юридичної допомоги та ініціювання змін у державній політиці щодо забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб.

У контексті реалізації прав внутрішньо переміщених осіб в Україні, незважаючи на наявність правових механізмів і зусилля Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, існує низка серйозних й системних проблем, які ускладнюють забезпечення належного рівня захисту цієї категорії громадян.

Однією з найгостріших проблем є відсутність державної програми забезпечення житлом для ВПО, попри численні звернення з боку правозахисних організацій та самого Омбудсмана. Більшість переміщених осіб змушені проживати у тимчасових притулках, модульних містечках або переобладнаних гуртожитках, які нерідко не відповідають базовим стандартам житлових умов. Під час моніторингових візитів представники Уповноваженого

неодноразово фіксували випадки перебування людей у приміщеннях без опалення, електропостачання, належних санітарно-гігієнічних умов та доступу до безпечних укриттів.

Ще однією проблемою є правова невизначеність щодо статусу ВПО, особливо для осіб, які були переміщені кілька разів, або не змогли своєчасно оформити відповідну довідку. Це спричиняє обмеження в отриманні соціальної допомоги, медичних послуг, доступу до освіти для дітей, а також унеможливить участь у виборчому процесі через зареєстровану адресу, яка залишилася в зоні бойових дій або на тимчасово окупованих територіях.

Уповноважений неодноразово підкреслював необхідність спрощення процедур зміни виборчої адреси та реєстрації для ВПО, однак до цього часу ці механізми залишаються складними, а місцева влада часто чинить перепони.

Окремої уваги потребує питання доступу до медичних послуг, особливо у сільських громадах, куди перемістилися тисячі людей. Виявляються випадки відмов у медичному обслуговуванні через відсутність декларацій з сімейними лікарями або через нестачу медичних кадрів. Ситуація ускладнюється ще й тим, що в громадах, які приймають ВПО, бракує ресурсів – як фінансових, так і кадрових – для належного забезпечення базових потреб переміщених осіб.

Також проблемним залишається питання освіти дітей із числа ВПО. Представники Уповноваженого фіксували випадки безпідставної відмови школами у зарахуванні таких дітей, а також дискримінаційні підходи з боку вчителів чи адміністрацій. В умовах нестабільного інтернет-зв'язку чи технічної необладнаності багато дітей з числа ВПО втрачають можливість повноцінно навчатися дистанційно.

Усі наведені проблеми свідчать про необхідність поглиблення співпраці між органами державної влади, правозахисними інституціями, міжнародними організаціями та самими громадами для розробки ефективної, довгострокової політики щодо забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб на всіх рівнях.

Отже, підсумовуючи, зазначимо, у сучасних умовах масового внутрішнього переміщення населення, спричиненого збройною агресією російської федерації, питання захисту прав внутрішньо переміщених осіб набуло ключового значення для національної політики у сфері прав людини.

Забезпечення базових прав ВПО – на житло, соціальну допомогу, освіту, медицину, участь у виборах та правову визначеність – є не лише гуманітарним, а й правовим обов'язком держави, реалізація якого вимагає постійного нагляду та реагування. У цьому контексті діяльність Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини посідає особливе місце. Омбудсман не лише фіксує та аналізує системні порушення прав ВПО, а й виступає активним суб'єктом впливу на формування державної політики, ініціює нормативні зміни, взаємодіє з міжнародними партнерами та забезпечує доступ до безоплатної юридичної допомоги для тисяч внутрішньо переміщених осіб. Регулярні моніторингові візити, подання офіційних звернень, інформаційні кампанії та консультативна діяльність демонструють комплексний підхід до проблематики.

Втім, незважаючи на зусилля Уповноваженого, існує низка системних викликів: відсутність державної житлової програми для ВПО, правова невизначеність статусу окремих груп переміщених осіб, обмеження у доступі до базових послуг, низький рівень виконання рекомендацій Омбудсмана органами влади. Ці проблеми потребують не лише постійного нагляду, а й послідовної політичної волі, фінансових ресурсів та скоординованої міжвідомчої взаємодії.

Таким чином, роль Уповноваженого з прав людини у захисті прав ВПО є надзвичайно важливою й має тенденцію до посилення. Вона полягає не лише в інституційному нагляді, а й у формуванні нової культури відповідального ставлення до прав людини в умовах внутрішньої міграції та кризи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини : Закон України від 23 грудня 1997 р. № 776/97-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1998. № 20. Ст. 99
3. Офіційний вебсайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. 2025. URL: <https://ombudsman.gov.ua>
4. Моніторингові візити до місць тимчасового проживання ВПО у Дніпропетровській області. Офіційний вебсайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. 2025. URL: https://ombudsman.gov.ua/news_details/monitoringovi-viziti-do-misc-timchasovogo-prozhivannya-dnipropetrovskoyi-oblasti
5. Офіс омбудсмана закликав ухвалити державну програму забезпечення житлом для ВПО. ZMINA. 2025. Офіційний вебсайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. 2025. URL: https://ombudsman.gov.ua/news_details/monitoringovi-viziti-do-misc-timchasovogo-prozhivannya-dnipropetrovskoyi-oblasti <https://zmina.info/news/ofis-ombudsmana-napolyagaye-na-pryjnyatti-derzhavnoyi-programy-zabezpechennya-zhytlo-m-vpo/>
6. Буклет про діяльність Уповноваженого у сфері прав ВПО. Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. 2024. URL: https://ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/booklet_OMBUDSMAN-UKR_a4_cmyk_24pages_compressed.pdf – Назва з екрана.
7. Моніторингові візити до місць компактного поселення ВПО у Тернопільській області. Офіційний сайт Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. 2024. URL: https://ombudsman.gov.ua/news_details/monitoringovi-viziti-do-misc-kompaktnogo-poselennya-vnutrishno-peremishchenih-osib-v-ternopilskij-oblasti

HUMAN RIGHTS AND MIGRATION IN THE NUCLEAR AGE: GLOBAL AND EUROPEAN DIMENSIONS

Stepanenko D.

student

Taras Shevchenko National University of Kyiv

In the 21st century, the intersection of nuclear weapons, human rights, and migration has gained new relevance amid escalating geopolitical tensions and environmental challenges. While nuclear weapons have historically been framed within deterrence theory and military strategy, their humanitarian, environmental, and social consequences demand broader consideration. This includes the often-overlooked implications for forced displacement, legal protection gaps, and the right to live in safety and dignity [1][2].

The human cost of nuclear weapons is not hypothetical. Historical examples, such as the nuclear testing programs conducted by the United States in the Marshall Islands, demonstrate how

the detonation of nuclear devices leads to radioactive contamination, the destruction of ecosystems, and the forced relocation of entire populations [1][3]. Islanders were not only displaced from their ancestral lands but were also exposed to long-term health risks and loss of cultural identity. These cases underscore how nuclear weapons are incompatible with international human rights norms and humanitarian principles.

Radiation exposure severely undermines fundamental rights—including the right to health, housing, food, and a clean environment [4][5]. Unlike traditional armed conflict, where infrastructure may be rebuilt, the contamination caused by nuclear explosions persists for generations, creating uninhabitable zones and chronic illnesses among survivors. These consequences place a moral and legal obligation on the international community to offer redress and rehabilitation to affected populations.

However, current international refugee and human rights frameworks remain ill-equipped to address displacement resulting from nuclear incidents. The 1951 Refugee Convention focuses primarily on persecution-based flight and does not explicitly account for victims of nuclear disasters or environmental displacement [5]. Similarly, the Guiding Principles on Internal Displacement provide general protections but lack binding legal force and specificity in cases of nuclear fallout. As a result, those fleeing radioactive contamination often fall into legal limbo, unable to access formal refugee status or long-term assistance.

Amid these challenges, the **Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons (TPNW)** marks a significant normative shift. Adopted in 2017 and entering into force in 2021, the TPNW bans the use, development, and stockpiling of nuclear arms, and uniquely obliges states parties to assist victims and conduct environmental remediation [6][7]. This humanitarian emphasis sets it apart from earlier disarmament treaties, framing nuclear weapons as not just a security issue, but a human rights violation. Nevertheless, none of the nuclear-armed states or NATO members—including key EU countries—have joined the treaty, often citing strategic concerns and alliance obligations [8][9].

The war in Ukraine has further intensified debates over nuclear deterrence and humanitarian vulnerability. Russia's explicit nuclear threats have exposed how nuclear posturing can destabilize regional security and increase civilian risk. The conflict has also triggered one of Europe's largest refugee crises since World War II, revealing major weaknesses in the EU's asylum and migration systems [10]. While the Temporary Protection Directive has been activated to assist Ukrainian refugees, responses to non-European or racialized migrants remain inconsistent, highlighting ongoing discrimination within European asylum regimes [10].

Europe's exposure to potential nuclear-related displacement is not limited to wartime scenarios. Civil nuclear accidents—such as the 1986 Chernobyl disaster—have shown how a single incident can displace hundreds of thousands, contaminate vast territories, and burden public health systems for decades. Yet few European states have contingency plans specifically designed to address nuclear-induced migration. National preparedness strategies remain focused on military or civil defense, with insufficient coordination between humanitarian actors and nuclear risk analysts.

In addition to direct harms, nuclear weapons have profound **indirect effects** on social and economic rights. Enormous sums are funneled into the development, maintenance, and modernization of nuclear arsenals, often at the expense of investments in healthcare, education, and housing [5][9]. For example, the U.S. government's projected \$1.7 trillion nuclear modernization budget starkly contrasts with underfunded public health infrastructure. This resource diversion undermines the right to social welfare and development, particularly in lower-income and postcolonial contexts.

Furthermore, nuclear policymaking remains shrouded in secrecy, often excluding civil society, marginalized communities, and victims of past testing. This lack of transparency violates the

right to information and democratic participation in matters affecting public safety. Indigenous communities—disproportionately targeted for nuclear testing due to colonial legacies—are frequently denied access to truth, justice, or reparations [1][4].

Recommendations

To address these intersecting crises, a multidimensional approach is required—one that embeds humanitarian, environmental, and legal considerations into nuclear policy and migration governance:

1. Humanitarianization of nuclear diplomacy

Future disarmament treaties and security forums must integrate human rights language and obligations. Assistance to nuclear victims and long-term environmental cleanup must be recognized as core duties of international law.

2. Reform of migration and refugee frameworks

The legal definition of “refugee” should be expanded to include displacement caused by nuclear disasters, radiation, and related environmental degradation. Pre-emptive legal instruments must be developed to ensure protection for so-called “nuclear refugees.”

3. Strengthening European preparedness

The EU should develop clear contingency plans for nuclear-related displacement scenarios—both from accidents and military threats. These plans must ensure non-discriminatory access to protection and integrate nuclear risk into climate and disaster response strategies.

4. Reallocation of resources and increased transparency

National budgets should prioritize human security over nuclear modernization. Simultaneously, governments must commit to transparency in nuclear decision-making, including public access to data, environmental assessments, and victim testimony.

5. Centering affected communities

Any effort to address the legacy of nuclear harm must meaningfully involve affected populations, including Indigenous peoples, displaced communities, and survivors of testing. Reparations, memorialization, and historical recognition are essential components of justice.

In an age marked by nuclear resurgence, rising authoritarianism, and mass displacement, siloed approaches to global security are no longer sustainable. A human-centered paradigm—where nuclear policy is assessed through the lens of human rights and migration—offers a more just and sustainable alternative. The international community must rise to this challenge, recognizing that real security lies not in weapons of mass destruction, but in the dignity and resilience of people.

REFERENCES:

1. Teen Vogue. (2017). *US Weapons Testing Has Forced Marshallese People From Their Homes*. <https://www.teenvogue.com/story/us-weapons-testing-marshall-islands>
2. Wikipedia. (2025). *History of nuclear weapons*. https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_nuclear_weapons
3. The Brookings Institution. (2024). *Nuclear Diplomacy After Ukraine: Lessons and Limits*. <https://www.brookings.edu/articles/nuclear-diplomacy-after-ukraine>
4. Harvard Law School International Human Rights Clinic. (2022). *Facing Fallout: Principles for Environmental Remediation of Nuclear Weapons Contamination*. <https://hrp.law.harvard.edu/wp-content/uploads/2022/10/Facing-Fallout.pdf>
5. Austrian Federal Ministry & University of York. (2023). *Understanding the humanitarian consequences and risks of nuclear weapons*.

https://www.bmeia.gv.at/fileadmin/user_upload/Zentrale/Aussenpolitik/Abruestung/2023_Conference/HINW23_York_FullReport.pdf

6. United Nations Office for Disarmament Affairs (UNODA). (2024). *Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons (TPNW)*. <https://www.un.org/disarmament/wmd/nuclear/tpnw/>

7. Nuclear Threat Initiative (NTI). (2024). *Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons (TPNW) Overview*. <https://www.nti.org/education-center/treaties-and-regimes/treaty-on-the-prohibition-of-nuclear-weapons/>

8. Utrecht Journal of International and European Law. (2021). *Questioning the Status of the Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons*. <https://utrechtjournal.org/articles/10.5334/ujiel.541/>

9. International Campaign to Abolish Nuclear Weapons (ICAN). (2020). *NATO and the Treaty on the Prohibition of Nuclear Weapons (TPNW): Briefing Paper*. https://www.icanw.org/nato_and_the_tpnw

10. European Commission. (2024). *Forced Displacement – Humanitarian Aid Context*. https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/what/humanitarian-aid/forced-displacement_en

СОЦІАЛЬНА ВЗАЄМОДІЯ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ГРОМАДЯН

Трегубенко Г.П.

кандидат наук з державного управління, доцент

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Нестеренко Д.Р.

студентка

Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»

Соціальна взаємодія в державному управлінні є ключовим фактором забезпечення захисту прав громадян. Ефективна взаємодія між державними органами, громадянським суспільством та окремими громадянами сприяє створенню прозорого, справедливого та відповідального управління, що у свою чергу, гарантує дотримання прав і свобод усіх членів суспільства.

Варто, акцентувати перелік елементів соціальної взаємодії в державному управлінні. Як правило, це по-перше: **участь громадян у прийнятті рішень**, що забезпечує можливість громадян впливати на формування та реалізацію державної політики через громадські слухання, консультації, електронні петиції та інші форми участі[1]; по-друге: **прозорість та відкритість державного управління тобто** надання доступу до інформації про діяльність органів влади, публікація звітів, проведення публічних обговорень, що дозволяє громадянам контролювати дії уряду та висловлювати свою думку; по-третє: **відповідальність державних службовців – забезпечується шляхом** впровадження механізмів контролю за діяльністю державних службовців, забезпечення їх відповідальності перед громадянами за порушення закону та неналежне виконання службових обов'язків [2].

Важливе державницьке значення має співпраця з громадянським суспільством - залучення громадських організацій, волонтерів та інших представників громадянського

суспільства до вирішення соціальних проблем, реалізації соціальних програм та контролю за дотриманням прав громадян.

В державному управлінні має бути соціальний діалог - створення платформ для відкритого обговорення проблем та пошуку спільних рішень між державою, громадянським суспільством та громадянами [3].

Варто окреслити значення соціальної взаємодії для захисту прав громадян, зокрема:

- **посилення довіри до державних інститутів** – досягається шляхом створення прозорості та відкритості управління, участі громадян у прийнятті рішень, сприяння формуванню довіри до держави та її органів;
- **підвищення ефективності державної політики** – це взаємодія з громадянами дозволяє отримати зворотній зв'язок, виявити проблеми та потреби суспільства, що сприяє більш ефективній реалізації державної політики;
- **зменшення корупції та зловживань** – необхідний контроль з боку громадськості та прозорість діяльності державних органів зменшують ризики корупції та зловживань владою;
- **захист прав та свобод громадян** – дозволяє забезпечення участі громадян у прийнятті рішень, прозорість та відкритість, відповідальність державних службовців, сприяють захисту прав та свобод громадян, недопущенню їх порушень;
- **розвитку громадянського суспільства** сприяє співпраця з громадськістю та залучення громадян до вирішення суспільних проблем сприяє розвитку громадянського суспільства та активної громадянської позиції [4], [5].

Прикладами позитивного досвіду соціальна взаємодія в державному управлінні як чинник забезпечення захисту прав громадян: **електронні петиції, зокрема** забезпечення можливості громадян ініціювати розгляд важливих питань на рівні держави; **громадські слухання, а саме:** залучення громадян до обговорення важливих питань; **програми підтримки соціально вразливих груп, зокрема:** взаємодія з громадськими організаціями, які займаються захистом прав певних груп населення.

Соціальна взаємодія в державному управлінні є важливим інструментом забезпечення захисту прав громадян та створення демократичного, справедливого та ефективного суспільства. Активна участь громадян, прозорість та відкритість влади, відповідальність державних службовців, співпраця з громадянським суспільством – все це сприяє формуванню середовища, де права та свободи кожного громадянина захищені та поважаються.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про державну службу : Закон України від 10 груд. 2015 р. № 889-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.
2. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовтн 2014 р. № 1700-VII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#top>.
3. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січня 2011 року № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#top>
4. Про електронні комунікації : Закон України від 16 грудня 2020 року № 1089-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#top>
5. Про звернення громадян : Закон України від 2 жовтня 1996 року № 393/96-BP. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-vp#top>

CRIMINALISATION OF MIGRATION: A DANGEROUS PRECEDENT

Tuliakov V.

Doctor of Law, Professor

National University “Odesa Law Academy”

ESIC University

Judge ad hoc

European Court of Human Rights

Corresponding Member

National Academy of Legal Sciences of Ukraine

Honoured Worker of Science and Technology of Ukraine

The European Court of Human Rights (ECtHR) has delivered landmark rulings protecting the fundamental rights of migrants, from condemning Italy’s maritime pushbacks in *Hirsi Jamaa and Others v. Italy* [1] to recognising the inhuman detention conditions of migrants. Recent cases concerning pushbacks in Greece (2025), as well as pending cases against Latvia, Lithuania, and Poland regarding alleged unlawful pushbacks to Belarus, demonstrate the Court’s evolving role as guardian of migrant rights. Yet, this progressive jurisprudence stands in stark contrast to the restrictive precedent of *Maaouia v. France* [2], which excluded migrants from Article 6 fair trial protections in immigration proceedings, thus creating a troubling category of individuals denied basic procedural safeguards.

Time has changed. Nine European governments have recently declared that the ECtHR has overstepped its bounds, particularly regarding “criminal foreign nationals”. This development, occurring in the wake of renewed debates on migration rules, renders the concept of “*crimigration*”, the intersection of migration control and criminal justice, more relevant than ever. Within the current European Union (EU) migration policy, there is an increasing tendency to conflate migration control with criminal law enforcement. This phenomenon entails the use of criminal law mechanisms to regulate migration, the normalisation of migrant detention, and the introduction of police supervision as a component of migration policy. At the centre of such a policy is a security logic that views the migrant not as a person in need of protection, but as a potential threat, with significant legal consequences [3].

The relationship between international law and domestic constitutional orders remains one of the most challenging aspects of contemporary jurisprudence. Domestic and regional courts increasingly serve as gatekeepers, determining the extent to which international legal obligations can penetrate national legal systems without compromising fundamental constitutional principles. In *Kadi and Al Barakaat International Foundation v. Council of the European Union and Commission of the European Communities* (2008), the European Court of Justice (ECJ) delivered a groundbreaking judgment that fundamentally altered the relationship between EU law and international obligations under the United Nations Charter [4]. The case arose when Yassin Abdullah Kadi and the Al Barakaat International Foundation challenged EU regulations implementing UN Security Council sanctions that froze their assets without prior notice or judicial review. The ECJ’s reasoning centred on the principle of constitutional identity and the autonomy of the EU legal order. The Court held that even UN Security Council resolutions, despite their binding nature under international law, must comply with fundamental rights as protected by EU law when implemented within the EU’s legal framework. The Court declared: “The obligations imposed by an international agreement cannot have the effect of prejudicing the constitutional principles of the EC Treaty, which

include the principle that all Community acts must respect fundamental rights” [4, para 285]. This was not an act of defiance against international law, but rather a reassertion of the EU’s constitutional identity and its commitment to fundamental rights protection. The Court emphasised that while it respects the objectives of the UN Charter, the EU cannot abdicate its responsibility to ensure that fundamental rights are protected within its own legal order. The *Kadi* decision exemplifies broader tensions in contemporary legal systems regarding the hierarchy between international obligations and constitutional guarantees. These tensions raise fundamental questions: What occurs when international legal commitments conflict with domestic constitutional principles? Can national or regional courts legitimately refuse to apply international agreements that contradict constitutional guarantees?

The answers to these questions vary across jurisdictions, reflecting different constitutional traditions and approaches to international law. However, an emerging trend suggests a movement away from rigid hierarchical theories towards more nuanced approaches that emphasise constitutional interpretation, legislative specificity, and sophisticated judicial reasoning that seeks to harmonise international obligations with constitutional imperatives.

The *Kadi* precedent has influenced courts worldwide in developing frameworks for managing conflicts between international law and constitutional principles. It represents a sophisticated judicial approach that acknowledges both the importance of international legal cooperation and the irreducible core of constitutional identity that cannot be compromised, even in the service of international obligations.

Another key case illustrating the challenges of migration law is *Hirsi Jamaa and Others v. Italy* before the ECtHR [1]. This case concerned a group of migrants detained by Italian authorities in the Mediterranean Sea and returned directly to Libya without due process to consider their asylum claims. The ECtHR found such actions to violate Articles 3 (prohibition of torture and inhuman or degrading treatment) and 13 (right to an effective remedy) of the European Convention on Human Rights (ECHR), as well as the principle of non-refoulement, which prohibits returning individuals to countries where they face danger. But time changes again...

National jurisdictions need stricter interpretations and protection for abuse of law. An open letter from nine European states [5] exposes critical tensions between security-driven migration policies and human rights obligations under international law. By prioritising border control absolutism over individualised rights assessments, the proposal challenges core principles of the ECHR, particularly non-refoulement protections and judicial oversight of expulsion decisions. This aligns with broader conflicts in public international law, where states often assert sovereignty to resist binding interpretations of treaties, a pattern evident in international disputes over jurisdiction. The states’ three-pronged approach, elevating security to a “decisive right”, expanding executive discretion, and framing migration as geopolitical warfare, risks creating a bifurcated legal regime. Such a system would grant robust protections to recognised refugees while subjecting irregular migrants to expedited removals with limited due process. This mirrors historical tensions in migration and maritime law, where coastal states have sought to balance sovereign control with universal navigation rights. Ultimately, the initiative tests whether human rights frameworks can adapt to twenty-first-century security paradigms without sacrificing their foundational commitment to dignity and non-discrimination. As with ECtHR implementation challenges, the resolution hinges on maintaining credible adjudication mechanisms that prevent treaty obligations from becoming optional commitments. The letter’s strategic ambiguity, affirming human rights while seeking to dilute their enforceability, underscores the fragility of the international legal order in an era of resurgent sovereignty claims.

The Dangerous Precedent. When we begin categorising individuals as “criminal foreign nationals” before individual assessment, we are not merely changing immigration policy, we are reshaping the entire concept of due process. The European Convention on Human Rights remains a “living instrument” precisely because human dignity does not become obsolete.

Three Critical Questions Arising. Who defines migrant as “criminal”? When immigration violations are criminalised, the definition extends beyond traditional criminal offences. What becomes of proportionality? Should administrative immigration breaches attract the same consequences as serious criminal offences? Where does this lead? If fundamental rights protections can be suspended for certain groups, who determines these categories? This tension reflects the clash between the Court’s modern “living instrument” approach exemplified in cases such as *Hirsi Jamaa* and the restrictive legacy of *Maaouia*, which denied migrants fair trial protections. The letter from nine governments represents a pushback against this jurisprudential evolution, seeking to restore what they perceive as appropriate limits on judicial intervention in migration policy. This debate transcends immigration and security; it concerns whether European democracies will maintain their commitment to universal human rights or create hierarchies determining who merits protection. The European Court of Human Rights does not require support because it is flawless; it requires support because it embodies the principle that human rights are not negotiable based on nationality, status, or political convenience.

The Real Question. Are we witnessing a necessary legal evolution or the erosion of fundamental principles painstakingly established over centuries?

REFERENCES:

1. *Hirsi Jamaa and Others v. Italy*, ECtHR, Application no. 27765/09, Judgment of 23 February 2012. Available at <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-109231>
2. *Maaouia v. France*, ECtHR, Application no. 39652/98, Judgment of 5 October 2000. Available at <https://hudoc.echr.coe.int/?i=001-58847>
3. *Kadi and Al Barakaat International Foundation v. Council of the European Union and Commission of the European Communities*, Joined Cases C-402/05 P and C-415/05 P, European Court of Justice. (2008). 3 September 2008. Available at <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=67611&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=2905742>
4. Vavoula, Niovi and Tsourdi, Lilian, *Intertwining Criminal Justice and Immigration Control in the EU: Theoretical, Interdisciplinary, and Practical Perspectives* (March 18, 2025). University of Luxembourg Law Research Paper No. 2025-02, "Intertwining Criminal Justice and Immigration Control in the EU", co-edited by Niovi Vavoula, Evangelia (Lilian) Tsourdi, and Valsamis Mitsilegas (Routledge, forthcoming 2025). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=5183667> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.5183667>
5. Italian Government. (2025, May 22). *Lettera aperta 22052025* [Open letter 22052025] Available at https://www.governo.it/sites/governo.it/files/Lettera_aperta_22052025.pdf

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Халевицька І.В.

*здобувач вищої освіти 3-го курсу освітнього ступеню бакалавра
Національний університет «Одеська морська академія»*

Питання захисту прав внутрішньо переміщених осіб (ВПО) в Україні є надзвичайно актуальним у контексті триваючого збройного конфлікту, спричиненого агресією Російської Федерації, окупацією Криму та окремих районів Донецької і Луганської областей з 2014 року, а також повномасштабного вторгнення у 2022 році. Внаслідок цих подій мільйони українських громадян були змушені залишити свої домівки, шукаючи безпечні умови проживання в інших регіонах держави.

Внутрішнє переміщення тягне за собою численні правові, соціальні та економічні проблеми, зокрема доступ до житла, працевлаштування, освіти, медичних послуг, соціального захисту, документування та участі у виборчих процесах. Незважаючи на зусилля держави та міжнародної спільноти, реалізація прав ВПО часто ускладнюється прогалинами у законодавстві, відсутністю ефективних механізмів їх захисту, нестачею фінансування та адміністративними бар'єрами.

Відповідно до ч.1 ст.1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб» внутрішньо переміщеною особою є громадянин України, іноземець чи особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання в результаті, або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини чи надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [3].

Системоутворююче значення має Конституція України[1], що закріплює у ст. 24 рівні права і свободи для всіх громадян України, незалежно від місця проживання, соціального походження (виділяючи з тексту статті ознаки, що особливо важливі для ВПО) та інших відмінностей. Також документ гарантує і право на свободу пересування та вільний вибір місця проживання (ст. 33), право на соціальний захист за рахунок державного соціального страхування (ст. 46), право на житло (ст. 47), право на достатній життєвий рівень для себе та своєї сім'ї (ст. 48).

Дотичними до питання дослідження також є Закон України «Про зайнятість населення»[4], де в статті 24¹ зазначається перелік заходів, що застосовується для заохочення як самих внутрішньо переміщених осіб до трудової діяльності (право на реєстрацію у центрі зайнятості за місцем проживання, компенсація витрат на переїзд до місця працевлаштування), так і роботодавців, які влаштовують на роботу осіб цієї категорії (компенсація витрат на оплату праці, за певних умов працевлаштування та у встановленому розмірі, відшкодування витрат на перепідготовку та підвищення кваліфікації), Кодекс законів про працю України[2], що містить положення, щодо недопущення дискримінації у сфері праці (ст. 2¹), звільняє ВПО від проходження випробувань при прийнятті на роботу (ст. 26), визначає правила зміни істотних умов трудового договору, зокрема і при переведенні працівника на роботу у іншу місцевість (ст. 32), Закон України «Про соціальні послуги»[5], що закріплює право внутрішньо переміщених осіб на такі послуги, як осіб, що потрапили в складні життєві обставини, внаслідок збройного конфлікту бойових дій чи тимчасової окупації (пп. «л», п. 15, ч. 1, ст. 1).

Регулювання захисту внутрішньо переміщених осіб також здійснюється і підзаконними нормативно-правовими актами, а саме Постановою Кабінету Міністрів України №509 від 01.10.2014 «Про облік внутрішньо переміщених осіб»[6], що регламентує порядок отримання довідки про статус ВПО, встановлює форму та зміст такого документу, регулює процес ведення обліку такої групи осіб, та Постановою Кабінету Міністрів України №332 від 20.03.2022 «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам»[7] (що прийшла на зміну Постанові Кабінету Міністрів України №505 від 01.10.2014 «Про надання щомісячної адресної допомоги ВПО для покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг»), якою регламентуються порядок звернення для отримання виплат і розміри надання державою допомоги у грошовому вигляді.

Серед міжнародних правових актів, що займається регулюванням досліджуваного питання слід виділити Керівні принципи ООН щодо переміщення осіб всередині країни, які, як документ, хоч і носять декларативний характер, не є обов'язковими до імплементації, все ж є певним еталоном, до якого український законодавець намагається наблизитися. Принципи[8] містять ряд положень, що знайшли відображення у вітчизняному законодавстві, такі як, рівність і охорона від дискримінації внутрішньо переміщених осіб, заборона свавільного переміщення, право на повагу до гідності, фізичну психічну та моральну недоторканність, особисту свободу та безпеку, недоторканність майна, достатній рівень життя тощо. Також правовий акт закріплює і обов'язок держави, що полягає у наданні захисту та гуманітарної допомоги, повному сприянні в реалізації зазначених вище прав ВПО.

Вищевикладені нормативно-правові акти формують базовий юридичний механізм захисту прав внутрішньо переміщених осіб в Україні. Водночас, практика їх реалізації і важливість забезпечення потреб ВПО в умовах збройного конфлікту виявляють низку проблем, що потребують осмислення. Необхідним для подальшого дослідження теми є звернення до наукових робіт вітчизняних авторів, які аналізують як загальні виклики, що постають перед переміщеними особами, так і ефективність правових механізмів їх подолання.

Науковці по-різному оцінюють український досвід боротьби з цими викликами, наприклад, Л. Русаль у своїй статті зазначає, що складнощі з бюрократизмом намагаються подолати, шляхом спрощення процедури отримання довідки про статус ВПО та створення додатку Дія[11, с. 48], Д. А. Селіхов має іншу думку, вважаючи головною проблемою не бюрократизм у питанні отримання статусу, а велику кількість перешкод і затримок у отриманні соціальної допомоги. Науковець наголошує увагу на проблемах недостатнього забезпечення ВПО житлом, наводячи приклади окремих територіальних громад, що змогли забезпечити переселенців житлом, шляхом міжнародної співпраці, також описуючи вдалі приклади співпраці з міжнародними і громадськими організаціями і в сфері надання внутрішньо переміщеним особам медичної допомоги, психологічної підтримки, фінансового забезпечення[12, с. 107]. Такі випадки, хоч і не є повсюдними, але все-таки виступають підтвердженням того, що робота над покращенням ситуації ведеться.

Ефективність заходів, що впроваджуються зараз є частковою: держава здійснила низку позитивних кроків, зокрема в питаннях доступу до освіти, медицини, працевлаштування. Водночас відсутність системного підходу і стабільної політики щодо інтеграції ВПО на нових місцях призводить до зростання соціального напруження, дискримінації та втрати довіри до інституцій. Тому подальша нормотворча та правозастосовна робота має бути зосереджена не лише на гарантіях виживання, а й на створенні умов для повноцінної інтеграції ВПО у приймаючі громади на принципах сталого розвитку, соціальної справедливості та прав людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, ст. 141.
2. Кодекс законів про працю України: Закон України № 322-VIII від 10 грудня 1971 року. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 1971, № 50, ст. 375.
3. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України № 1706-VII від 20 жовтня 2014 року. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2015, № 1, ст.1.
4. Про зайнятість населення: Закон України № 5067-VI від 5 липня 2012 року. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2013, № 24, ст.243.
5. Про соціальні послуги: Закон України № 2671-VIII від 17 січня 2019 року. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*, 2019, № 18, ст.73.
6. Про облік внутрішньо переміщених осіб: постанова Кабінету Міністрів України від 1 жовтня 2014 року. № 509. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/509-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.06.2025).
7. Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам: постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року. №332. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/332-2022-%D0%BF#n116> (дата звернення: 10.06.2025).
8. Керівні принципи щодо переміщення осіб всередині країни: прийнято Комісією ООН з прав людини 1998 р., ратифіковано Україною 17.04.1998. URL: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/IDPersons/GPUkrainian.pdf> (дата звернення: 10.06.2025)
9. Басова І. С. Внутрішньо переміщена особа як суб'єкт соціально забезпечення : автореферат дис. канд. юрид. наук. : 12.00.05. Одеса, 2019. 18 с.
10. Боняк В. О. Соціальний захист внутрішньо переміщених осіб: сучасний стан та перспективи вдосконалення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. №6/2023. С. 20-22.
11. Русаль Л. Особливості надання соціально-правової допомоги внутрішньо переміщеним особам в Україні в умовах воєнного стану. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Юридичні науки*. 2023. Випуск 5 (68). С. 47-51.
12. Селіхов Д. А. Правові основи соціального захисту внутрішньо переміщених осіб. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2024. Випуск 84; частина 1. С. 103-108.

Науковий керівник: Палько В.І. к.ю.н., доцент, Національний університет «Одеська морська академія»

МІГРАЦІЙНА ПОЛІТИКА ТА МІГРАЦІЙНА ДИПЛОМАТІЯ В СУЧАСНІЙ ЄВРОПІ: ЦІННІСНО-ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИЙ І МІЖНАРОДНО-ПОЛІТИЧНИЙ ДИСКУРСИ

Ціватий В.Г.

*кандидат історичних наук, доцент, Заслужений працівник освіти України,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Концепт «Міграційна політика», концепт «діаспоральна дипломатія», концепт «міграційна дипломатія» і концепт «кризова дипломатія» набули особливої актуальності в умовах глобалізованого сьогодення. Науковці продовжують продукувати відповідне науково-методичне обґрунтування та освітньо-наукове забезпечення цих понять і категорій. Цими актуальними проблемами займаються такі науковці, як: Олена Малиновська, Вячеслав Ціватий, Віктор Матвієнко, Олег Машевський, Андрій Кудряченко, Ігор Тодоров, Юрій Скороход, Володимир Сергійчук, Марина Марцинюк, Віра Савран, Олег Мороз, Чеслава Намонюк та ін.

Питання розвитку, становлення і стратегічного інституціонального розвитку держав європейського простору у ХХІ столітті потребує вивчення та узагальнення набутого ними досвіду у сфері міграційної політики, еміграційної політики та імміграційної політики в умовах поліцентричного світоустрою ХХІ століття. Мондіалізований світ, що затверджується на наших очах, стає унікальним продуктом безпрецедентної стадії глобалізації, яку вона досягла до теперішнього часу і впливає на світові міграційні процеси [1, с. 178-185; 2, с. 25-29].

Інтеграція у сфері зовнішньої політики та безпеки є одним із найбільш амбітних і, водночас – найбільш суперечливих вимірів інтеграційних процесів в Європейському Союзі, що відповідно має свої історичні інституційні традиції та стратегічні напрями, зокрема – і у сфері міграційної політики. Упродовж першого десятиліття нового століття міграція, і в першу чергу – інтелектуальна міграція, поступово почала привертати дедалі більше уваги влади та суспільства, перетворювалася на помітний елемент політичного життя. Стався справжній прорив в удосконаленні міграційного законодавства України, активізації міжнародного співробітництва. Водночас, управлінські функції у сфері міграції лишалися розпорошеними, спеціально уповноважений у відповідній сфері орган виконавчої влади не був створений, концепція державної міграційної політики, яка б визначила основні її цілі та засоби їх досягнення, не ухвалена. Пріоритети діяльності держави з управління міграціями перебували переважно і майже виключно в правовій площині й фактично не включали соціально-економічних аспектів переміщень населення, які є для цього явища визначальними.

Важливою складовою цього процесу – є інтелектуальна міграція. Вона актуалізувалася на сьогодні в умовах поліцентричного світоустрою як для України, так і окремих держав Європейського Союзу. В умовах наростання соціального напруження та збройних конфліктів у світі, інтенсифікації процесів міжнародної міграції населення (як добровільної, так і вимушеної) загострюється проблема їх регулювання. Адже неефективна міграційна політика не тільки спричиняє ряд проблем соціально-економічного, культурного характеру, а й призводить до виникнення реальних загроз національній безпеці держави. Так, через слабкий прикордонний контроль, нелегальну міграцію, неінтегрованість іммігрантів у приймаючий соціум виникають такі негативні явища, як сепаратизм, зростання злочинності, військова агресія, теракти тощо.

Значні еміграційні потоки призводять до вимивання найціннішого людського потенціалу за межі країни, що веде до демографічних втрат, інтелектуальних втрат та економічної кризи. Усі вказані проблеми є актуальними на сьогодні для України, і їх вирішення загострює необхідність підвищення ефективності міграційної політики нашої держави. Актуальність і гострота міграційної проблематики зумовили піднесення інтересу до неї широкого кола науковців у 2016-2025 роках.

Оскільки державна міграційна політика є складовою як зовнішньої, так і внутрішньої політики держави, то у науковій літературі розрізняють, відповідно, зовнішню і внутрішню міграційну політику. При цьому зазначається, що метою зовнішньої політики має бути сприяння нарощуванню економічного потенціалу держави, зростанню добробуту населення, а головне – посилення безпеки країни. Ми систематизували ті цілі та завдання міграційної політики, які визначено в основних нормативно-правових документах, і найголовніші, на нашу думку, виходячи з вимог сьогодення. Так, об'єктами регулювання зовнішньої міграційної політики є процеси імміграції, еміграції та транзиту населення.

Внутрішня політика покликана регулювати процеси внутрішньої міграції населення (як добровільної, так і вимушеної). Для комплексності аналізу, а також чіткості постановки цілей і завдань, пропонуємо в структурі внутрішньої політики виділити ще один важливий блок, що стосується зовнішньої міграції. При цьому слід пам'ятати, що пов'язані з нею проблеми вирішуються всередині країни. Йдеться про адаптацію та інтеграцію іноземців, які приїхали до України на постійне місце проживання чи на тривалий час, а також необхідність розробки ефективних механізмів повернення громадян України, які проживають за її межами, та сприяння їх успішній реінтеграції [3].

Крім того, вважаємо, що важливим завданням міграційної політики сьогодні є також запобігання масовій еміграції українців за кордон шляхом впливу на фактори, що стають її причинами (воєнний стан 2022-2025 років; повномасштабна (широкомасштабна) війна росії проти України). Йдеться про необхідність покращення можливостей працевлаштування на українському ринку праці, підвищення рівня оплати праці, забезпечення належних умов праці та життя населення нашої держави. Важливе значення також має національно-патріотичне виховання молоді. Ці та інші завдання міграційної політики можна виконати тільки в тісній взаємодії з іншими напрямками державної політики та міжнародними партнерами [4]. На загальному тлі міжнародних переміщень населення, у цілому істотно інтенсифікувалися потоки інтелектуальної міграції, які вирізняються особливим динамізмом [5].

Каталізатором інтелектуальної міграції виступають глобалізаційні процеси, у першу чергу у сфері ринку праці, бізнесу, освіти, інформаційно-комунікаційних технологій тощо. Як показує досвід розвинених країн, іммігранти відіграють істотну роль в їх науково-технічному прогресі. Найбільш яскравим прикладом того є саме США, які висунулися на передні рубежі світового технологічного розвитку, випередивши в багатьох областях своїх європейських конкурентів. На рівні окремих країн здійснюється цілий комплекс заходів міграційної та науково-технічної політики, покликаних оптимізувати управління потоками інтелектуальної міграції. Щоб залучити зарубіжних фахівців і студентів, і стимулювати повернення тих, хто виїхав раніше, розвинені держави адресують своїм співвітчизникам широкий перелік міграційних та інших програм, змагаючись в їх привабливості [2, с. 25-29; 6, р. 435–452].

У цілому політику зростаючого числа країн щодо фахівців і студентів відрізняє наявність комплексу різноманітних пільг і можливостей, що підвищують привабливість навчання і роботи на даній території і стимулюють приплив зарубіжних науково-технічних кадрів. У другому десятилітті XXI століття потоки інтелектуальних мігрантів у розвинені

країни різко розширилися. При цьому посилилися циркуляційні пересування фахівців і студентів і між самими розвинутими державами, у першу чергу в рамках Європейського Союзу [2, с. 25-29; 7, р. 26-36; 8, с. 09-12; 9, р. 60-64; 10, с. 105-109; 11].

В умовах сьогодення особливо актуалізується питання дослідження особливостей теорії та практики дипломатії, зокрема – практичної дипломатії у сфері політичної безпеки, міжнародної міграції, міграційної політики, міграційної дипломатії, міжнародно-політичних переговорів, політичної комунікації в поліцентричному світі XXI століття. Одним із нових напрямів у теорії дипломатії та теорії міжнародних відносин на сьогодні є – кризова дипломатія (*disaster diplomacy*), модель кризової дипломатії та інституціональна політична безпека. Інституціональні й мондіалізаційні (глобалізаційні) політичні процеси, глобальна дипломатія XXI століття – це тренд сучасної моделі поліцентричного світоустрою [1].

Поняття гібридної війни виявилось теоретично й практично найбільш придатним для визначення характеру російсько-української війни 2022 року. Для опору й стримування агресора Україна разом з її міжнародними партнерами демонструє модель кризової дипломатії та модель політичної безпеки, чітке розуміння природи й характеру цієї війни. Гібридну війну в загальному вигляді розуміють як воєнні дії, що здійснюються шляхом поєднання мілітарних, квазімілітарних, дипломатичних, інформаційних, економічних, міграційних та інших засобів з метою досягнення стратегічних політичних цілей. Специфіка такого поєднання полягає в тому, що кожний з військових і невійськових способів ведення гібридної війни застосовується у воєнних цілях та використовується як зброя.

Перетворення на зброю (*weaponization*) відбувається не тільки в медійній та інформаційно-комунікативній сфері. Так само в прямому сенсі в ролі зброї, яка наносить ураження різного рівня системам противника, застосовуються всі інші невійськові засоби ведення гібридної війни і моделі політичної безпеки, інструментарій кризової дипломатії. Таке функціональне поєднання в межах гібридних конфліктів гетерогенних явищ і засобів вимагає комплексного аналітичного підходу з боку представників різних галузей знань [11].

Міграційні загрози, міжнародно-політичні конфлікти і війни на сьогодні розглядають як важливу характеристику міжнародного безпекового довкілля, що перебуває в стані системної кризи. Водночас, у військовій та аналітичній спільноті бракує єдності в розумінні феномену гібридної війни [12, р. 181-190].

Отже, міжнародне-правове майбуття, майбутнє праці України – це її молодь. Міграційна політика держави має бути спрямована на захист власних національних інтересів.

З проблем інтелектуальної міграції варто акцентувати увагу на наступних рекомендаціях/пропозиціях: продовжити подальшу реформу органів виконавчої влади у сфері міграції та забезпечити скоординовану діяльність різних відомств та органів влади різного рівня у сфері міграційної політики, зокрема створити центральний орган виконавчої влади з питань міграції та діаспори; створити базу даних кваліфікованих українських спеціалістів, які перебувають за кордоном (із представників української діаспори, трудових мігрантів, їхніх дітей, які навчаються у закладах вищої освіти (ЗВО) за кордоном, та українських студентів, які поїхали на навчання за кордон) і бажають надавати консультативну та іншу допомогу Україні, з чітким розподілом за країнами перебування, кваліфікаціями, науковими ступенями, вченими званнями тощо; розробити програми повернення та реінтеграції українських працівників-мігрантів на батьківщину, які передбачали б допомогу реемігрантам у пошуку прийняттого місця роботи, забезпечення доступу до професійного навчання/перепідготовки, бізнес-курсів для тих, хто бажає започаткувати власну справу; активізувати потенціал роботи регіональних статистичних служб у частині обліку та статистики міграції, закласти єдиний

методологічний, організаційний, термінологічний, фінансовий, технічний, інформаційний підхід до створення баз даних територіального рівня; запровадити регулярний моніторинг міграційних процесів в Україні, підтримувати дослідницькі проекти, спрямовані на вивчення особливостей міграції кваліфікованих спеціалістів.

У відповідь на ризики втрат населення в результаті міграції Україні доцільно шукати домовленостей з іншими державами про запровадження програм циркулярних, тимчасових переміщень, що відповідає й їх інтересам, оскільки звільняє від витрат на інтеграцію мігрантів, зменшує невдоволення щодо прибуття іноземців. Предметом спільних дій – у відповідь на сучасні виклики для міграційної політики – могли би стати також програми повернення, сприяння щодо реінтеграції повернених в українське суспільство.

Невід’ємною складовою міграційної політики є міжнародне співробітництво. Хоча інтереси України як країни походження та інтереси країн призначення українських мігрантів суттєво відрізняються, обидві сторони зацікавлені в організованій, законній і безпечній міграції, що відкриває реальні можливості для співпраці.

Проблематика міграційної політики, діаспориальної дипломатії, міграційної дипломатії та кризової дипломатії потребує своїх подальших наукових розвідок і систематизації набутих результатів в умовах глобалізаційних процесів сучасності та орієнтуванням на ціннісно-інституціональні моделі світоустрою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мирончук О. «Відплив інтелекту» як фактор конкурентоспроможності в глобалізованому світі. *Дослідження міжнародної економіки: Зб. наук. пр. К.: ICEMB НАН України*. 2011. № 2 (67). С. 178-185.
2. Ціватий В.Г., Бурейко Н.М. Імміграційні процеси та імміграція з Латинської Америки до США: інституційно–політичні дилеми сучасного світоустрою. *Зовнішні справи: науковий журнал*. 2015. № 5. С. 25-29.
3. Chekalenko L.D., ed. Tsivatyi V. Foreign Policy of Ukraine: monograph / Based on the scientific concept of Professor Lyudmyla D. Chekalenko / Scientific editor Rector of the Diplomatic Academy of Ukraine under the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine V. Tsivatyi. K.: «LAT&K», 2016. 294p.
4. Малиновська О.А. Міграційна політика: глобальний контекст та українські реалії: монографія. К.: НІСД, 2018. 472 с.
5. Українська міграція в умовах глобальних і національних викликів XXI століття. Львів, 2019. 110с.
6. Tsivatyi Viacheslav. Międzynarodowa polityka bezpieczeństwa i migracyjna Ukrainy w kontekście rozprzestrzeniania się pandemii COVID-19: diasporalne i instytucjonalne cechy migracji zarobkowej. *Zagrożenia bezpieczeństwa w procesach globalizacji. Zagrożenia zdrowotne. Monographie*. Lublin. Zamość 2022. P. 435–452.
7. International Relations. Edited by Stephen McGlinchey. Bristol, England, 2017. Part I: Diplomacy. P. 26-36.
8. Ціватий В.Г. Міграційна політика України та українська трудова міграція в XXI столітті: інституціональний і стратегічний дискурси в контексті поширення пандемії COVID-19. Migration Policy of Ukraine and Ukrainian Labor Migration in the XXI century: Institutional and Strategic Discourses in the Framework of the COVID-19. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2021. №18. С. 09–12.

9. Tsivatyi V. Hr. Migration policy, immigration process and immigration from Latin America to the United States: institutional, regional and international political discourses. *Креативний простір: електронний науковий журнал*. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2023. № 12. С. 60-64.

10. Мороз О. Пріоритети міграційної політики України в умовах подолання наслідків війни. Розвиток ринку праці в умовах глобалізаційних зрушень: виклики для України: збірник матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 24 квітня 2025 року) / за заг. ред. С.П. Калініної. Київ: МДУ, 2025. С. 106-109.

11. Білан А.М., Мельничук С.М. Державна міграційна політика України в умовах глобальних викликів. [URL:https://luhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/article/view/102](https://luhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/article/view/102) (дата звернення: 13.06.2025).

12. Tsivatyi V. Integration Diplomacy and Paradiplomacy as an Institutional Toolkit for the Implementation of Interstate Cross-border Cooperation and Cross-border Security: the European Experience of Ukraine (2014-2020). *Știința politică și administrativă: provocări globale, soluții locale, conferință științifică internațională*. Chișinău: UNU, 2021. С. 181–190.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ЄС: ОГЛЯД ПАКТУ ЄС ПРО МІГРАЦІЮ ТА НАДАННЯ ПРИТУЛКУ 2024 РОКУ

Черненко О. М.

кандидат юридичних наук,

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

У контексті зростаючої динаміки міжнародної міграції, що обумовлена поєднанням глобальних чинників – зокрема збройних конфліктів, політичної нестабільності, кліматичних змін та соціально-економічної нерівності – перед ЄС постали нові виклики у сфері міграційного регулювання. Існуючі нормативні механізми виявилися недостатньо ефективними для забезпечення скоординованої, збалансованої та гуманної міграційної політики в межах ЄС. У відповідь на ці виклики ЄС у 2024 році схвалив Пакт ЄС про міграцію та надання притулку (далі у тексті – Пакт 2024), покликаний реформувати підходи до управління міграцією, системи надання міжнародного захисту, прикордонного контролю та розподілу відповідальності між державами-членами.

Отже, метою дослідження є розкрити зміст, значення та особливості імплементації Пакту 2024 як нового етапу у формуванні міграційної політики ЄС.

Пакт ЄС про міграцію та надання притулку 2024 року – це пакет нормативних актів, що, спираючись на європейські цінності та попередні ініціативи, формує узгоджену систему управління міграцією, притулком, прикордонним контролем та інтеграцією в межах ЄС. Пакт 2024 передбачає впровадження чітких і справедливих норм, що сприятимуть стабільному та керованому врегулюванню міграції в довгостроковій перспективі, водночас забезпечуючи державам-членам ЄС необхідну гнучкість у реагуванні на окремі виклики та ефективні механізми захисту осіб, які потребують підтримки. Пакт 2024 набув чинності 11 червня 2024 року, а застосовуватися буде з червня 2026 року. Ця ініціатива покликана сприяти зміцненню

зовнішніх кордонів ЄС, гарантувати дотримання прав людини та забезпечити солідарну підтримку для країн, що зазнають посиленого міграційного навантаження [4].

Так, Пакт 2024 складають 10 законодавчих актів, що реформують всю систему ЄС щодо міграції та надання притулку:

- Регламент (ЄС) 2024/1356 Європейського парламенту та Ради від 14 травня 2024 року про запровадження перевірки громадян третіх країн на зовнішніх кордонах і внесення змін до Регламентів (ЄС) № 767/2008, (ЄС) 2017/2226, (ЄС) 2018/1240 та (ЄС) 2019/817 [11] дозволить національним органам влади направляти нелегальних мігрантів та осіб, які шукають притулку, на зовнішньому кордоні до відповідної процедури та забезпечить проведення ідентифікації, перевірки безпеки та вразливості, а також оцінки стану здоров'я в єдиному порядку;

- Регламент (ЄС) 2024/1352 Європейського парламенту та Ради від 14 травня 2024 року про внесення змін до Регламентів (ЄС) 2019/816 та (ЄС) 2019/818 з метою запровадження перевірки громадян третіх країн на зовнішніх кордонах [10] розширює можливості існуючих ІТ-систем для підтримки нової процедури перевірки, запровадженої Регламентом ЄС 2024/1356, зокрема доступ до ECRIS-TCN і CIR для скрінінгу;

- Регламент (ЄС) 2024/1358 Європейського Парламенту та Ради від 14 травня 2024 року про створення системи «Eurodac» для порівняння біометричних даних з метою ефективного застосування Регламентів (ЄС) 2024/1351 та 2024/1350 Європейського Парламенту та Ради і Директиви Ради 2001/55/ЄС, а також для ідентифікації третіх осіб, які нелегально перебувають на території ЄС, і осіб без громадянства, а також щодо запитів на порівняння з даними Eurodac з боку правоохоронних органів держав-членів та Європолу для цілей правозастосування; про внесення змін до Регламентів (ЄС) 2018/1240 та (ЄС) 2019/818 Європейського Парламенту та Ради і скасування Регламенту (ЄС) № 603/2013 Європейського Парламенту та Ради [12] дозволить збирати більш точні та повні дані (в тому числі біометричні) про різні категорії мігрантів, включаючи осіб, які подають заявки на міжнародний захист, та осіб, які прибувають до ЄС нелегально, що сприятиме у формуванні політики та посиленні контролю за нелегальною міграцією та несанкціонованими переміщеннями;

- Регламент (ЄС) 2024/1348 Європейського парламенту та Ради від 14 травня 2024 року про встановлення спільної процедури надання міжнародного захисту в Союзі та про скасування Директиви 2013/32/ЄС [6] впорядковує європейську процедуру надання притулку та запроваджує обов'язкову прикордонну процедуру в чітко визначених випадках;

- Регламент (ЄС) 2024/1349 Європейського парламенту та Ради від 14 травня 2024 року про встановлення процедури прикордонного повернення та внесення змін до Регламенту (ЄС) 2021/1148 [7] регулює питання повернення осіб, чиї заяви в рамках цієї прикордонної процедури було відхилено;

- Регламент (ЄС) 2024/1351 Європейського парламенту та Ради від 14 травня 2024 року про управління у сфері надання притулку та міграції, яким вносяться зміни до Регламентів (ЄС) 2021/1147 та (ЄС) 2021/1060 і скасовується Регламент (ЄС) № 604/2013 [9] визначає, яка держава-член ЄС відповідає за розгляд заяв про надання міжнародного захисту та вперше запроваджує справедливий розподіл відповідальності між державами-членами;

- Регламент (ЄС) 2024/1359 Європейського парламенту та Ради від 14 травня 2024 року щодо реагування на ситуації кризи та форс-мажору у сфері міграції та надання притулку та внесення змін до Регламенту (ЄС) 2021/1147 [13] забезпечуватиме більш ефективний розгляд заяв про надання притулку в надзвичайних обставинах;

- Регламент (ЄС) 2024/1347 Європейського парламенту та Ради від 14 травня 2024 року про стандарти для визнання громадян третіх країн або осіб без громадянства такими, що потребують міжнародного захисту, про єдиний статус для біженців або осіб, які мають право на додатковий захист, а також щодо змісту наданого захисту, яким вносяться зміни до Директиви Ради 2003/109/ЄС та скасовується Директива 2011/95/ЄС Європейського парламенту і Ради [5] встановлює єдині правила щодо критеріїв надання міжнародного захисту та стандартів прийому осіб, які шукають притулку;

- Директива (ЄС) 2024/1346 Європейського Парламенту та Ради від 14 травня 2024 року про встановлення стандартів прийому осіб, які подають заяву на міжнародний захист [2] встановлює мінімальні стандарти прийому зазначених осіб у країнах ЄС;

- Регламент (ЄС) 2024/1350 Європейського парламенту та Ради від 14 травня 2024 року про встановлення Рамкової програми ЄС з переселення та гуманітарного прийому та внесення змін до Регламенту (ЄС) 2021/1147 [8] регулює питання законних і безпечних шляхів до ЄС шляхом встановлення спільних правил переселення та гуманітарного прийому [14].

Отже складові Пакту 2024 охоплюють ключові напрями міграційної політики ЄС: 1) зміцнення зовнішніх кордонів (запровадження процедур скринінгу, використання бази даних Eurodac для управління притулком і міграцією, прикордонні та повернення процедури, а також механізми реагування на кризові ситуації); 2) оперативні та справедливі процедури (встановлення чітких правил для розгляду заяв на притулок, забезпечення дотримання прав шукачів захисту, уніфіковані стандарти надання статусу біженця); 3) дієвий механізм солідарності та розподілу відповідальності (створення постійної системи підтримки держав-членів, чіткі механізми визначення відповідальної країни, запобігання вторинному переміщенню мігрантів); 4) міграція як елемент зовнішньої політики ЄС (протидія незаконному перетину кордонів, боротьба з контрабандою мігрантів, активізація співпраці з третіми країнами щодо реадмісії, підтримка легальних каналів міграції) [4].

Імплементация Пакту 2024 – це складний процес, який охоплює участь багатьох суб'єктів ЄС. Спільний план імплементации Пакту 2024 є ключовим документом, що окреслює необхідні кроки для його впровадження та базується на 10 основних елементах, які охоплюють різні аспекти політики в сфері міграції та надання притулку: спільна система інформації з питань міграції та притулку (Eurodac); нова система управління міграцією на зовнішніх кордонах ЄС; переосмислення системи прийому; справедливі, ефективні та узгоджені процедури надання притулку; ефективні та справедливі процедури повернення; справедлива й ефективна система: впровадження нових правил щодо розподілу відповідальності; запровадження ефективної солідарності; готовність, планування дій у надзвичайних ситуаціях та реагування на кризи; нові гарантії для заявників на міжнародний захист і вразливих осіб, посилений моніторинг дотримання основних прав; переселення, соціальна інклюзія та інтеграція [1; 3].

Визначається, що в процесі імплементации Пакту 2024 у перехідний період Європейська Комісія регулярно здійснюватиме взаємодію з державами-членами, інформуючи Європейський парламент і Раду про хід реалізації, а також проводячи відповідні зустрічі та візити. Ключову роль відіграватимуть три рівні: регуляторний (комітети, що допомагають ухвалювати імплементацийні акти); експертний (групи технічних спеціалістів, зокрема з питань солідарності); операційний (мережі агентств, відповідальні за практичне впровадження). Передбачено й процедуру регулярного моніторингу. Так, Агентство ЄС з питань притулку (EUAA) щонайменше раз на 5 років оцінюватиме реалізацію системи

надання притулку в кожній державі-члені, а Шенгенський механізм моніторингу – дотримання стандартів щодо скринінгу та повернення [1].

Пакт ЄС про міграцію та надання притулку 2024 року репрезентує новий етап у формуванні нормативної основи міграційної політики ЄС, спрямований на усунення системних недоліків попереднього правового режиму в умовах зростання міграційних викликів. Він передбачає уніфікацію процедур, зміцнення зовнішнього кордону, удосконалення механізмів повернення, розподілу відповідальності та забезпечення ефективної солідарності між державами-членами. Запроваджена законодавча архітектура охоплює усі ключові етапи міграційного циклу – від скринінгу та ідентифікації на кордоні до інтеграції та переселення – надаючи ЄС системний та багаторівневий інструментарій для реагування на сучасні виклики. Пакт 2024 передбачає поетапну імплементацію з акцентом на координацію між інституціями, технічний супровід та постійний моніторинг. Отже, Пакт 2024 розглядається як інструмент формування стабільної та передбачуваної міграційної політики ЄС, заснованої на дотриманні прав людини, розподілі інституційної відповідальності та принципах взаємної солідарності, що дає підстави оцінювати його як перспективний нормативний механізм реагування на системні виклики у сфері міграції та надання притулку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions ‘Common Implementation Plan for the Pact on Migration and Asylum’. COM/2024/251 final. Brussels, 12.6.2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2024%3A251%3AFIN> (Last Accessed: 15.06.2025).
2. Directive (EU) 2024/1346 of the European Parliament and of the Council of 14 May 2024 laying down standards for the reception of applicants for international protection. PE/69/2023/REV/1. OJ L. 2024/1346. 22.5.2024. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2024/1346/oj> (Last Accessed: 15.06.2025).
3. Implementing the Pact on Migration and Asylum. 20 May 2025. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/pact-migration-and-asylum/implementing-pact-migration-and-asylum_en (Last Accessed: 15.06.2025).
4. Pact on Migration and Asylum. 21 May 2024. URL: https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/migration-and-asylum/pact-migration-and-asylum_en?utm_source=chatgpt.com (Last Accessed: 15.06.2025).
5. Regulation (EU) 2024/1347 of the European Parliament and of the Council of 14 May 2024 on standards for the qualification of third-country nationals or stateless persons as beneficiaries of international protection, for a uniform status for refugees or for persons eligible for subsidiary protection and for the content of the protection granted, amending Council Directive 2003/109/EC and repealing Directive 2011/95/EU of the European Parliament and of the Council. PE/70/2023/REV/1. OJ L. 2024/1347. 22.5.2024. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1347/oj> (Last Accessed: 15.06.2025).
6. Regulation (EU) 2024/1348 of the European Parliament and of the Council of 14 May 2024 establishing a common procedure for international protection in the Union and repealing Directive 2013/32/EU. PE/16/2024/REV/1. OJ L. 2024/1348. 22.5.2024. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1348/oj> (Last Accessed: 15.06.2025).
7. Regulation (EU) 2024/1349 of the European Parliament and of the Council of 14 May 2024 establishing a return border procedure, and amending Regulation (EU) 2021/1148.

PE/17/2024/REV/1. *OJ L.* 2024/1349, 22.5.2024. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1349/oj> (Last Accessed: 15.06.2025).

8. Regulation (EU) 2024/1350 of the European Parliament and of the Council of 14 May 2024 establishing a Union Resettlement and Humanitarian Admission Framework, and amending Regulation (EU) 2021/1147. PE/18/2024/REV/1. *OJ L.* 2024/1350. 22.5.2024. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1350/oj> (Last Accessed: 15.06.2025).

9. Regulation (EU) 2024/1351 of the European Parliament and of the Council of 14 May 2024 on asylum and migration management, amending Regulations (EU) 2021/1147 and (EU) 2021/1060 and repealing Regulation (EU) No 604/2013. PE/21/2024/REV/1. *OJ L.* 2024/1351. 22.5.2024. URL: : <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1351/oj> (Last Accessed: 15.06.2025).

10. Regulation (EU) 2024/1352 of the European Parliament and of the Council of 14 May 2024 amending Regulations (EU) 2019/816 and (EU) 2019/818 for the purpose of introducing the screening of third-country nationals at the external borders. PE/22/2024/REV/1. *OJ L.* 2024/1352. 22.5.2024. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1352/oj> (Last Accessed: 15.06.2025).

11. Regulation (EU) 2024/1356 of the European Parliament and of the Council of 14 May 2024 introducing the screening of third-country nationals at the external borders and amending Regulations (EC) No 767/2008, (EU) 2017/2226, (EU) 2018/1240 and (EU) 2019/817. PE/20/2024/REV/1. *OJ L.* 2024/1356. 22.5.2024, URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1356/oj> (Last Accessed: 15.06.2025).

12. Regulation (EU) 2024/1358 of the European Parliament and of the Council of 14 May 2024 on the establishment of ‘Eurodac’ for the comparison of biometric data in order to effectively apply Regulations (EU) 2024/1351 and (EU) 2024/1350 of the European Parliament and of the Council and Council Directive 2001/55/EC and to identify illegally staying third-country nationals and stateless persons and on requests for the comparison with Eurodac data by Member States’ law enforcement authorities and Europol for law enforcement purposes, amending Regulations (EU) 2018/1240 and (EU) 2019/818 of the European Parliament and of the Council and repealing Regulation (EU) No 603/2013 of the European Parliament and of the Council. PE/15/2024/REV/1. *OJ L.* 2024/1358. 22.5.2024, URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1358/oj> (Last Accessed: 15.06.2025).

13. Regulation (EU) 2024/1359 of the European Parliament and of the Council of 14 May 2024 addressing situations of crisis and force majeure in the field of migration and asylum and amending Regulation (EU) 2021/1147. PE/19/2024/REV/1. *OJ L.* 2024/1359. 22.5.2024. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1359/oj> (Last Accessed: 15.06.2025).

14. The Council adopts the EU's pact on migration and asylum. Council of the EU. Press release. 14 May 2024. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/05/14/the-council-adopts-the-eu-s-pact-on-migration-and-asylum/> (Last Accessed: 15.06.2025).

ВЛИВ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА ЕВОЛЮЦІЮ ВИБОРЧОГО ПРАВА

Чернявський А.

*кандидат юридичних наук, доцент
Сумський державний університет*

Міграційні процеси, що останнім часом значно інтенсифікувалися на європейському та загальносвітовому рівнях, призводять до істотних змін у політичному, економічному, соціальному та культурному просторі країн перебування, що вимагає від них активної модернізації законодавства у найрізноманітніших галузях правового регулювання. Зазвичай, держави-реципієнти мігрантів зацікавлені у інтеграції найбільш активних у економічному та соціальному плані іноземців, заохочуючи їх до повноцінної участі у різних сферах місцевої життєдіяльності.

Традиційно у вітчизняному праві домінує позиція, згідно з якою виборчими правами наділяються виключно громадяни України, а іноземці та особи без громадянства такими правами (ні активними, ні пасивними) не володіють, не залежно від того, на яких підставах та який строк вони проживають на території України. Цей підхід закріплено у Конституції та виборчому законодавстві України, що, з одного боку, втілює застарілі концепції конституціоналізму і не відповідає сучасному міжнародному досвіду, а з іншого – певною мірою гальмує процеси євроінтеграції України.

Ідея про те, що іноземці та особи без громадянства можуть наділитися обмеженими виборчими правами не нова і тією чи іншою мірою реалізована у законодавстві багатьох країн. Так, наприклад, у деяких латиноамериканських державах за принципом взаємності іноземці наділяються виборчими правами на місцевих виборах, а подекуди – і на парламентських виборах.

У більшості європейських держав і практично в усіх державах-учасниках Європейського Союзу виборчі права на виборах до органів місцевого самоврядування мають не лише громадяни відповідної країни, а й іноземці та особи без громадянства, які постійно проживають на території відповідної громади. Найчастіше іноземці та особи без громадянства наділяються лише активним виборчим правом, хоча непоодинокі випадки, коли вони мають і активне, і пасивне виборче право. Показово, що в усіх конституціях держав-членів ЄС, прийнятих у 80-х роках ХХ ст. і пізніше, іноземці та особи без громадянства визнаються суб'єктами виборчого права при проведенні місцевих референдумів та виборів до органів місцевого самоврядування. До конституцій Франції та Німеччини, які приймалися до утворення Євросоюзу і на ранніх етапах діяльності Ради Європи, свого часу були внесені відповідні зміни [3, с. 39]. У 1992 р. під егідою Ради Європи була прийнята Конвенція про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні, що виступає своєрідним продовжувачем ідей Європейської хартії місцевого самоврядування.

Ст. 6 зазначеної Конвенції визначає, що держава-учасниця зобов'язується надати кожному постійному мешканцю-іноземцю право голосувати та висувати свою кандидатуру на виборах до органів місцевого самоврядування, якщо він задовольняє тим правовим вимогам, які пред'являються громадянам і, крім того, на законних підставах постійно мешкає у відповідній державі упродовж п'яти років, що передують виборам. Проте держава під час здачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти або свого документа про прийняття, затвердження чи приєднання може заявити про те, що вона має намір обмежити застосування цієї статті лише правом голосу [2].

Законодавство ж України стоїть на принципово інших позиціях. Відповідно до ст. 70 Конституції України право голосу на виборах і референдумах, в т.ч. і місцевих, мають громадяни України, які досягли на день їх проведення вісімнадцяти років; не мають права голосу громадяни, яких визнано судом недієздатними [1]. Ця норма тим чи іншим чином дублюється і у Законах України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про статус депутатів місцевих рад», «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» та «Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів». Вилучення із суспільного життя на місцевому рівні іноземців та осіб без громадянства може негативно впливати на міжнародний імідж України, оскільки більшість європейських держав відмовились від подібних норм ще 30-40 років тому. Крім того, це не відповідає і правовій природі місцевого самоврядування, що відображається навіть у законодавстві України.

Ст. 140 Конституції України визначає місцеве самоврядування як право територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України. Виходячи з такого визначення територіальної громади, до її складу мають включатися усі особи, що постійно проживають на відповідній території, – як громадяни України, так і іноземці та особи без громадянства. Через це виникає парадоксальна ситуація, коли іноземці та особи без громадянства визнаються членами відповідної територіальної громади, але не наділяються правами її членів. Тому доцільно було б ратифікувати Конвенцію про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні, наділивши іноземців та осіб без громадянства, що постійно проживають на території України принаймні активним виборчим правом на місцевих виборах та референдумах. Однак для цього необхідно попередньо внести відповідні зміни до цілої низки законів України та Конституції України.

На жаль, доводиться констатувати, що політико-правова ідеологія, покладена в основу чинної Конституції України, значною мірою відстає від сучасного європейського конституціоналізму, що ускладнює процеси інтеграції України до європейської спільноти і сприяє поширенню її іміджу як периферійної держави з низьким рівнем розвитку політичної та правової систем. Тому покращення цього становища можливе лише за умови внесення змін до Конституції України, які б відповідали сучасному рівню розвитку міжнародного права та конституційного права європейських держав, зокрема, і у сфері реалізації виборчих прав іноземців та осіб без громадянства на місцевому рівні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28.06.2008 р. : станом на 01.11.2008 р. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>.
2. Convention on the Participation of Foreigners in Public Life at Local Level, 05 February 1992. URL: <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/144.htm>. – Title from the screen.
3. Добродумов П. О., Завгородня В. М., Чернявський А. Л. Правове регулювання місцевого самоврядування: вітчизняний та зарубіжний досвід [навчально-метод. Посіб.]. Суми : Нота бене, 2007. 68 с.

РОЛЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ІНСТИТУТУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В МІГРАЦІЙНІЙ ПОЛІТИЦІ ЄС⁴

Швагер О.

кандидат юридичних наук, доцент
Сумський державний університет

Сприяння рівності між жінками та чоловіками є завданням Союзу в усіх його видах діяльності. Гендерна рівність є основною цінністю Європейського Союзу, основоположним правом та ключовим принципом механізму захисту прав людини.

Стратегія гендерної рівності визначає роботу Європейської Комісії щодо гендерної рівності та визначає цілі політики й ключові дії на період 2020-2025 років. Вона спрямована на досягнення гендерно рівної Європи, де гендерно зумовлене насильство, дискримінація за статевою ознакою та структурна нерівність між жінками та чоловіками залишилися в минулому, де жінки та чоловіки, дівчата та хлопці, у всьому їхньому різноманітті, рівні. Де вони можуть вільно йти обраним шляхом у житті, де вони мають рівні можливості для процвітання та де вони можуть рівноправно брати участь у житті нашого європейського суспільства та керувати ним [1].

Європейський Союз потребує комплексних, оновлених та порівнянних даних для того, щоб політика гендерної рівності була ефективною. Щоб отримати повну картину потрібно працювати за відповідними міжсекційними аспектами та показниками, такими як вік, інвалідність, міграційний статус та проживання в різних місцевостях.

Для реалізації цих задач в Європейському Союзі створюються спеціальні інститути, органи та установи.

Європейський інститут гендерної рівності ([EIGE](#)) є незалежним центром і основним джерелом інформації про гендерну рівність в Європейському Союзі. Місія інституту полягає в тому, щоб Європейський Союз став Союзом Рівності, де жінки та чоловіки, дівчата та хлопці у всьому їхньому розмаїтті можуть вільно йти обраним шляхом у житті, мають рівні можливості для процвітання та можуть на рівні брати участь у житті нашого суспільства та керувати ним. Унікальні експертні знання, дослідження, дані та інструменти EIGE допомагають політикам розробляти інклюзивні, трансформаційні заходи та сприяти гендерній рівності в усіх сферах життя. Ми ефективно передаємо наш досвід і тісно співпрацюємо з партнерами, щоб підвищити обізнаність на рівні Європейського Союзу і національних рівнях, а також у країнах-кандидатах на вступ до Європейського Союзу і потенційних країнах-кандидатах.

Щоб підтримати просування гендерної рівності в Європейському Союзі *Європейський інститут гендерної рівності*:

- проводить дослідження, збирає та аналізує дані щодо гендерної рівності з інтерсекційної точки зору;
- розробляє методи покращення гендерної статистики та збору даних;

⁴ Дослідження проведено на виконання міжнародного проекту в сфері освіти «Міграційна політика та право ЄС у контексті цілей сталого розвитку (101098859)» (спільний проект СумДУ, Еразмус+ Жан Моне Фонду та Виконавчого агентства з питань освіти та культури за підтримки ЄС). Підтримка Європейською комісією випуску цієї публікації не означає схвалення змісту, який відображає лише думки авторів, і Комісія не може нести відповідальність за будь-яке використання інформації, що міститься в ній.

- аналізує стан забезпечення реалізації принципу гендерної рівності як на рівні Європейського Союзу, так і на рівні держав-членів;
- розробляє методологічні інструменти та надає технічну підтримку для інтеграції гендерних питань у всі політики Європейського Союзу та країни;
- співпрацює з установами Європейського Союзу; державами-членами; міжнародними організаціями; НУО; організаціями рівних можливостей; університетами та експертами; дослідницькими центрами; соціальними партнерами та відповідними органами; медіа та партнерськими агентствами Європейського Союзу.

Одним із напрямів діяльності Європейського інституту гендерної рівності є дослідження та просування ідей гендерної рівності в міграційній політиці [2].

Як позначено на сайті інституту, гендерний вимір може бути інтегрований на всіх етапах політичного циклу [2].

Взаємозв'язок гендерної дискримінації з іншими ознаками дискримінації має враховуватися в усіх політиках Європейського Союзу. Жінки є гетерогенною групою і можуть стикатися з міжсекційною дискримінацією на основі кількох особистих характеристик. Наприклад, жінка-мігрантка з інвалідністю може зіткнутися з дискримінацією за трьома або більше ознаками. Тому законодавство, політика Європейського Союзу та їх впровадження повинні відповідати конкретним потребам та обставинам жінок та дівчат у різних групах. Майбутній План дій щодо інтеграції та інклюзії та стратегічні рамки ЄС щодо інвалідності, ЛГБТІ+, інклюзії ромів та прав дітей будуть пов'язані з цією стратегією та одна з одною. Крім того, міжсекційна перспектива завжди буде впливати на політику гендерної рівності [1].

В одному із досліджень присвяченому питанням гендерної рівності та міграції визначається, що стать є вирішальною змінною при розгляді політики у сфері міграції. Відсутність гендерної перспективи в міграційній політиці, політиці надання притулку та інтеграції може мати згубний вплив на жінок і чоловіків у переїзді. Незалежно від того, чи змушені вони переїхати, мігрувати на добровільній основі, чи їхні мотиви для міграції є поєднанням двох причин, жінки та чоловіки, дівчата та хлопчики-мігранти є надзвичайно неоднорідною групою, і ретельний аналіз статі як основи та джерела дискримінації не може нехтувати або не помічати різноманітність досвіду. Жінки та чоловіки-мігранти зазнають перехресної дискримінації на основі багатьох факторів, включаючи гендерну ідентичність, сексуальну орієнтацію, міграційний статус, вік і клас.

Основними проблемами гендерної нерівності, пов'язаними з міграційним статусом в Європейському Союзі, є:

- участь у ринку праці, декваліфікація та неформальна економіка;
- возз'єднання сім'ї;
- міжнародний захист;
- гендерне насильство [3].

На нашу думку, співпраця з Європейським інститутом гендерної рівності (EIGE) інституцій та органів Європейського Союзу дозволить ефективно досягати гендерної рівності при реалізації міграційної політики, зокрема, використовуючи результати досліджень інституту, а також підтримувати держави-члени у розробці та впровадженні більш ефективних стратегій гендерної рівності в питаннях міграції на національному рівні.

JIITEPATYPA:

1. Communication from the commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions «A Union of Equality: Gender Equality Strategy 2020-2025» URL: https://commission.europa.eu/document/download/500cf92d-792b-4055-b951-dd111419818e_en
2. Policy cycle in migration URL: <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/policy-areas/migration#toc-the-key-milestones-of-the-eu-migration-policy-area>
3. Sectoral Brief: Gender and Migration: https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/gender_and_migration_sectoral_brief.pdf

Електронне наукове видання

**СУЧАСНІ ВИКЛИКИ
ДЛЯ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ:
ПРАВОВІ, ОСВІТНІ ТА ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ**

**Матеріали
III науково-практичного круглого столу
(Суми, 20 червня 2025 року)**

Відповідальна за випуск В. М. Завгородня
Комп'ютерне верстання А. С. Славко

Формат 60×84/8. Ум. друк. арк. 9,49. Обл.-вид. арк. 8,86.

Видавець і виготовлювач
Сумський державний університет,
вул. Римського-Корсакова, 2, м. Суми, 40007
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3062 від 17.12.2007.